

EGĀN

3-4

1956

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

Pags.

<i>Adiskide Berri</i> : Berriketan, M. Castells	1
<i>M. L.</i> : Edertiak Gipuzkoan.....	6
<i>A. I.</i> : Euskal Literaturaren bilduma laburra III.....	11
Sariketa.....	13
<i>G. Aresti, J. Mirande, A. Onaindia</i> : Olerkiak.....	14
<i>Orixe</i> : S. Agustin'en Aitorkizunak..	18
<i>Muxika'tar Pl., S. I.</i> : Bertiz Sta. Kruz apaiza.....	20
<i>Villasante</i> : San Juan de Artia.....	26
<i>A. Txejov</i> : Guraso zintzoa.....	29
<i>A. Arrue</i> : Gerriko.....	33
<i>Txillardegi</i> : Ez bat eta eta ez beste.	44
<i>Ibalan</i> : Llangollen'go Eisteddfodau	50
<i>Berasaluce'tar S. A.</i> : Euskal-sorgi ñak eta Arantzazu.....	55
<i>Endaitz, A. Irigoyen, B. D.</i> : Munduz-mundu.....	64
<i>A. Irigaray</i> : Bidaia Europa'n barrena	75
<i>Apat-Etxebarne</i> : Naas Maas.....	80
<i>A. A.</i> : Jan-Edanak.....	84
<i>Maite</i> : Emakumeak.....	88
<i>Ansola G.</i> : Antzerti.....	92
<i>L. M., A. A.</i> : Zinema.....	94
Adabakiak.....	98
Liburuak.....	102
<i>A. M. Labayen</i> : Petrikillo.....	112

DIRECCION Y REDACCION:

A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena.

COLABORADORES:

Cruz Ansola.
Gabriel Aristi.
P. J. Antonio Donostia.
«Dunixi».
Echaide (J.).
Nemesio Echániz.
P. Echeberría.
E. Erquiaga.
P. Goicoechea.
Alfonso Irigoyen.
P. Carmelo Iturria.
José Iturria.
Antonio María Labayen.
Pierre Lafitte.
Manuel Lecuona.
José María Lojendio.
Mirande (J.).
Norbert Taner.
P. Villasante Cortabitarte.
Aniceto Zugasti.
Etcétera.

Berriketari

Migel Castells'ek esan digu

Irriparrez, begiak erne, daukagun gizaseme apain eta atsegin au —lanbidez eskribaua— ezta gure artean sortua: badu orratik zer-ikusi berezirik euskaldunokin. Esango nuke odola bera baiño lokarri sendoagoak elkartzen gaituela.

—Jaioa?

—Valenzia'n bertan. Amasei urtetan ikusi nuen Euskal-erria aurreneko aldiz, Deusto'ra etorri nintzanean ikaskizunetara. Adiskide on franko egin nituen bost urtetan eta gaurdaño adiskide ditut, Jainkoari eskerrak. Adiskideok lotu ninduten lur ontara, eta gero emazteak. Emazteak diona egin oi baitu gizonak. Busturia'ko erretoreak ikusia omen dauka eliz-liburuetan: neskak busturiarra denean, Busturia'ra ezkontzen; busturiarra eztenean, kanpora. Ori gertatu bide zait neroni ere. Aurrenik Valmaseda'ra etorri nintzan ixkribau, gero 1944'an Donostia'ra.

—Nondik nora ekin zenion euskerari?

—Etorri baiño leen artua nuen erabakia. Etxean ikusia nuen, Valenzia'n —aita ere eskribaua izaki—, eztirela nekazariak gogoz mintzatzen besteren izkuntzan, jaklñik ere; naiago dutela berenean ari. Lagun-arteaz azaldu nuen asmoa etorri orduko eta bereala esan zidaten bazela emen euskal-irakasle bikain bat, Ayuntamentu'koa, Maria Dolores Agirre. Eta orrengana jo nuen.

—Pozik aal zaude?

—Bai, orixe. Irakaspedea, gai orietan enaiz oso trebea, baiña txit egokia iruditzen zait. Zenbait adizki erakutsi, eta bereala itz eragin ikasleari. Giroa ere alakoa da, gero. Denak laguntzen baitu: irakasleak, izkuntzak, lagun-arteak. Irakasleak, batez ere. Bere izkuntza ta erria ain maite dituelarik, eztio maitasun orrek gogoa meartu ba-

tere. Eta artu duen lanaren astuna! Bi edo iru ikastaldi egunean, dakienak daki zer den. Etzaizkio aalegin oriek bear adina eskertzen.

—Neke izan aal duzu euskeraz ikastea?

—Esan zidan asi berrian adiskide batek: “Alferrik abil: eztuk ezer aurreratuko”. Bai, zera. Ezta, asi ezkeru, gauza pizgarriagorik. Izan ere, ain da bestelakoa euskera. Bai baitirudi mintzabide ori gureganatzeko burua ere aldatu bearrean izango gerala. Pizgarria ez ezik, eztut jolas oberik aurkitu. Zinean naizenean, begira egotea beste zeregirik gabe, eztidate laneko arazoek pakean uzten. Euskal-ikastolan, ordea, galderai erantzun bear. Ezta an iraungo duen buruausterik.

—Euskal-itzulpenak egiten nituen etxean asieran. Orain irakurri. Gimnasi-antzeko ariketa, baiña ez nere lanbidean egin bear dudana bezalakoa. Nekea baiña atsedena gelago da neretzat.

—Zain izkera ikasi duzu?

—Gipuzkoa'koa. Gogoz entzuten ditut orratik sermoiak Bizkai'koan, Busturia'n naizenetan. Emaztea nerekin joaten da eskolara eta, zerbait galdetzen badiote, Bizkai'ko formak erabiltzen ditu. Orrelaxe ari zait zerbait itsasten, poliki-poliki.

—Nola moldatzen zera euskaldunekin?

—Leenbiziko aldiz euskeraz mintzatu giñanean testamentu bat egiteko, lasai asi nintzan, baiña egingo nuke enekala kalentura txarra bukatzerako. Orain obetoxe moldatzen naiz.

—Euskal-irakurgaiak?

—Dolores'en esku-liburua aurrenik: “Garoa”. Bein ta berriro irakurria dut, gogoz baiña gogozago. Ederra da benetan: badu alako bere gisako biotz-ixuri xamurra. “Platero ta biok” ere bai, erdal-liburuaz baliatzen naizelarik, ori bai. Góngora irakurtzea bezalaxe zen asieran, hieroglifiko edo itz-naastuei antzematen ari denaren jolasa. Obeto barrentzen dut orain: kapitulu bakoitzak ordu erdia edo eramaten dit, alaz ere. Zailla da neretzat, euskera ere osotua, alde askotakoez naasia baitu. Oso atsegin zait. Ederki itzulia dago, itzez itz ia. Bein edo beste, bai, uzten du itzen bat itzuli gabe, ezin bestean. Baiña lan izugarria eta trebea egin du or Ametzaga jaunak.

—Euskerari irauin-erazteko salatu bear ote litzake?

—Bear-bearrezkoa deritzat, eginbear estua. Badakit badirela zenbait ez-euskaldun orrelakorik aditu nai ezutenak. Itsuturik dabil-tza. Eztitugu arrizko monumentuak bakarrik gorde bear, Burgos'ko katedrala, Altamira'ko leze-zuloak eta antzekoak. Euskerak eztu parrerik España'n, ezta Europa guztian ere bear bada. Ori da euskaldunen ondasuna, euskaldunen arima. Ori dute bere-berezko mintzabidea, zenbaiten aotan trakets eta itxuragabe agertzen bada ere.

—Gipuzkoa'n dauden eskribauek ikasi bear ote lukete euskeraz?

—Bear bai, baiña ezta erraz, legez beartzerik ezpaitago. Leen etziren eskribauak erri batetik bestera ibiltzen. Eta erri batean luzaroan egon bear zuena salatzen zen bertako izkuntza ikasten. Ezagutu ditut euskeraz ederki baiño ederkiago zekitenak: D. Aurelio Ortiz eta D. Amalio de Arri, santandertarrak biak. Leenbizikoa Bilbao'n bizi da orain, erretiroarekin. Txunditurik utzi ninduen leen aldiz ikusi nuenean: ura zen euskeraz egitea! Nolanai ere, euskeraz ikasteko gogoia indartu egin bear genduke eskribauengan, eta gogo orri lagundu alde guztietatik. Gogorra baita eri larri baten oondoan gaudenean aren izkuntzan mintzatzeko gauza ez izatea.

—Zer irizten die jendeak eskribauei?

—Beti beren artean ezagutu zutelako edo, begiramen gaitza zioten eskribauari, apaiz eta prailleei bezalakoa. Badakit, bai, maiz agertzen dela Espaiña'ko literaturan eskribauaganako ezin-ikusia. Gogoam daukat iñoiz irakurri nuen liburuxka. Onela zuen azkena: "Esaidak orain, eskribaua, zer egin bear duan arima salbatzeko. Zer egin bear duan? Eskribautza utzi." Esanak dira, ordea. Gure aurrekoei zioten begiramenaz mantentzen gera oraingoak. Errespetua bizi da oraindik baserrietan, baiña ez kalean.

—Testamentu-kontuan zer oitura dago gure artean?

—Etxejaunaren ametsa baserria osorik uztea izaten da, seme edo alaba zaarrenarentzat, primuarentzat. Ori bai, emazteak bizi deiño ondasunen gozamina duelarik, eta gaiñerako seme-alabei zerbait —ez gelegi— ematen zaielarik. Orrela bear nai-ta-ez, baserriak irarungo badu. Orrela izan ere da lege zaarreko izpiritua bizirik zegoen: seniparteak urriak izaten ziren. Baiña gero... Bizkai-aldean ondore onak izaten ditu ordeko bidez egindako testamentuak.

—Eta ezkontzerakoan?

—Aita-semeak elkaturik egotea nai du baserritarrak, eta galduan geldituko eztirelako segurantziak ematen zaizkie ondorengoei. Famili-elkartasuna egiten zen, aita-semeek elkar arturik baserria batera lantzeko. Nai izan ezkerro, etzuten beren arteko konponketa egin besterik, nor berea jasoaz ala semeak gurasoei dirua emanaz. Orain maiz aski jabetza utsa, *nuda proprietas*, semearentzat gelditzen da; gozamina, berriz, gurasoentzat.

—Jo dezagun bestetara. Valenziera katalan-izkera aal da?

—Ez; eztira zugaitz baten adarrak baizik. Provenzera zen orduko literatur-izkuntza zabaldua. Gure S. Bizente Ferrer bere izkuntzan mintzaten zen bai Valenzia'n, bai Katalunia'n, bai Frantzi-aldean, bai Mairuerrian. Nonnai ulertzen zuten, dirudienez.

—Valenziar literatura?

—Ugaria da, bai zaarra eta bai berria. Ainbeste izen dira! Mar-

torell'en "Tirant lo Blanch", Ausias March, oraingoetan Joan Fuster... Eztugu agian bear bezala erakutsi kanpoan gere burua. Etxean, bai. Or daude "Lo Rat Penat" elkartasuna, urteroko "Jocs Florals" direlakoak, liburuak, batez ere liburu-zaleentzako edizioak. Idaz-lan berriak ariñak dira gelenbat, sainete-gisakoak. Sermoiak, beti valenzieraz, udaldian zenbait erritan izan ezik, eta ori arrotzei zor zalen begiramenagatik. Valenzia'n bertan, gizartean, gelago egiten da gazteleraz; ez, ordea, etxean. Eta parregarrikeriren bat esan bear denean, jakiña, valenzieraz bear, inork parre egingo badu.

—Blasco Ibáñez?

—Egin zuen gauzarik onena, neretzat, valenzierazko ipuiak. Gu txik dakite egin zituena. Nere aitak etzuen oso gogoko, politika zela bide. Berriz errira zenean, erbestean egon ondoren, gazteleraz asi zuen itzaldia. Aurki entzun zuen jendearen deadarra: "Que parle en valenciá!"

—Ze gizon-modu dugu valenziarra?

—Bere bereztasunaren berri ongi dakiena. Erri gaztea, begiak argi dituena, kolore-zalea, bizinaia, alaia, ez dotore orietakoa, zarpailxkoa aukeran. Garcia Sanchiz'ek ongi agertzen du zer den valenziarra, onean eta ez ain onean.

—Valenzia euskal-itza aal da?

—Ez, gizona. Ez aal dakizu orixe zela Erroma'ren izen izkutua? Izan ere, ori nai luke izan Valenzia'k: Erroma txikia.

—Zer deritzazu euskal-elkartasunak egiten ari diren lanari?

—Begiko dut Mintegi onena. Maiz izan naiz golko liburutegian illeroko euskal-itzaldietan. Asko lagundu didate. Gogoan daukat, gaiñera, Lacarra jaunarena, begiak zabaldu baitzizkidan gai askori buruz. Ayuntamentuko euskal-eskolaz mintzatu naiz leen: aipatu ditut ango ikasleen arteko anaitasuna eta irakaslearen lan arrigarria.

—Zer iruditzen zaizu EGAN?

—Aripideduna naiz, eta zai egoten natzaio. Nere euskal-jakite laburraren neurriko irakurgai asko aurkitzen ditut. Nik baiño obeto uler ditzake, noski, eskola andirik gabeko euskaldunak. Euskaldun asko baita, izketan jakiñik, euskal-irakurgai errazik ere irakurtzen ztuena.

—Zer egin genezake obetzeko?

—Eztakit, ba... Erriaren artean geiago zabal dedin, erri-kanta ugariago argitaratzea edo, sail berriak sortzea edo... Eske bat egingo nieke idazleei, irakurle naizen aldetik: saia ditezela, pixkaren bat makurtu bear badute ere, diotena aalik geienen irispidean ipintzen.

Barkatuko aal dit orain Castells jaunak ixtant baterako luma eta tintontzia artzen badizkiot. "Fede emateko" bear ditut, Mogel

lotsagabe xamarrek "paperak baltzitudeko" esango bazukean ere. Lekuko bezala, auxe adierazi nai dut, euskaldun guztiak jabetu dituzen: ederki egiten duela euskeraz Castells jaunak. Irakasle ona izan du, dudarik gabe, baiña ikaslea bera ere ezta lotan egon. Eta damu dut biotzetik aitormen onen azplan, izenaren ondoan, beste zertxobait ezin ipiñi aal izatea. Zirriborro luze, biurri, dotore orientako bat esan nai nuke. Baiña lerro-mataza ugari orien sorgin-izkurtua eztago nornairen menden, eskribauenean baizik. Orrela erabaki zuen Jainkoak.

ADISKIDE BERRI

Edertiak Gipuzkoan

"Greco" bi ta "divino" Morales bat

Ederti, arte. "Geldi-ederti" arte plastiku. "Ibil-ederti", ibildun arte...

Gaur ez goaz ibil-edertietaz mintzatzera. Ibil-ederti, dantza, poesi, musika, dramatika, oratoria... geldi-edertietaz baizik, pintura, eskultura, arkitektura...

Gaur Pintura bakarrik ikutuko degu. Margo-edertia. Margo-edertia Gipuzkoan.

* * *

Antzin-erri guztiak izan dira ibil-edertiz aberatsak. Ez ainbeste geldi-edertiz. Antzin-erriak beti ere oso dantzari ta kantari ta kontari izan dira. Ez ain pintatzalle, tallazale ta arkitekto. Beti ikusten dan gauza da ori. Bereizkuntzaren batzuek ere ba'diran arren, magdalendarrak eta, adibidez... Gipuzkoarrok ere dantzari ta kantari ta kontari izan gerana nork-nai daki. Etnographia testigu. Antzin-erri degu gure Gipuzkoa. Euskalerra guztia bezela.

* * *

Orain Margo-edertiari gatzizkiola, gaur dan egunean Gipuzkoa'n margolari asko dituguna, ezin ukatu diteke. Askota onak.

Bańan ez goaz emen gaurkoaz mintzatzera. Ezta Margolarietat ere. Gure arteko margo-lanetat baizik.

Beste bereizkuntza bat ere egin bear degu gai oni buruz. Ez ga-

biltza antziña-antziñako margo-lanen galdez: margo-lan romaniko ta gotiko, alegia. Renacimiento-aldikoak naikoak ditugu. Beste noiz-pait aipa ditzakegu gotikoak ere. Gaur aipa ditzagun iru edo lau renacimiento-garaiko lan. Morales bat eta Greco bi...

* * *

XVI, XVII gizaldietako gipuzkoarra, oso renacentista egiñik arkitzen degu. Gizaldi oietako Katedral-lanak, asko ta asko, gipuzkoarrek egiñak ditugu, Gaztelerrri ta Andaluzian zear. Unibersidadeetako Matricula-liburuak ere abizen gipuzkoarrez bete-bateak arkitzen ditugu. Ameriketatik urrea ta zillarra saskika bezela zetorkigun... Garai artan ez zan arritzeko, orduko gure aurreko alek ederti-zale biurtu izatea. Eta alaxe gertátu bide-zan. Ameriketako urreak, Irala baten eskuz, ekarri izan zuan Bergaraiko Elizara ango Gurutze Santu bikaña... ez bait-du berdiñik, diotenez, beste iñun.

Olaxe nunbait, renacimiento-zale aien bitartez etorriak-edo ditugu zenbait margo-lan berdín-gabe ere gure Elizetan eta gure Jauregietan.

Morales bat, eta Greco bi aipatu bear ditugu batez ere.

Morales bat "divino Morales" bat Itsasondo'ko Elizan. Greco bat Gatzaga'ko Ermita batean. Beste Greco bat Arrona'ko beste Ermita batean.

Esan ditzagun zenbait jakingarri iru lan bikain oietaz.

ITSASONDO'KO MORALES

Itsasondo'ko Morales, gaur gure Diputazio-Jauregian dago. Egon. Orixe. Etzaio joaten iñortxo ikuste bat egitera. Len Itsasondo'ko Elizako Capillatxo batean egon izan zan. Sartuta eskuitarako Capillan. Antxe Aldarearen erdi-erdian, Aldarearen izengarri.

Zeruko lana —jaungoikozko lana— ben-benetan.

Gorputz-erdi da. Andre Maria, bere Jesus Aurra besoan. Triste-antxa aurpegian. Morales'en Andre Mariak oi diran bezela. Aurrak, ardatzerako tresnatxo bat eskuan. Esku potxoloan. Matazuzki bat. Makila luzetxo batean bi ziri gurutzeka, goi ta be. Ziri gurutzetuak, nunbait beste gurutze bat ekartzen gogora Amari, eta orregatik nunbait ain triste gaxoa. Bekozko xuta; begi-ertzak beerantza...

Lana, kolorez oso urri, otz. Dibujoz ere oso bil, tolesgabe. Morales jator. Firmarik ez daukan arren, errez ezagugarri. Amaren eredu, oitua, gure margolariak beste lanetan erabiltzen duana bera

(Ikus Museo del Prado, Madrid, Museo Colegiata, Orreaga). (1). Aurpegi-antza guztia oso mistiko. Morales'en era jatorra. Zaar-adiñeko lana orratik. Tolesgabe-tolesgabea. Tolesgabetasunik aundienekoa. Bañan maisuki egiña, jakintsua, margo-jakinduri aundikoa...

Orra or Itsasondo'ko bitxi eder-ederra. Marko eder baten bearran ezik. Gaiari dagokion bezelako urre zaarrezko-edo marko eder bat.

GATZAGA'KO GRECO

Esan dezagun orain zer-edo-zer Gatzaga'ko Greco'ari buruz.

Arkitzeari buruz batez ere. Ortaz luze mintza gindezke. Neu izan nintzan arkitzalle. Len etzan ezaguna. Gatzaga'ko Dorleta'ko Ermitan arkitu nuan. Antxe zegon beste edozein margo-lan balitz bezela, beste batzuen artean, Ermitako eskuitarako orman esegirik... Antxe, ainbeste millaka duro balio zitzakean lan begiragarria.

Greco ere, Morales bezela, mistiko bat da. Mistiko bortitza. Neurritz gorakoa. Morales'enak baño askotaz astinduagoak aren irudiak. Giza-irudiak ez baño sugar ezin-egonak bait-dirudite. Dantza biurrian dantzari... Margoz, berriz, margoak beroago. Bañan margo urriak gaeinetan. Gurean beintzat.

San Francisco bat du gai. Beste bere San Francisco batzuen era berekoa (ikus Marqués de Cerralbo, Hospital de Sevilla etab.). Santua, saieska, gure eskuitara begira; aurpegi-erdia agiri. Sudurra mee; begia negarretan bustia, gorantza begira. Bera, belauniko arri baten gañean; eskuak beerantza luze, beatzak ezur eta azal... Benetan mistiko. Aurre-aldean beste irudi bat. Praile bat ortzaz gora eroria; praile-buru kaska-motz koroeduna gure aldera eskortzo bortitzean errena. Oso greco-era. Margoa, auts-kolore ta karmingris... Belaunpeko arriari erantsia, paper-zatitxo bat, griego-letradun: *Domenikos Theotokopoulos epoie*, ots, "Txomin Zeotokopulos'ek zegian"... Alaxe arkitu genduan.

Mayatzaren azkenak ziran. Examiñak emanda, apaizgai batzuek Dorleta'ra bear genduala arratsaldea antxe igarotzera. Anglo-vasco trenean juañ gñan. Ibilli gñan, atsaldekoea egin genduan; eta, aizkenik, Errosario bat Dorleta'ko Amari esan bear geniola, ta gero Salve bat kanta, Ermitara gñan. Ermita-barrua illun-xamar zegon; bañan ala ere, ormetan zintzilik zeuden margolanak ikus zitezkean,

(1) Orreagakoak ba'du gureak ez bezelako detalletxo bat, benetan xoragarria. Ama triste ameslariak, eskuko beatzakin —arpista-beatz luze finifiek— konturatzeko aurrari ankapean axkura... eta aurrak, axkurari ezin eutsiz, ankeko beatzak, banan-banan, gora ta beera. Xoragarria benetan!

ainbestean. Berealako batean aietako batek, batez ere, erakarri zidan beregana nere begira-naia ta arte-egarria. Len nunbaif ikusia ote-nuan-edo kezka sortu zidan margo-gai aretxek... gai, kolore, dibujo...dana... "Nun ikusi izan dlat nik leen gai au?"... Bereala gogoratu zitzaidan. Greco'ren San Francisco bat zan. Liburuetan eta asko ikusitako San Francisco bat.

Illunduta Seminariora nintzanean, azkar asko an joan nintzan Liburutegira; eta antxe bir-sendotu zitzaidan nere lenengo iritzia... Santua saleska, eta beste prailea ortzaz gora lurrean guri atzea eman da... Uraxe zan. Greco bat zan.

Etā bigaramonean Donostia'ko Eusko-Ikaskuntzara notatxo bat bidali nuan: oitu bezelako notatxo bat.

Eta billatze aren berria an ta emen zabaldu zanean, an etorri ziran, Ermitara, Zuloaga zana ta Uranga zana, eta nik al dakit zenbat gelago? Eta berealako batean, Gazteiz-ko Gotzaitegira eramanezazu zuan ango Gotzai Jaunak. Eta andik Seminarioko Museora. Eta antxe egon zan Errepublica-urte arte. Eta orduan berriro ere Gatzaga'ra. Eta antxe dago orain, lengo Ermitan. Eta eskerrak Ermitan dagona. Bestela, Elizan egon balitz, joan dan urteko erreketak izugarrian antxe erreko zan, beste asko bezelaxe, ainbeste ta ainbeste bali dezaken margo-lan baliotsua.

IRAETA'KO GRECO

Goazen orain Iraeta'ra.

Onen billatzeari buruz ere asko esan dezakegu. Neri gertatu zitzaidan

Beste apaizgai-txango bat izan zan orduan ere. Autokar ederretan, Saturraran'dik, Markina'n zear, Elgoibar, Azkoitia, Loyola, Azpeltia'n zear... Iraeta'ra. Antxe bazkari. Bazkari ta pelota-partidu etab. Eta an ere, etxerakoan, Errosario bat esatera eta *Lectio spiritualis* egitera bertako Ermitara. Eta lenagokoan bezelakoxe tentazioa nik: ormetan esegitako margo-lanai begiratu-bearra. Eta, arritzekoa, Gatzaga'ko beaz-topa bera berriz ere. Greco'ren estiloko beste irudi bat ezkerreko orman goi-antxean. Gizon buru-soil bat, bi begiak zulozuloan zorrotz begirale, mantu aundia sorbaldatik aurrera, esku bat izketan iduri, bestea liburu baten gañean estu... Arritzekoa, berriz ere: egun artan bertan igeltsero bat orma-txuriketan ermita-barruan, eta ain xuxen, aren eskallera —eskallera luzea— gure margolanaren gain-gañean... Zoratuta bezela antxe igo nintzan eriosuarean eskilleran gora; bañan kordekabe erori ez nintzanean... nere aurreko gizon bildurgarri arek eskupean sakatzen zuan liburuaren

bizkar-bizkarrean, berriz ere, griegozko letrak: *Domenikos Theotokopoulos...*

Irudia, San Pablo'rena da. Toledo'ko Katedraleko Apostoladuan agiri diran beste Apostoluen jite ber-berekoa. Ez bait-diteke esan aiek baño obe ala txarragoa danik. Begi-indarrez izugarrizko indarduna dala, bai. Zuloaga zanak ikusi zuan gero; eta aren iritziz, ba'du lan onek, Greco'ren bestek ez duan gauzatxo bat: bigarren malla edo terminoko argia, alegia: anartean ezagun ziran Greco'ren margo-lanak agiri etzuten misteriozko argi xotil zenbait; Apostoluaren eskui-aldetik zabalik dagon leiotik sartzen zalon saiets-argia.

Esan ere, esan omen-zuan Zuloaga'k berak, Apostoluak inguruan eta atze-aldean agiri duan etxe-barrua, Toledo'ko *Casa del Greco* dalakoaren karreraen bat ote-dan. Ba'da, baita, Apostoluaren eredu, Greco ber-bera ote-dan dionen bat ere; beraz, egillearen beraren erretratu bait-liteke ola gure Iraeta'ko margo-lana.

* * *

Gaur margo-lan bikain au Madrid'en edo dago. Nunbait etzan Elizarena, Iraeta'ko Nagusi Jaun batena baizik; eta ala, artean Gipuzkoa'n genēdukan edergarri blakaña, Madrid'era eraman ziguten, eta aren lekuan kopia bat ipiñi Arrona'ko Iraeta'ko Ermitan... gora-bera galantak ibilli ondoren, orratik... guztiak esateko lekurik eta betarik emen ez badegu ere.

* * *

Orra bada, iru margo-lan bikain gure Gipuzkoa txiki ontan. XVI ta XVII gizaldietako gure aurrekoak, nunbaitik —ziran lekutik— Gipuzkoa'ren edergarri ekarri zituzten ederti-bitxi ikuskarriak. Morales bat, et Greco bi. Ba'da zerbait.

M. L.

III. - Euskal Literatura-ren bilduma laburra

Beltran de Echauz (1556-1641)

Gizon aundi hau Baigorriko semea zen, AXULARR-en adiskidea, Baionan apezpiku zagoelarik lagundu zion GVERO haren liburua argitara ematen. Echauz-*ez* ala dio Axularrek bere Gomendiozko karta-n. "Zer ere eskiribatuko baita eskaraz, hura guztia Eskaldunen "buruzagi bezala, zuri dagotzula, zuri zor zaitzula, eta arrazoifnez orai "ere, zuri presentatu behar zaitzula."

Baionako apezpikutegi-tik pasatu zen Tours-eko arzapezpiku izatera, eta han hil 85 urteetan. Naiz idazlarien artean ez daiteken sar, ala ere gorde da bere gutun zaar bat euskaraz egina bere anaia bateri. Iduri zaigu on lizatekela emen agertzea, bai orduko euskara dokumentu gisa, bai eta euskaldun eredu harendako ezagutza xumea bezala.

A Monsieur mon frere François de Echauz homme de chambre de monseigneur Dacqz a Bourdeaux.

*Ene anaie iauna, hunekila hirur garrena dikezi ezkribatu deraudalada, batez ere arropaturik eztizit ukhen, zoñez pena baitut, zure berri hunen [onen=buenas] iakin gabiaz, bai eta halaber aitaren eta amaren-*ez*; heben ahal bezala nuzu hortik ialgiz geroz, zamariak pentsa araziten dirautazazu*

nitien arropa guziak higatu baititut eta enizi pagatu nahi; conchit galdegin dirakozut eta erran dirautazu conchit [congít] de gascon nahi dudanez, hura emanen deraudala; berze zerbizariak orok uzi dizie eta batre eztizi pagatu nahi uken,

*segurazzen zitut ezi gizon terrible bat dela; gutun haur daramena etxeko zerbizari bat duzu, othoi egiten darauzut zure berri hunen [onen] eta aita amen-*ez* ezkribaziaz, zombaita gauza desirazen dudana lehiaz; eztaurauzut ezkribatzen luzazago,*

fin egiten dizit presenteko hunezaz yienkuari otoi egiten darako-
dala zatuen osorik eta alegerarik berere gra. sainduian, eta ni ere
halaber zurian, adio.

de s. pierre de oloron - noben - 8 garrenian - hurtez 1584.

Ene eskusak ethoi aitari eta amari igor izazu plazer ba duzu
ahalik eta hobekiena.

Zure anaie leala eta hun [on] desirazen dutana,
eta zerbuzu egitera obedienta ni nukezu.

Beltrán de Echaur
A. I. ALDARATZAILLEA

SARIKETA

Gipuzkoa'ko Diputazioaren "Julio de Urkijo" Euskal-filologi-Mintegiak sariketa bat ipintzen du, euskeraz egindako ekitaldi bakarreko antzerkientzat. Baldintzak auexek dira:

1) Gai bakarra: *Eguerriak*. Gai ori, ordea, derizkion bezala uki dezake egilleak, naiz erlijio-aldetik, naiz oitura eta jaiiei buruz, naiz beste nolanai. Luzera ere, ekitaldi bakarra izan ezkeru, egilleak berak erabakiko du.

2) Bi sari izango dira: 3.000 pesetakoa leena, eta 1.000'koa bigarrena.

3) Saritutako antzerkien jabe Mintegia izango da, eta argitaratzeko lana bere gain artzen du. Saririk jaso ez tutenak egilleari itzuliko zaizkio, eskatu bezain laster.

4) Idaz-lanak bidali bitez, oi den bezala, onako zuzenbide onetara: *Seminario de Filología Vasca "Julio de Urquijo", Palacio Provincial, San Sebastián*, datorren Abenduaren asiera baiño leenago.

5) Sariketa oni buruz edozein argitasun nai lukeanak eztu esandako zuzenbidera jo besterik.

AMOLANDUN BI

I

Egun-sentian iaikiten naiz itzar,
haiduru, kopet-argi, begi-zabal;
egunari natzaio dostaliar,
eznaiz nioiz egon honein sendoal.

Ezku malguz ukitzen dut gorputza:
legun, biguin, hazkar, xa'u, garbi, hutza:
alaiki egiten dut irrintzina.

Baina gautzean eznaiz harroputza:
nekez, heilagora-auhen-intzirina;
ukan baitut arrasti'ia negute.

Goizean nuen larrua gantzutu.
Arratsean, belas!, kiratsez bete,
maingu, herbal, gor, karsoil, itsu, mutu;
eztut ulertan zerk nauen ventzutu!

II

Gauza guztien 'zpiritua zara;
lore guztiak arnotu 'ta nahas:
hotzerri-belarra, otea, akara.
Zure urrin hortaz horditu naiz arras.

Gauzen tolesketa gaitza bezala,
behin harroa, hurrengoa apala.
Euritan triste, haizetan barreka:
ur oliatuaz egin erreka.

Gau 't' egun; ilargia, eguzkia;
batan-amurra eta edaskia.
Zeu zara ardi kumeduna 'ta antzua.

Zure ezagutza etorri zait garaiz:
astiro, argiro kontaratu naiz
batez zarela zimaurrea, gantzua.

ARESTITAR B.

OTSO

Bortz izar gori ortze-goian
eta basoan ez argirik,
aztiak dagoz ikharatan
aztiaturik ikhur hori.

Izar gorion pentagramman
lo-hasman dautza bertz' izarrak.
Baso-gerizan atzar dira
otsoak eta gizotsoak.

Oihan-bidean ergelen bat
oihuz dihoa berantean,
gizon soilari so zaizkio
otso ixilak giza-begiz.

Otso-ar eta -eme latzak,
giza-blaphema bihotzean,
gauazko bide-joilearen
halduru ziran, geldituak.

Oihan beltzeko bidesketan
ezin helduan zihoala
esku eiharrez zuhain hilek
bahitu dute galtzerako.

Bortz oihuk eta bortz ausikik
gizerhaiteka egin dute,
bainan ortze-go! beltzagoan
izar goriak itza! dira.

MIRANDE'TAR JON

HORATI'REN ODAK

SEXTI'RI

GAIA: Udaberria nun-nai dager guritasun eskeinka. Negu ondo-
ren, bizia esna: ontziak itxasora daramazte, bei-ardi-auntz larrera
doaz bazka-billa, ola-gizonak beren arazora, lugin zolia soro-lanera.
Lore-pinport berriz, alde guztiak pozez gainezka. Ala ere, Eriotz,
andre laru, ur dabil: zartada berdiñez erasten ditu bekoak nai goi-
koak. Ta, zori gaiztoz, guk ere, inpernura erori ezkerro, ez dugu go-
zartuko nunbait ez mama gozorik, ez maite-atsegin samurrik.

SOLVITUR ACRIS HIEMS

Udalenekoa aize bigunak Negu gordiña du jaurti,
Ta itxas-barnera saka ditue ontzi zingilak alaiki.

Ardiak ez du eder ukuillu, goldalariak ez sua,
Onezkeroan lantzurda izoztuz ezta zuritzen soroa.

- 5 Venus Kitere or dantza-buru, illargi dala urbiltzen;
Grazi ta Ninpa'k neurrika dute, oin-arin, lurra zapaltzen.

Atertu gabe, era berean, lan dagi Vulkan goriak,
Kiskaldu nairik Kiklope'tarren sutegi nekez ausiak.

- 10 Orain egoki zaigu burua jaztea mirto muskerrez,
Edo-ta lurrak or-emen jori eman dizkigun goiz-lorez.

Gaurkoz eder da, oian beltzetan, Basajaunari iltzea
Bildots urruza naiz aume dala bere zorizko e-kea.

Balbe zurbillak, oi Sexti! berdin jo oi ditu txiro-txabolak,
Edo erregeen ate jaiki ta dorre dirdaitsu garbalak.

- 15 Bizia oso laburra dugu, ta itxaro aundiz nor saia?
Gauak bertatik ertsiko zaITU, ta ipuien sutik nork aizka?

Noizbait Pluton'en etxe larrira erortzen baldin ba'zera,
Nekez zotzean aal izango zuk ardo-errefiñu aukera;

- 20 Likida zure maite ederrakin ezingo luzez jolastu,
Naiz-eta onek eundaka neskatx maite-txinpartez ixetu.

OARRAK.—5. Kerigo ugartetik zetorkion Venus'i Kitere goitizena; illargi irteran ospatu oi ziran aren omenezko dantza-jaiak, aprillaren lenengoruntz asita.—6. Iru neskatx ziran auek: Aglai, Euprosiñe ta Tali.—7. Tauki-tauki diardu bere burni-oletan, meatzak oro urtu bearrez.—13. Balbe, ots, Eriotza.—17. Inpernu edo su-lezeko jauna.

PIRRA'RI

GAIA: Maitekeri lizuna darda gaifnean darabil, bai ta odei zakar antzera, zein laster utsal biurtzen dan oroit-erazi ere. Aldakorra bait-da giza-biotza, ta ezin egundo uste geiegi ezarri iñorengan, maite-jolasetan beintzat.

Quis multa gracilis...

Gazte eder ori nor duzu, Pirra,
usalez dana joria?
Atsegin-lore, zuri joa du
beraren biotz gorria.
5 Orrentzat ote, urre dizditsu,
apaindu zuk illedia?

Baiña zoria duzu txit zital,
maiz dakusgu oin-koloka:
eta askotan —bai ta orrek ere—
10 negar egingo oiuka,
itxas-aizeak ikusirikan
naspil-ekaitzez orruka...

Oi! orrek orain, pozaren mende,
zure eder dirdaiz ustetsu,
15 lizunez bigun, maitegar-gainka,
beretzat bakar nai zaitu;
ta zure gogo iraul-zitalak
zer aize dun ez ulertu.

Nik ez nai orla... eta leenikan
20 —ikus elizan ol deuna—
itxas-jainkori eskeiñi nion
ene soiñeko kutuna,
zure liskarren ur ezaiñean
oñoz ondatu nuena.

AITA J. ONAINDIA

AGUSTIN DONEAREN "AITORKIZUNAK"

Nikolas Ormaetxea, «Orixe»-k euskeratutako, argita'tzeaz dagon liburu bikafietik, arzen ditugu emen dijoazen lerro oiek. Bitez irakurtzallearentzat ao-goxogarri.

Amaikagarren iarduna

I

Iainkoa batieran bizi da; gu noizaldean, Amaikagarren Iardun ontan aldia zer dan aztertzen du.

1. Iauna, zure betlera ortatik ez al dituzu ulertzen nik esanok? edota aldian gertatzen dana aldika ulertzen duzu? Zertako aipatzen dizut, beraz, oinbeste gertari? Nere bidez ezagu detzazun? Ez, naski; baizik eta Zugana grifia piztu dezadan —eta irakur nazatenena— guziok au esan dezagun: "Aundi da Iauna, eta guziz goresgarri" (Ps. 95, 4). Bein ta berriz esan: Zure maitearen maitez ari naiz ontan. Otoitz ere ba-dagigu, egiak au dion arren: "Ba-daki Aitak zeren bear zeraten, zuek eskatu baño len" (Mat. 6, 8). Dizudan lera aitortzen dizut, eta didazun errukia, errukarri onek; asi zeran ezkerero erabat iaregin nazazun. Deitu nauzun ezkerero, neronengan errukarri izateari utzi eta Zugan nabil doatsu, gogoz beartsu, otzan, minduru, goseti, Zuzenaren egarri, errukior, biotz-garbi ta pakekor.

Berein gauza aipatu ditizut ahal eta gogo nitunak, Zuk nai baitzenun lenik Zuri aitortzea, nere Iainko Iaun orri, "ona baitzera; zure errukia betikor baita" (Ps. 117, 1).

II

Iainkoak asieran egin zitun zeru-lurrak aztertu nai ditu.

2. Noiz, ordea, ni gai, zure aholku, izualdi, pozaldi ta zuzen-bide guziak lumaren bidez edasteko? orien bitartez ekarri bainauzu erriari zure itza erakustera eta zure Sacramentuak ematera. Oro ondozka ialk; al benetza, asti-xorta bakoitza garesti zaida. Aspaldi sutan nago zure Legea auznartzeko, ta artan nere iakitea ta iakineza, zure argitasunaren asiera ta nere illunaren ondarra aitortzeko, bizkortasunak auleria iretsi dezan. Gorputza ta anima zuzpeltu ondoan, ez ditut alperrik ixuri nai gelditzen zaizkidan orduak.

3. Nere Jaun eta Iainko: entzun ene otoitza. Zure errukiak entzun beza nere guraria, sutan baitago, nerekiko ez ezen, maite ditudan anaiekiko. Ba-dakusazu nere biotzean ola dala. Bekizu opari nere buru-mihien serbitzua, ta emaidazu Zuri zer eskeiñi. "Txiro ta beartsu naiz; Zu aberats, deika dauzkatzun guzientzat" (85, 1), gutaz axola iakiña baituzu. Erdaindu etzazu ausarkeri ta gezur guzitik nere azal eta barrenak, nere ezpaiñak. Zure Idazti Gurena bekit atsegiñik garbiena. Ez bezat artan uts egin, ez uts eragin. Entzun eta erruki, Jauna, ene Iainko Jaun, itsuen argi, gaixoaren kemen, eta gaiñera dakustenen argi ta indartsuen indar: zaude ernai nere barrenera, ta entzunazu nere barne-barneko oiuru au. Zure belarriak barne ontan ez badaude, nora goazke oiurka? "Zure duzu eguna, gaua zure" (73, 16). Zure gogara doaz uneak. Emaiguzu asti, zure Legearen izkutuak iraultzeko, ta ez aterik itxi otsegin dezatenari. Ez baitidazu alperrik utzi oinbeste orrialde illun eta sakon idazten. Nere oian ontara ez al dira ibillian biltzen basauntzak iatera, etzatera, auznartzera? Jauna, bikaindu nazazu ta agertu izkidazu. Zure mintzoa dut poz, zure mintzoa atsegin ugarien gaiñetik. Idazu maite dutana, maite baitut, eta ori Zuri esker. Ez utzi galtzen zure doaiak; ez gutxi-etsi zure belar egarri au. Aitortuko dut zure Liburuetan arki dezadan oro, ta gora-mintzoa entzunen. Zu edanen zaitut, eta zure Legearen arrigarriak beglemanen, zeru-lurrak egin zenitun asiera artatik, Zurekin beti irauten dun Uri Sainduko Iaurerrira artean.

4. Erruki zakida, Jauna, entzunazu nere guraria; ez baita, nere ustez, lurkoi, ez urre, ez zillar, ez arri, ez soiñeko eder, ez dedu, ez aginte, ez lizunkeri; ez eta lurrean bizi geraño gorputzari zor zaiona; au geigarri ematen baitzaigu zure Iaurerria ta zuzentasuna billatzen badugu. Ikus, Jauna, nundik dan ene guraria. "Gaiztoak atsegiñak aipatu ditidate; ez, ordea, zure Legea aiñakoa" (Ps. 118, 85). Orra nundik dan ene guraria. Ikus, Aita, begira ta ikus eta eman ontzat eta atsegin artu, nik zure errukiaren aurrean grazia arkitzez. Zure itzen mamia agertu bekio ate-ioka ari zaizun oni. Zure Seme Iesukristorengatik eskatzen dizut, Bera baituzu zure eskuiñeko gizona, Zeuretako autatu duzun giza-semea, zure ta gure bitarteko. Aren bidez billatu ginduzun, gu billa ez genbiltzazula; ta guk billatzeko, Zuk gu billatu ginduzun; zure Itza, Arengatik egin dituzu guziak, eta aien artean ni; zure Seme bakarra, Arengatik deitu baitzenun erri siñestuna semautsi izatera, ta aien artean ni; Arengatik otoizten zaitut, zure eskuiñean baitago iarririk, gure alde arrenka; "Arengan baitaude gorderik zuhurtze ta iakite iturri guziak" (Col. 2, 3). Oien billa nabilla zure Liburuetan. Artaz mintzatu zan Moise. Berak dio au, Egiak dio.

¡Berriz, Santa Cruz Apaiza!

Ez izutu, irakurle, ezta arritu ere, gure aitonen aldirian ain ezaguna zan Santa Cruz Apaizaren izena, orain berriz entzutean. Ez dedilla inortxo ere izutu, Santa Cruz aspaldi il zan-eta. Ain zuzen ere, aurtengo dagonillaren 10'garrenean osatu dira 30 urte, Santa Cruz il zan ezker. Gizon aundi ura lenbailen il-erazteko, aren atzetik ibilli ziran beltzak eta zuriak, ezker-eskubikoak. Ainbeste etsaien artean bizi izanik, noizpait ere iritxi zitzaion Santa Cruz Apaizari ere bere azken-ordua, baño zartzaro ederrean, 86 urte zitula. Santa Cruz ain luzaro biziko zanik, nork usteko zukean karlisten aldirian? Gure Jaunak arri jarritako bizi-muga, ezin izan zun inortxok ere aldatu. 1926'garrengo urtean, oraintxe 30 urte, il zan Colombia'ko Pasto urian gure Santa Cruz Apaiza.

Euskaldun askok errezegei aztu dute gizon ospatsu ura; baño aurtien beintzat gogora ekarri bear diegu euskaldun guziei, guretzat ain itzalgarrri dan Santa Cruz'en izena. Nik, Jaunari eskerrak, naita ere, eztaukat aren izena ez tutterik. Nere aurrean daukat beti aren oroigarrik ederrena: Santa Cruz'en gurutzea.

Santa Cruz bizi izan zan etxean bertan, egon nintzan ni ere iru urte osotan. Ni Pasto'ra nintzanean, neronek eraman araño, Alfonso XIII'garrenak bialli zion turuta baliotsua. Europa'ra etortzean berriz, Santa Cruz'en errikide nintzala-ta, ango A. Nagusiak Santa Cruz'en gurutzea eman zidan oroigarritzat. Aurrean daukat beti gurutze ori. Ementxe dauzkat gañera Santa Cruz'en azkeneko lau argazki eder...

Argazki batean exerita dago, ta (orain nerea dan) gurutze eder ori lepoan zintzilik daukala. Bere larogei ta gelago urteak ez diote burua makurtu-arazi. Burua zutik ez-eze, etzera jaso dauka. Goitik bera, agintari baten egoera! Bigarren argazkian zutik dago, iru-

oiñeko maitxo batean eskubia ezarririk. Bizar luzedun, piñua bezin zuzen, pagoa aña sendo! Irugarren argazkian, bere zaldi iaioaren ezkerrean dago zutik, bere eskubia zaldiaren bizkarrean ezarririk. Bizkar ta besoak eta gorputza gerriraño *ruana* lodiaz estalita dauka, buruan berriz *jipi-japa* izeneko txapel aundia. Gure mendietako pago zar bat bezin tinko dago. Laugarrenean, ordea, Napoleon bat dirudi! Santa Cruz Apaiza zaldi gañean! Pasto'n jakin nunez, Santa Cruz'en zaldia, inguru aietako zaldirik bikañena omen zan. Alako zaldia alako zaldunarentzat! Erosi nai izan zioten, baña alperrik. Santa Cruz'ek bere zaldia saldu? Ez kristaurik, ezta zaldirik ere! Baño begi asko zeuden zaldi eder aren irrika, ta Santa Cruz il zanean, Pasto'ko gudalburuak erosi zun.

Lau argazki auetan Santa Cruz'ek lepoan zintzilik dauka bere gurutzea, orain nerea dan gurutzea. Mixiolari bezela agertzen zaigu, ez gudagizonen antzera. Guda-ixtilluak oso atzean utzita, bere mixio-erriak bakarrik zeuzkan biotz-begietan. Aramaio'ko igesaldian emandako itza, ondo baño obeto bete zun gure mixiolariak. Colombia'ko edeslariak, batez ere Muñoz'ek eta Restrepo'k, asko goratzen dituzte Santa Cruz'en mixio-lanak.

España'tik irten ondoren, Lila'n Saint Maur zeritzaion jesuiten etxean egin zitun Iñazio Donearen Gogo-Jardunak. Mixioterako itza, Aramaio'n len emandako itza, egun ixil eta paketsu aietan berriro zun. Bernoville'k dionez, eta ondo esana gero!, Santa Cruz'ek gure Iñazio Santuari maitasun aundia izan zion beti. Illabete osoan Gogo-Jardunak egin ondoren, Regnier Kardenalaren bitartez artu zun barkapen osoa, apaiza zanez gudan eliz-arauz kontra egindako guzien barkapena. Ostera Meza eman zunean, Jaunari biotz-biotzoz eskerrak egin nai-ta, berriz ere egin zitun Iñazio Donearen Gogo-Jardunak. Antxe piztu edo (obeto esateko) piztuagotu zitzaion Mixioetarako su-garra, etzan iñoiz itzaliko, bizi izan zan artean!

Lila'tik Londres'era ta emendik Jamaica'ra joan zan abiada bizian gure Mixiolari gartsua. Ugarte ontan 15 urte ta Belize'n urtebete egin ondoren, Colombia'ko Pasto'ra abiatu zan. Antxe igarero zitun bere azkeneko 33 urteak. An ere, Jamaica'n eta Lila'n bezela, gure artean, jesulagunen artean bizi izan zan beti. Jesuitengana joera aundia, zaletasun bizia izan zun beti Santa Cruz Apaizak. Iñazio Donearen seme geralako noski. Eta gañera jesuitak beti eta nunai arrera gozoa egin genion. Urte itun aietan jesuitak lagundu genion eta laguntza onegatik eskerron bizia erakutsi zigun beti Santa Cruz'ek. Baño, bere barru-barruko gogo sutuena jesuita izatea izan zan eta ori ere iritxi zun. 1922'garreneko uztailleko 31'garrenean, Iñazio Donearen jaiean egin zitun Jesus'en Lagundi'ko ziñ-eskeintzak. Antxe, Pasto'ko urian, gure Santuaren jaiean, igaro zun

Santa Cruz'ek bere biziko egunik zoragarriena! Arekin batean euskaldun mordoxka bat bizi zan eta urtero bezela, baño aldi artan askoz sutsuago, ospatu zuten egun eder ura: gure Santuaren jai*a* (*Euskaldunen Jai*a*!*) ta Santa Cruz'en eskeintzeguna.

Goizeko Mezan Santa Cruz'en eskeintzak; gero gosaria euskaldun eta beste lagun askoren artean. Goizerdian Meza Nagusia: an bildu ziran inguruetakoko euskaldun guziak eta biotz-dardaraz abestu zuten guziak INAZIO, GURE PATROI AUNDIA... Bertsolari bat ere bazuten beren artean, oraindik bizi dan Aranguren A. zumaia-rra. Txoraturik zeuden euskaldun guziak eta batez ere Santa Cruz Apaiza jai eder artan. Lolola'ko jaiak zetozkion burura, San Iñaziotan izaten diran jai ederrak. Orain ordea, Jaunari eskerrak, bera ere jesulaguna zan.

Ze biziera izan zun Santa Cruz'ek azkeneko urte luze aietan? Jesuitena berbera... Gure artean bizi zan beti, gure arteko bezelaxe. Ta gure artekoa zala uste izan zuten, aspalditik ere ezagutu zutenak.

Pasto'ko apaizgai-etxea gure gain zegoen eta antxe batezere lan egin zun urte luzetan Santa Cruz'ek, oraindik gaztea balitz bezelaxe, prantzesa ta inglesa, jeografia ta arimetika erakutsiaz... Tarteko egunak, jai ta opor-egunak, mixio-lanetan igarotzen zitun.

Inguruetakoko zenbait erri: Tablón, Las Cuevas, Aponte, Las Mesas, Granadillos, Cujacal, Rosal del Monte, Buesaco, e.a... amaika bider ikusi zitun, aietan mixioa egiñaz! Baño bazun guzien artean bere txoko kutuna: SAN IGNACIO. Ezerezetik jaso zitun eliz eder bat eta ondoan etxe aundi bat. Antxe, bere turuta *zarra* (1) joaz, biltzen zitun, aldameneko mendietan sakabanaturik bizi ziran inditar gaxoak. Jai askotan 800 eta 900 inditar joaten ziran San Ig-

(1) Turuta zar arren ordez, Alfonso XIII'garrenak berri bat (París'en erosia) bial*i* zion. Bidean zeramatenak, Santa Cruz udara artan il zala jakin zutenean, Canarias'en degun ikastetxean laga zuten. Pasto'ko jesulagunak ordea, or*i* jakinda, bereala aiei bialtzeko eskatu zien eta urrengo aldian Colombia'ra ninjoala, turuta berri ura neronek eraman nien. Zillarezkoa zirudin, zillarreztatua beintzat. Soñu ozen ta garbia zun eta itxura ederrekoa zan, bere larru ta guzti. Koska batzuk egin zitzaizkion bidean, neroni ere mirariz bizirik iritxi nintzan-eta. Bidaldi artan tankateko izugarria artu genun kamioi baten aurka. Ipiales uria igarotzean, zaldi bat kale erdian arrapatu ta il genulako, uriko etxean errudunen alkian exerita bi ordu egon ondoren, aurrera joaten laga ziguten. Berriz abia bezin laister, kanpaiaren antzera itzulipurdi osoa egin genun, eta autoa ta barruko bederatzi lagunak ibai aundi baten ertzera erori giñan. Pixka bat araxeago... eta gureak egin zun! Saiets ezur batzuk autsi zirari (ez ordea nereak) ta turutari akats eta koska batzuk egin zitzaizkion. Gero ordea inditar batek ostera berri-berria bezelaxe utzi zun eta arrezkero Pasto'ko ikastetxean ondo gordeta dago, Santa Cruz'en beste gauza askoren artean.

nacio'ra. Arako bideak eta zubiak Santa Cruz'ek egin zitun. Bein bere inditar maiteak Santa Cruz'en menpean zubi aundi bat egiten ari zirala, batek galdetu zion: Aita Loidi! (2). Zenbat begi egingo dizkiozu zubi aundi oni? —Bakarra, baño aundia! erantzun zion Santa Cruz'ek. Ondorengoak egingo dizkiote txikiagoak!

Len ain biurriak ziran inditar *artz-jale aiek* (3) zearo otxandu ziran gure Santa Cruz'en eskuetan. Eta Inditarrak maite-maite zuten beren Aita. Aurtxo txikien antzera, txintxo asko egiten zituten beren Aitaren esan guziak. Aientzat Santa Cruz jaun eta jabe, baño aldi berean aita ta ama zan. Onen iritziak aientzat erabaki ta lege antzeko ziran.

Beñola auteskundetari zebiltzan toki aietan: konservadoreak liberalen aurka. Pasto'ko jauntxo bat ordea, konservadorea bera, bere alderdia utzita, irugarren alderditxo bat sortu naiean zebillen. Inditarren artean, San Ignacio'n alegia, alderditxo ontarako *erosi* zitun gizajo aiek, baita aiei txartelak edo botoak eman ere. Urrengo larunbatean iritxi da gure Santa Cruz San Ignacio'ra... ta oker ura zuzendu naiean esaten die:

San Ignacio'tarrak! Jauntxo ori (BUCHELI izenez) gizon ona da, *zuria* edo konservadorea... eta *beltzen* edo liberalen kontrakoa noski...; baño bere alderditxo orrekin zurien indarrak auldu besterik eztu egingo, ta liberalak orrela irabazi dezakete...

—Zer egin bear degu ba?, diote inditarrak.

—Entzun ondo! BUCHELI'k eman dizkizuten txartelak gorde ondo! ez autsi gero! ez galdu txartel oiek! Zuen botoa ematera zoaztenean, an agertuko da ziurki BUCHELI Jauna, berak eman zizuen txartela, guziok ondo gorde dezuten edo ez ikusteko. Joan zaitzte guziok *fila india'n*, bata bestearen ondoren... Aren aurrean igarotzean, atera zazute guziok, *ezkerreko* sakeletik, arek emandako txartela... Txartela ari erakutsi ta gero aurrera igarotzean, aren txartela sartu berriz *ezkerreko* sakelean, eta mai aurrean aterako dezute, *eskubiko* sakeletik, nik orain emango dizuedan txartela...

Iru edo lau aldiz azaldu zien bere asmoa ta aien egitekoa, denak bere asmoa ondo ulertu zutela ikusi arte... Etorri zan auteskunde eguna ta dan-dana, Santa Cruz'ek asmatu ta igarri bezela, gertatu zan. BUCHELI Jaunak, aurrekoaren txartela ikusi ondoren, urrengoari begiratzen zion, eta inditarrak gero mai ondoan egiten zuten txartel-trukeaz etzan ezertxo ere konturatu... Gero ziran itxilluak! Egin zuten txartelen azterketa... ta BUCHELI'k *boto bat*

(2) Olaxe deitzen zioten guziak.

(3) *Come-osos* eta *osunos* izena ematen zien, artzak il eta jaten zitutelako.

ere ez...! Ziri ederra sartu zion Santa Cruz'ek, eta ango jendeak parra galanki egin zuten gertaera oni buruz...! Olaxe inditar aiek itxu-itxuan egiten zuten Santa Cruz'ek nai zun guzia; ez ordea bil-durrez, maitearen maitez baikik.

Luzetxo ari naiz eta, bukatu baño len, beste zerbait ere aitatu nai nuke: *Santa Cruz euskaltzalea zan...* Euskerazko liburuak bazitun, eliz-liburuak batezere. Batzuk gañera, maiz erabiliaz, beltz xamar zeuzkan... Jaunari bere otoitzak ere euskeraz egiten zizkiola, egingo nuke! Bestela, etziran ain beltz ta zikin egongo liburu batzuen orriak! ARGIA ere irakurtzen ote zun? Baditeke ta badirudi. Enun orratik Santa Cruz ARGIA irakurtzen ikusi, ni Pasto'ra irixtean, Santa Cruz ilberria zan-eta. Baño arek ainbeste aldiz igaro zitun mendi aietan arkitu nun nik bein aztarna eder bat, blotza neri gora-ta-beraka zirrara gozoan astindu zidan aztarna eder bat.

Mendiz-mendi nijoan bein Santa Cruz'en mendi aietan barna, eta zero ler eginda nengola, exeri nintzan alako batean bidetxiorenaren bazterrean, enbor baten gañean. Alaxe exerita, ukondoak belaunetan eta eskuak buruan nitula, makurtu nintzan zerbait lurrrera begira, ta atsedean artzeko asmotan. Bat-batean murgildu zan nere irudimena amets zoragarri batean. Irudimena? ametsa? Ez iñola ere! Nere begiak enborpean ikusten zutena, etzan irudimena, etzan amets zoroa. Egi utsa zan! Nere begien aurrean ARGIA nekusan! Edo obeto esateko, ARGIA gure asterokoaren puska bat. Nola ziteken ori? ARGIA Andes'ko mendi-bazter urruti aietan! Ze euskaldun ibilli ote zan zoko aietan barna? Berealaxe zetorkidan burura erantzuer: Santa Cruz ibiltzen zan bidetxior aietan eta askotan gañera! Arena ote zan ba ARIA'ren puska ura? Baditeke ta badirudi! (4)

Asteroko eskolak bukatu ondoren, larunbatero joaten zan Santa Cruz San Ignacio'ra. Ikusgarria omen zan gure Santa Cruz Apaiza, 86 urte zitula, zaldi gañean sei orduko bidean San Ignacio'ra zi-joaia... Larunbatean joan eta igande arratsaldean etorri, *astero ta ti arte!*

Ain zuzen ere, igande batean, eguna oso makal igaro ondoren, ba'zetorren Pasto'ra, ta bidean Andes mendietako egal batean *eta*

(4) Nere atsedean-aldi ura uste baño luzeagoa izan zan. Irakurri nun orri ura, inguruko basoak aitzeko eran. Biotza pilpilka bai'neukan! Beti Euskalerrian bizi izan danak, ezin dezake igarri ere, noraño piztuagotu zitzaidan ordun nere euskaltzaletasuna, eta euskeraren alde *lan on bat* egiteko asmoa ere. Jo andik eta jo emendik, urte batzuk erdi-itxuan ibilli ondoren, azkenean ikusi nun argi ta garbi nere eginbearra ta ekin nion su ta gar lan oni. Lenbailen buka al ba'neza! Jainko gure Jaunari nai dakiola!

bere betiko lanean il zan Santa Cruz Apaiza. Beste euskaldun batek,
A. Egaña bilbotarrak, lagundu zion azkeneko egunetan San Ignacio
errian...

Santa Cruz'en bizitzak badu benetan euskal-poema baterako gai
ederra ta ugaria. Sortuko al zaigu lenbailen, olako zerbait bertsoan
egingo ligukena!

MUXIKA'TAR PL., S. I.

SAN JUAN DE ARTIA

Arantzazutik lau-bost kilometrora arkitzen da *Artia* mendia, eta mendi ortan, patxada onean eseririk dago baserri bakar bat, "*San Juan de Artia*" deritzana. Bertatik Arabako mugara iru bat kilometro. Gaur eguneko *karreterak* egin orduko, emendixe pasatzen zan arlanduz egiñiko kaltzada ospetsua, ots, Kalahorrako kaltzada. Kaltzada onek eta Arantzazukoak, Oñatitik gora goazela, bat egiten dute, baiña Arrikutz izeneko baserrietara ezkerro, elkarrengandik bereizten dira, batak Arantzazurako bidea, eta besteak Artia mendirakoa artuaz.

Orain San Juango baserri ori arkitzen dan tokian, beñiola santu beronen ermita zegoan, eta baita mandazaiñentzat estalpe ta ventamoduko bat ere. Gipuzkoak, Araba eta Gaztelakin bere artu-eman eta sal-erosiak egiteko zitun iru kaltzadetatik, auxe zan bat (beste biak: San Adriango arkaitz zulatutik dijoana, eta Arlabangoa; auek ere Arantzazutik urbil xamar). Arbide onetan etengabe ibiltzen omen ziran mandazaiñak atzera eta aurrera, ogi, ardo, arrai eta beste gauza askoen karrioan. Baita apaizgalak ere mando-gaiñen pasatzen omen ziran emendixe, beren ordenazioak artzeko Kalahorrara zijoaztenean; an baitzegoan ordun Gipuzkoako zati onen Apezpiku jauna.

Aurten San Iñazio Loyolakoaren mende-betetzea dala-ta, berritu da auzi zar bat. Alegia, *gure Patroi aundia* Iruñatik Loyolara zaurituta ekarri zutenean, nongo bidetik edo tokitik sartu ote zan Gipuzkoan? Ikus gai ontaz Aita Rekondok S. J. aurtengo ilbeltz-otsailleko *Razón y Fe*-an idatzitako lana. Auzia ezta bearbada lan onekin garbituko, baiña ba-dakar albiste jakingarri bat, *Egan*-en azaltzeko egokia. San Juan de Artia-ko amona (69 urte ditu; Maria Santos Maiztegi, beronen izen-abizenak) sendo dago ontan: bera ume zanean, alegia, maiz entzun omen zion bere aitona zanari, San Iñazio San Juango toki ontan gau bat egiña zala; Araba aldetik gaixorik zeto-

rrela, gaiñera, eta bere sorterriko alzeak mesede egin ziotela. San Juango amonaren aitorrera au Aita Rekondok len aitaturiko lanean agertu du. Geroztik San Juan de Artlan bein baiño geiagotan izanda nago, eta egiztatu al izan det Aita Rekondok dion guztia. Gaiñera, bere aitona zanari buruz garbitasun bereziak ere eman dizkit Maria Santos Maiztegik. Ezpaltzan aiton ori nolanaiko gizona izan. Jose Maiztegi —onela zeritzan— duela 50 urte il zan, 99 urtekin. Asko ikusitako gizona omen zan, sarjento izana, erderaz ondo zekiana eta etorri aundikoa. Oiñatiko kalean oso ezaguna omen zan, eta Ayuntamentoak batzarra zeukan guztietan, an ikusiko zenuten gure *Jose San Juan* (ala deitzen zioten Oiñatin), bere makillatxuaz, begirune ta itzal aundiaren erdian, Udaletxera joaten. Bai ba (esaten digu amonak) garai artan Oiñatiko alde guzti onetan bera zan erderaz zekian bakarra, eta gauzak egoki azaltzen oso azkarra zan; orregatik txit estimatua zeukaten udaletxeok... Gu orduan ume gazteak giñan, eta San Iñazio San Juanen egon zala entzutean, galdetzen genion: Ba orduan etxe oni zergatik esaten zaio San Juan, eta ez San Iñazio...?

Jose San Juan-en aitorrera au ba ote da aintzat artzeko modukoa? Jaun orren bizitza gugandik urbillegi arkitzen da, noski, eta San Iñazioen denporara igotzeko belaur asko falta zaizkigula ezagun da. Tradizio bat gorde al diteke ainbeste denporan kutsutu edo galdu gabe? Gaiñera, Maiztegitarrak San Juan-en daudela berreun urtetik gora ezta izango. Ori bai, lenagotik ere beti izan da an mandazaiñentzat estalpe eta ostalaria. Dana dala, San Juan-go amonaren esanak eztirudi berak asmatutakoa, ezta Arantzazuko prailleai ikasitakoa ere. Eta Aita Rekondok siñisgarritzat ematen du.

Beraz, tradizio ori egia baldin bada, San Iñazio 1521-ko uda artan, oean etzana, ortixe ekarria izan zan. Araban, Barria-ko Monjakomentu ondotik pasatuko zan, eta Espardinetako pagadian gora, Katillu-iturri izeneko porturaino iritxi. Auxe baita toki artan Araba ta Gipuzkoa arteko muga. Onera ezkerre, Arabako laua gibelean uzten da, eta ikuspegi oso bestelakoa begietaratzen zaigu: Araotz eta Arantzazu-aldeko zoko malkartsua. Ango erreka-arru, amiltegi eta erorgu bildurgarriak, zurrumillo zoroan! Eta Katillu-iturritik San Juanera irixtean, aurrenengo aldiz agertzen zaigu Arantzazuko elizaren begi-kolpea. San Iñazio zetorrenean, berrogetamar urte ozta-ozta iraganak ziran emengo Ama Birjiña beneratzen asia zala, eta berton Frantziskotarrak finkatu zirela amar urte bakarrik. San Juango egonaldi bitartean mintzatuko ziran, noski, Arantzazuko Ama Birjiñaz, eta agian orduan egingo zun Iñigok promes, baldin sendatzen bazan, Arantzazura etortzeko. Izan ere ba-dakigu 1522-ko urteko lenbiziko illeetan bere gaitzetik sendatu eta Jainkoagana guztiz biurtuta, Arantzazura igo zala.

San Juan de Artiatik Aldaolako arzubia igaro eta Arrikutzera jo-ko zuten urrengo goizean gure bidaztiak. Andik Oiñati, Bergara, Elosu, Azkoiti eta Loyolara. Beti da biotz-ukigarri gure aspaldiko gizon ospetsuak ibillitako bideen aztarnak jakitea. Ez al du norbaitek esan historiak eman oi diola paisajeari bere gatza? Bai, aspaldiko berri jakiteak berarizko kutsu eta lurrun gozoa erantsi oi die gure mendibaso eta erreka utsei. San Juandik Arrikutzerako bitarte ortan bada oraindik artiz eta gaztaiña-ondo zaar, gerri-lodi, biurri, eta erdi ustelduak. Makiña bat bidazti eta mandazain ikusitakoak dira, noski, kalmazada eta erreka-ondoan dauden zuaitzok. San Iñazloren denporakorik ere ba-da an, dudik gabe.

Eta orain, bukatzeko, albiste beltza. San Juan de Artiako baserri ospetsu eta aspaldiko ori, aurtan, udazkenerako, ustuko da bein betiko. Etxebazterrak saldu dituzte, eta badijoaz erri-zuloetan bizitzera. Ango soro eta belardietan erostunak piñuak sartuko ditu, eta akabo. Eta auek bezela, entzuten dedanez, Gipuzkoa eta Bizkaia osoan amai-katxo baserri-etxe ari dira ustutzen. Konturatzen al gera euskaldun eta euskaltzaleok nolako ondarena datorkigun gure euskera eta erri-tasunarentzat baserriaren eriotzak? Basarri eta Artetxek alarma-aldarria jo dutela badakit, eta arrazoi osoa dute jaun oiek. Pagakizunak gero ta aundiagoak diralako-edo, bizimodua bakartade artan neketsu ta eramangarri-eziña egiten zaielako-edo, beintzat badijoaz betiko. Ez ote dute gure agintariek zerbait egingo baserriari lagun-tzeko?

VILLASANTE

KONTU KONTARI

A. TXEJOV'EN

Guraso zintzoa

Leku txit berezia, bere gisakoa, du Anton P. Txejov'ek bere erriko eta munduko literaturan. Bere aldiko idazlan gaitzik etzigu utzi, zaartxeagoak zituen Dostoievsky eta Tolstoy'k bezala. Il ere, 44 urtetan il zen, 1904'ean. Ipuiak eta novela laburrak egin zituen ("Nere bizitza", "Seigarren sala"), baita antzerkiak ere, ekitaldi bakarrekoak franko ("Artza", "Tabakoaren kalteak") eta besteak luzeagoak ("Ivanov", "Kaioa", "Osaba Vania", "Iru Aizpak", "Baratzeko gereziondoak"). Alaz ere, beste edozeinen gaiñetik maite izan dute geroztik irakurle askok, eta eztira gutxi gidari eta eredutzat artu duten idazleak, naiz ipuletan naiz teatroan. Aren entzutea, gaiñera, ixildu bearrean, gero ta zabalago edatu izan da gaur arte.

Egia maiteago zuen Txejov'ek ametzak baiño. Begi zorrotza zuen —mediku-begia— gizon-emakumeen utsak, makurrak eta auleriak aurkitzeko, inork izan badu, eta esku ausarta beroiek azaltzeko. Beste zerbait ere badu orratik, erraz asko ikus ditekeanez beste ipuigille andi batekin, Maupassant'ekin, berdintzen badugu. Maupassant'ena, zerurik gabeko lurra da; Txejov'enak, berriz, zerurik ezpadu ere, bizi-bizirik dauka zeru-ametsa. Giza-bizitza narrasa, zitala, loia da maiz, baiña ez berez ala bear duelako. Onela dio bere iru aizpetatik batek: "Denbora badijoa, gu ere bai. Aaztuko gaituzte, aaztuko dituzte gure aurpegiak, gure mintzoa, nolakoak giñan. Baiña gure penak poz biurtuko dira gure ondorengoentzat, zoriona eta pakea izango dira nagusi lurrean, eta esker onez oroituko dira gaur bizi geranoz. Ez, aizpa maiteak, gure bizia ezta oraindik bukatu!" Besteak beste, ez ote dio askori obe-bear orrek, zeru-min orrek Txejov'ganako bidea zabaldu?

Esatera noana zerbaiten ondoren gertatu oi da geienetan: jokoan galdu ondoren, mozkortu ondoren edo urdailleko miña izan ondoren. Stepan Stepanovix Gilin'ek oso aldarte txarra du esnatzean. Marmarrean, bekaiña zimur, illea latz, aurpegia beltz, badirudi norbaitek iraindua dela edo zerbait iguñ duela. Astiro jantzi, Vichy'ko ura edan, eta abiatzen da batetik bestera.

—Nai nitek jakin nor ote dugun ateak itxitzen dituen astoa. Ken ortik paper ori! Ogel mirabe izan eta ardandegian baiño okerrago gabiltza. Nor ari da ate-joka? Deabruak eramango aal dik datorrena!

—Gure Fedia'ri kontzen zion iñudea duzu —adierazten dio emazteak.

—Zertara etorri da? Iñoren bizkarretik jatera?

—Stepan, gizona, zerorrek deitu zenduen eta orain aserratu egiten aal zera?

—Ni enaiz aserratzen, gauzak nola diren esatea besterik ez tut egiten. Eta, zuk, ez aal duzu zeregifñik? Or zaude exerita, besoak gurutzaturik, mokoka. Emakume auek! Eguna joan eta eguna etorri, beti egonean. Gizona leer gaizto egiten lanean, eta emakumea, bere bizi-laguna, exeri ta egon, anddere baten gisa. Eztizu pikorik joko: aski du zelatan egotea, senarrari sesioa nondik sortuko. Neskatxa gazte-itxurak utzitzeko ordua baduzu. Zu etzera neskatxa gaztea: emaztea zera, ama. A, buruari eragiten aal diozu? Egi garratzak min ematen?

—Au ere badugu! Egi garratz oriek gibekeko miña duzunean bakarrik esaten dituzu.

—Okasio-billa aal zabilta?

—Non ziñan bart? Jokoan, adiskideren baten etxean?

—Ala balitz ere, eztu iñork jakin bearrik. Eztiot iñori konturik eman bear. Galtzen badut, nere dirua galtzen dut. Etxean gastatzen dena eta neronek gastatzen dudana nerea da, ba aal dakizu?, nerea.

Eta orrelaxe, atertu gabe. Baiña Stepan Stepanovix'en zorrotasuna, zuzentasuna eta birtuteak eztira iñoiz otorduan, etxeakoak inguruan dituenean, bezain ederki agertzen. Zopa ekarri orduko asten da. Leenbiziko kutxarekada artu, aurpegia zimurdu eta planto egiten du.

—Au lana! —dio aopean—; ostatu batera joan bearco diat jatera.

—Zer? —galdetzen dio emazteak—. Zopa ez aal dago bear bezala?

—Ez. Zakur batek ere eluke irentsiko. Gazia dago. Zatar-usaia dario. Tipula-puxka txeatuak igeri dabilta, zomorroak bezala... Ezta siñesteko. Amfisa Ivanova —iñudeari—, dirua parrastaka ematen dut egunero jan dezagun. Eztizut deus neretzat gordetzen eta be-

gira nola ematen didaten jaten. Nere lanbidea utzitzea nai dute nonbait, eta neroni maneatzten astea.

—Oso goxoa dago gaurko zopa —ematen dio aditzera iñudeak.

—Bai? Zuk ala uste? —erantzuten dio Gilin'ek, bekoz-beko begira—. Nork bere gustua du, izan ere, eta zurea eta nerea ez izaki nonbait berdiñak. Zuri, esate baterako, atsegin aal zaizkizu onako mutiko onen lañezak?

Gilin'ek, besoa zabaldurik, semeagana zuzendu du beatza.

—Zu —gaiñeratzen du— txoraturik zaude zere orrekin; ni, berriz, suturik.

Fedia'k, zazpi urteko mutil-koxkor zurbil, mintsuak, utzitzen du bazkaria eta begiak beeratzen ditu. Zuri-zuri jarri zaio aurpegia.

—Zu —aurrera doa Stepan Stepanovitz— txoraturik zaude; ni, berriz, bene-benetan suturik. Etxe au nork gobernatzten duen eztakit, Esango nuke, orratik, obeto ezagutzen dudala nere semea, aita nalzenez, zuk baiño. Begira, begira, nola dagoen maiean. Ori aal duk bear den bezala azitako aur bat exertzeko modua? Jar adi ongi!

Fedia'k jaso du burua eta lepoa luzatu, tenteago jarri delakoan. Malkoz bete zaizkio begiak.

—Jan zak! Ar zak kutxarea erakutsi ditean bezala! Ago pixka bat! Nik erakutsiko diat, nik, gaizto alena! Ez aal aiz begiratzena ausartzen? Begira ezadak, begira, begiz-begi!

Fedia'k nai lloke begiratu, baiña, aurpegia dardar, negarra du begian leen baiño ugariago.

—Egin zak negar! Errua irea delarik, oraindik negar. Oa zoko batera, alproja!

—Utz zaiozu beintzat jaten —aurrea artzen dio emazteak.

—Dagoela jan gabe! Orrelako petral batek eztu jateko eskubiderik.

Fedia, beldur eta ikara, altxatzen da exer-lekutik eta badijoa zoko batera.

—Are geiago zigortuko aut. Iñork ezpaau ezi nai, neronek eziko aut. Nerekin eztitek balio ez biurrikeriak ez otorduko negarrak, txatxu ez bestena. Lan egin bearko duk. Aitak lan egiten dik: i ez aiz aita baiño geiago. Lan egiten eztuenak eztik jatea merezi. Gizonak gizon bear dik izan.

—Jaungoiko santua, aski da! —eskatzen dio emazteak, frantsez—. Ez gaitzazula lotsaraz kanpotarren aurrean. Atsoa kontu-artzen ari da eta auzoan dena zabalduko du.

—Bost ajola neri auzokoak —erantzuten dio Gilin'ek rusoz—. Ongi dakin, Amfisa Ivanova, izpidean nagoela. Pozbide asko dudala uste aal dun alfer orregandik? Adi zak, pardel arraioa, ba aal dakik

zenbat kostatzen zaidan i mantentzea? Dirua egiten dudala iruditzen aal zaik, edota doarik ematen didatela? Negarrik ez! Ixo! Entzuten aal duk, ala ez? Makilka ematea nai aal duk? Alprojazarra...!

Fedia garraxi baten ondoren zotinka asten da.

—Au eztu iñork burutuko —oiu egiten du amak, zapia utzi eta maitik jekiaz—. Ezin diteke jan. Jatekoa ere kontrako eztarritik sartzen da.

Begia muxu-zapiz estali ta badijoa kanpora.

—A! Gure andrea mindu zaigu —dio Gilen'ek irriparre gaiztoz—. Minbera izaki, minberaegia. Noski, ba, Amfisa Ivanova! Jendeak ez egia entzun nai, Errua neronena izango da azkenean!

Zenbait minutuz eztu iñork txintik ateratzen. Sumatzen du Gilin'ek eztela iñor jaten asi. Asperen egiten du eta, iñudearen aurpegi gorritu eta naigabetuari begira, galdetzen dio:

—Zergatik eztuzu jaten, Amfisa Ivanova? Zu ere minduko zindudan, noski. Eztuzu egia maite? Barka zadazu, arren. Naizena naiz: ezin gezurrik esan, ezin itxurakerietan ibilli. Egia esan bear beti, argi eta garbi. Baiña, ikusten dudanez, enau iñork bear emen. Aurrean naizenean, ezta iñor ezertara ausartzen: ez jatera, ez mintzatzerara. Zergatik eztidate esaten? Aurki aldegingo dut...; banoa...

Gilin, zutiturik, ateruntz abiatzen da, andi-ustean. Oraindik negarrez ari den Fedia'ri gelditzen zaio ondoan eta, burua arro-arro atzeratuaz, onela mintzatzen da:

—Gertatua gertatu den ezkeru, egizu nai duzuna. Eztut aurrera zure azibidearen arreta nere gain artuko. Barka zadazu on bearrez samindu bazaitut eta azitzen zaituztenak naigabetu baditut. Eztut aurrerantzean zure etorkizunarekiko erantzunbearrik jan nai.

Fedia zotinka ari da, leen baiño biziroago. Gilin'ek, iñoiz baiño arroago itzulirik, bere gelara aldegiten du. Bazkalondoko loa egin ondoan, asi zaio lanean barrengo arra. Lotsa da aritu den bezala arltu delako bere emazte eta semearen aurrean, Amfisa Ivanova-ren aurrean: eluke oroitu ere nai arestian gertatuaz. Ez aitortu nai, ordea, arroa baita. Marmar pixka bat besterik eztu egiten.

Umore onez esnatzen da biaramonean eta garbitu bitartean txistuka ari da alalkiro. Jan gelan sartzen denean, gosaltzekoan, Fedia altxa egin da eta begira dagokio susmo txarrez.

—Zer dugu, gazte? —galdetzen du Gilin'ek exertzekoan—. Ze be-
rri, gazte? Dena ongi? Ator, ttiki, emalok musu bat aitari.

Fedia, zurbil, itzal, urbiltzen zaio eta ukitzen du ezpafiñez aitaren masailla. Gero, ixil-ixilik, bere lekura dijoa atzera.

ELIZALDE'K itzulia

Euskaltzaindi-ko solas-aldiak

ANTONIO ARRUE

Gerriko

Jaun-andreak:

Nere lengo emengo itzalditxoan, Juan Bautista Agirre gipuzkoar apaizaren euskal-lanetaz mintzatu nintzan.

Gaurkorako, beste gipuzkoar apaiz baten euskal-lanak, Jose Iñazio Gerriko'renak, aukeratu ditut gaitzat.

Baten batek esango du bear bada bere artean: Badirudi, sekulan euskeraren alde ez dala iñortxo ere sailtu, pralle ta apaiz batzuek balzik. Ea berok, eleizgizonak, euskeraren galeraren errudun nagusienak ez ote diran gero...

Ez dira gaur goizekoak esamesa auek. Orain ogei ta amar-bat urte, Eguzkiza zanak, auzi oni buruz onela zion:

“Orain zorionez euskaltzaleak agitz ugaritu zaizkigun egun oietan, euskara guk apezok galdu degula anitzek diote. Aspaldi ontan apezan aurka egindako salakuntza ori maiz irakurri dut, eta egia errateko, irakurri dudan bakoitzean, agitz aserratu naiz. Kaskarifi oiek zer ari dira?, erraten nuan nere baitan. Euskara guk apezok galdu dugula?, baña erradazute: orain arte apezak izan ezik, euskaraz nork idatzi du? Euskararen alde lan-egin duten bertze jaun oiek, non dira? Beren euskerazko lan ederrak, non daude? Betoiz gizon agurgarri oiek; beren buruak erakus bitzate ta guk apezok, bekaitzik gabe, guziei ta bakoitzari buru-gañetan erinotz-burestuna ipiñiren diegu”.

Ta gañeratzen zuan:

“Baña gure aurretiko euskal idazlerik bikañenak, Axular eta Mendiburu, *Gerriko* ta Agirre, Añibarro ta Mogel, apezak ez al-ziran? Bai, noski. Eta gure izkuntza zar ontan oien idaztiak baño ederragorik, nork egin du? Guk dakigula, iñork ere ez. Au oroituz, erraten nuan: euskeraren galtzea apezzen obena, nola izan daiteke?”

Oneraño Eguzkiza'ren itzak.

Ezin uka, eleizgizonak, erabat gutxi-asko izan dutela erru euskeraren amilkeran.

Ezagunak dira, Aita Larramendi'k sermolari batzuei bere liburuetan egozten dizkien eraso gogorak, Aita Mendiburu'ri zuzendu zion ezkutitz batean arritu ere egiten zala, zion, nola sermolari batzuek pulpitutik beera bultzaka botatzen etzituzten.

Ez aifñ ezagunak baña, gogoangarriak dira Markina'ko Prai Bartolome'k bere Ikasikizunen Berba-aurrean ezartzen dituan itz batzuek ere: “Geuk Eleisa-gizonok berba askotan naastu ta ezaindu dogu Euskeria. Geuri entzunda dakixez baserrixetakuak Jaungoiko Omnipotentia, Poderosua, Virjiña Clementisima, Misericordixosia, Mandamentubak, Absolvizinoya, Doloria, Errestituzinoya... ta beste berba euskalgaistoko asko. Erdera ezdakixen euskaldunak, euren etxetan ta artu emonetan biar daben guztia esaten dabe euskera garbian. Kristinautzako ikasixan dira euskaldun gaiztuak. Ez da au euskeriaren erruba, ez bada geuria”.

Ta Aita Ubillos'ek, bere Kristau-Dotriñaren Itzaurrean, “barbarismoa” ta “solecismo” zer diran argi ta garbi agertu ondoren, *jost* onelako entzuten degu euskerazko sermoyetan!, oiue egiten du.

Egia esan, euskerari dakoizan gai auetan ezezik, bestelakoetan ere euskaldunoi, Erliijo-zale porrokatuak gelenok izan arren, gogoko izan zaigu beti, eleizgizonak, erdi txantzetan eta pola-bolan bederik pittin bat astintzea.

Adibide bat. Lope de Isasti'k, orain irureun urte ta geiago idatzi zuan bere *Compendio Historial de Guipuzcoa*'n dio, Terranova'ko basatiak, aara Euskalerritik arrantzara joaten ziran mariñelek: “*nola zaudete*” esanez agurtzen zituenean, euskal-mariñelengandik ikasita noski, ta buruz eta zer zioten etzekiela, “*apaizak obeto*”, erantzuten zutela.

Len aitaturtako Prai Bartolome'k gai onez asarre ta zakar-samar mintzatze zaigu. Entzun bestela:

“Abate baten edo pralle baten palta bat, guzurrezkua edo egixazkua entzuten badabe, guztiak sarian sartuten ditube, ez dautse partakuten euren miin gaiztuagaz, ez zaarri ta ez gazteri, ez sendori ta ez argali. Eleisako Estadubaren contra, Eleisa-gizonen contra dira tiro guztiak denpora desdixau onetan. Sospetxako ta eritxiko paltak,

Sazerdotenak izan ezkeru, salduten dira ta erosten dira pozik egixazkotzat. Destajuzkuak, zuzentzat. Ta agirikorik ezbadauka, intenzi noya izango dau txarra. Asko da Eleisa gizona izaitia, *paltsua* edo gaistua izateko munduko askoren miinian”.

Ta bukatzen du bere “erretolika” au, ateraldi berezi ta biribill batez:

“Orain esaten dodan au beraugaiti, pensauko dozue askok neure ondria *jasotendala*. Bada jakin biar dozu *naguan lekuban nagualako* ta alan berba egitia zeuben arimen *kalte* andixan dalako, ta Eleisagizonen ondra ona, onan erabilli ezdagizun esaten deutsudala. *Bestelan...* zuben esanak pena andirik emoten ez deustee”. Bañan goazen arira.

Nere uste apalez, Eguskiza euskaltzaiñak berak eman zuan, eztabaida ta inkimako ontan, azken epaia, itz on-egoki auen bidez:

“Burua argi baño odola biziago duten euskaltzale gazte, bero ta kartsu oiek, euskeraren galtze ortan apezak ere beren obena badutela erran balute, beren iritzia zuzena izanen zan eta ontzat artuko nuan, baño apezak baizik bertzek obenik ez duala, oben oro apezena bakarrik izan dala adierazi nai izan dute, ta ori bere senean dagoan gizonek ezin zuzenetsi dezake. Euskeraren galtzean *euskaldun guziak* apezak ere bai, *orok* beren obena dute”.

Jose Inazio Gerriko, Segura'n, milla ta zazpireun da berrogeigarren urtean jaio zan.

Bere aita Markos Gerriko, Seguran bertakoa zan, eta ama, Anastasia Enatarriaga berriz, Mutiloa'koa. Dirudienez, aitaren aurrekoak ere mutiolarrak izan bear zuten, iñolaz ere.

Amaren deitura oker ezartzen da Gerriko beraren Sayakeraren Itzaurrean. Ez baita Enalarriaga, balzik, len esan bezela, *Enatarriaga*.

Itzaurre ortan bertan beste utsegite bat ere badator, Gerriko Ilbeltzaren lauean jaio bai-zan, ta ez, an esaten danez, bostean.

Gure Gerriko au, amairu-amalau-bat urte zituala, ta Segura'n bertan latifña ta beste zertxobait ikasita gero, Madrid'a joan zan, bere osaba Jose Enatarriaga, Oñati'ko Kondearen “archivo” zayaren etxera.

Madrid'en, ta Ataundar Felipe Altolaquirre ta beste aundizki batzuen laguntzaz, Pilosofia ta Teologia ikasi zituan. Ta, milla ta zazpireun da irurogei ta bigarren urtean, Mutiloa'ko Elizako Benefekia du Telleria jauna ill zala jakin zuanean, ta beraren oñordeko izan zitekela-edo bururaturik, itzuli zan Gipuzkoara, egin zan berealaxen Apaiz eta, Telleria zanak utsik utzitako eleiz-aulki laz legez eta bidez jabetu ondoren, bere asaben jaioterrian Elizondo deritzan etxean jarraitu ta igaro zuan bizitza guztia ill arteraño.

Bost Erretore propio ta iru ordezko ezagutu zituan bere apaizgo urtetan Mutiloa'n. Azkenekoa Jose Felix Amundarain, Zegamarra. Bi utsune-alditan bera ere izan zan Erretore ordezko.

Izan zituan beste kargu ta erri aundigoetara aldatzeko egokiera onak, baña aintzakotzat ere etzitian egundaño artu, eta antxen, larogel ta lau urte zituala milla ta zortzireun da ogei ta laugarren urtean, berak ainbeste maite zuan Mutiloa'ko Elizaren babesean erioztaren azken loak artu zuan.

Iru-bat urte lenago, Segura'ko eskribau Jose Manuel Aramburu'ren aurrean egiña zan testamentua. Azken-nai artan, Elizondo etxea bere baratzarekin Azkolti-ko Jose Antonio Arrue'ri utzi zion, eta egun da gelago Meza, Mutiloa'n bertan, Arantzazu'n da Lazkao'n bere animaren alde ateratzeko, agindu zituan.

Buruz azkarra, jakinduri agirikoa, onbidetsua, *etorri aundiko iztuna* ta euskaltzale benetakoa, Gerriko Gipuzkoa guzian txit ezaguna ta maitea izandu zan.

Euskerazko, edo euskarazko, berak zionez, lan bat utzi zigun, bi liburuetan zatitua ta milla ta zortzireun da bostgarren urtean, gutxi gora bera antolatua: "Cristau Dotriñaren Guztiaren esplicacioaren sayakera", *ensayo* gazteleraz, orobat berak zionez.

Baña, milla ta zortzireun da berrogei ta zortzigarren urte arte etzan argitaratu lan au. Beraz, Gerriko'k etzuan ikusi moldezko le-tretan ez alegin guztiak egin etzitalako-baño.

Dirua bear eta nork aurreratu ezin iñon arkitu; baimena bein da berriz eskatu ta, beti itxaropen onak, baña beñere eltzen ez; dirua ta baimena erdi-eskuratutakoan berriz, lan guzia erderara aldatzeko agindua... Betliko kontuak! Orrela jarraitu zituan Don Jose Inazio gizarajoak bere azken-urteak.

Ta, nolakoa ote degu bada bere lan au? Orixe'k orain ogeita zortzi bat urte inguru, "Euskal-Esnalean" argitaratu zuan Euskal-Literaturaren Edesti laburrean, aitatu ere ez du egiten. Berdiñ Azkue'k bere Morfologia Vasca'n, baña, egia esan, onek bere Iztegi ezagunean ezartzen ditu lan ortatik aukeratutako adibide bat edo beste. Aitzitik, ikusi dezute Ekuskiza euskaltzaiñak antziñako dozenerdibat euskal-idazle onenetakoen artean ipintzen duala Gerriko. Ta Luis Elizalde, euskaltzaiña berau ere, oraindik urrutirago dijoakigu.

Gauza jakiña da, alegia, Elizalde'k etzituela oso gogoko euskal-idazle zar edo klasikoak. Bere aburuz, eskribatzalle aien eskuetan, euskera bizirik gabeko gauza astun bat baizik-edo ez omen zan-da.

Baña, alaz guziaz ere entzun, baña ondo entzun ordea, Sayakera'ren Egilleaz diona: "Erdera-pean, bajo el erdera... han vivido los clásicos todos de nuestra literatura, desde Leizarraga de Berkoitze

hasta Aguirre el de 1800, y desde Axular hasta Iztueta; hagamos, sin embargo, la excepción del insigne P. Mendiburu, y quizás las de Guerrero y Moguel”.

Beraz, Orixe'k eta Azkue'k ez-ikusi bezala egin eta Eguskiza'k eta batez ere Elizalde'k, berriz, goienetako mallara jaso... ¡Au da katramilla, au!

Dana dala, Gerriko'ren euskerak azterketa arin bat bederik mezezi duala beintzat nik uste, ta besterik gabe, bere Sayakerari begiralditxo bat ematera ni joakizute.

Lendabizi, bere Sayakera'n nabarmenkiro agertzen zaiguna, erabateko akats bat da: *erderazko itzen ugaritasun geiegia*.

Gerriko'ren gizaldian akats oni etzitzaion ajolik ematen. Geroxeago, bai noski.

Gipuzkoa'ko apaizen batzar nagusiak, milla ta zortzireun da berrogei ta amabost-garren urtean artutako erabaki bat beteaz, argitaratu zan “Dotriñaren Sarreran” itz auek ezartzen dira: “Irakurle euskalduna: Dotriñako liburutxo au irikitzean, ez dezazula uste ez dan gauzaren bat. Zuk aurtasunetik ikasi zenduan dotriña bera da. Lengo liburutxoan *erdaraz zeuden itz asko euskaraz ipintzea*, eta an denborarekin gertatu diran utsegiteak zuzentzea, orra zertara datorren zure onerako eskeintzen zatzun lan berri au”. Ni ez naute geiegi erderakeriak izutzen, baña, nolana ere, ezin uka Gerriko'ren akats au agirikoa dala.

Ona emen itzetik ortzera erabiltzen dituan “erderakada” batzuek. Ale galantak gañera.

Composizioa, sensualidadea, indifirentea... Permititu, conceditu komunikatu, atribuitu... Espiritu celestiala, milagro ciertua, desengaño clarua, amoriyo consustanciala, modu sencillo ta naturala, pueblo eskojitua, gure Salvadore ta Erredentore divinoa... Alaz guziaz ere, jamaika euskerazko itz jator eta eder arkitzen dira bere liburuetan!...

Batzuek, antzin-antziñakoak: bikor —gazteleraz, grano, simiente—, ekosari —verdura, legumbre—, ostrilakea, arazeri, antxitian, antxitik antxitikoa, bitu, biribillatu —gazteleraz, guardar—, eskura... (Azkue'ren Iztegian badator eskura itz au. Dio: *Eskura*, cómodamente, manuscritos de Londres. Urruti-xamar joan zitzaigula itz onen billa Azkue aundia, derizkiogu.)

Beste batzuek, gaur galdu-samarrak: berariaz, ateleka, eratzan edo eratzatu —acostar— kuma, zoru —suelo—, sistoki —muladar— (Andoaiñ-en, orain urte gutxi dirala, ijito-etxola zar eta zikiñ bat “sistoki” izenez ezagutzen zan, oker ezpanago), sukar, abiadura, alabaña (Gerriko'ren izkeran, Juan Bautista Aguirre'renean bezelaxe,

alabaña itz onek gaztelerazko "pues", ta ez "empero", esan nai du)... Badatozte beste itz zar batzuk ere, gaurko esan-guraz erabilliak: ausnartu —considerar, berez rumiar—, bidenabar —de paso—... Baskan batzuek ere bai Gerriko'k berak asmatuak iñolaz ere: gogarki, —inspiración—, antzorde —comparación—...

Baita tarteka Segura-aldeko berezi bat edo beste ere: eskuargiro —generalmente—, imi —cuartal de fanega—, beanzagi —levadura—. Beste euskalgietakoak ere bai noski, batez ere Bizkalera'koak. Ona itz orietako batzuek:

Napar-aldekoak: agitz, beatztopa, aldioro...

Lapurdi-aldekoak: aginitz edo anitz, oro, gaiztagin —malhechor—, txartal eta sarrepetita edo larrepetita, langosta. (Bahr'en ustez larrepetita au, larrapitika'ren aldakuntza omen da, "petit" prantsez —itzaren menpean sortutakoa, noski.)

Bizkai-aldekoak: jaramon, bage, narru, arda, lapiko, azau —gavilla— imillaun, larregi, edolarik, geurok, zeurok, zeuron, zeurontzat, zerren, iregi, ipinten, erorten, ekarten, erakarten, erabilten, irakorten... Aztertu ditzagun itz auetako batzuek:

Geurok: Egia esan, Gerriko'ren Sayakera'n ez "geurok", baizik "geurk" ezartzen da. Baña bere lenengo liburuaren okerren Zuzenbidean, "geurk" au utsegite bat dala, ta bere orde "geurok" irakurri bear degula, oartzen da. Bañan ziur eztakigu Gerriko'k "geurok" esan nai izan zuan edo ez.

Egia da, guretzat beintzat, "geurk" itza ezezaguna dala, baña ez degu aztu bear, ordea, bai Decheparek eta bai Axularrek, beronen antzeko itz batzuek erabiltzen zituztela: *guaurk*, *zeurk* eta abar.

Zeurok.—Bizkai'ko euskalgikoa, noski Aezkan ere erabiltzen dana edo zana beintzat, bear bada. Gaurko idazle batzuek ere, Orixe'k esate baterako, erabiltzen dute.

Etxaide'k dio, Bizkalan, Arratia'n, Orozko'n eta Txorierrin entzuten dala "zeurok" itz au.

Azkue'k berriz dio: "Con más lógica en varias comarcas de Vizcaya dicen por "vosotros", no *zuek*, sino *zuok*; en Barambio, *zurok*. También en Leizarraga se lee "*etiezue zeurok, yalera*", dadle de comer vosotros mismos".

Oraingo ontan ere urruti-joan zitzaigun Azkue jauna erakusgarri billa.

Zerren: Bizkai'koa itz au ere. Gaur ia zero baztertua, ta ondo baztertua, iñolaz ere. Gerriko'k aldiz-aldiz bakarrik erabiltzen du. Zerren onen orde, guziok dakizutenez, Gipuzkoa'n eta Lapurdi'n "zeren" erabiltzen zan. Axularre'k berak "zeren" au gogoko zuan. Geiegi, nere uste apalez.

Ipinten, erorten, ekarten eta abar. Azkue'k dio: "La *tze*, producto de *tu mas te*, ha usurpado en Guipúzcoa y en varias zonas de dialectos limitrofes el puesto de *te* tras otras finales de infinitivo."

Ala bada ezpada, *te* orrek Bizkai-usaia beregan daramala, iñork ezin uka.

Egia da, "*zeurok*" ez beste itz oriek, gutxitan erabiltzen dituala Gerriko'k, baña ala ere euskalgi guzietako itz-nasketa au, arrigarri-samarra da. Orduan euskal-irakurle geienak beñepein, ez-baituztzen ulertzen nor bere euskalgi bereziko itzak baizik.

Ona zer zion Gregorio Arrue'k Tolosa'n milla ta zortzireun da larogei ta irugarren urtean argitaratu zuan Aita Mendiburu'ren "Jesusen Blotzaren Deboztoa"-ren Itzaurrean:

"Liburu au ezta nereea, ezpada Jesusen Compañiako Aita Sebastian Mendiburuk milla ta zazpireun da berrogeita amaika-garren urtean argitara emana; baña nola batetik Aita ark *Nafareuskeran* atera baitzuen, eta beragatik *emengo euskaldun geyenai aditzen etzaen*, eta bestetik liburu ayetakorik bat edo beste ozta arkitzen dan, artu det joya eder au Gipuzkoako gure euskera garbiyan emengo guziak *erraz adiko duten eran* ipintzearen lan au."

Baña goazen aurrera.

Euskal-sufijo jator geienak ere egoki erabiltzen ditu Gerriko'k.

Ona emen erakusgarri banaka batzuk.

Ekiko.—Sufijo au gogoko du Gerriko'k. Nork esan... aren kari-dade guttiz irazekia bere Aitarekiko eta gurekiko?

Ok.—Baita au ere: *geurok, zeurok, Kristauok, batzuok, besteok*, aldezuok... Bein batez dio: *Batzuok* zuen artean esango dezue... Gerriko'ren Sayakeran eta Mikoleta'ren "Modo breve de aprender la lengua Vizcaína"-n, ez izanik, ez degu iñon "batzuok" au guk irakurri.

Ro.—Maiz erabiltzen du sufijo au ere. Gauza jakiña da batzuek sufijo au, *oro* itzetik datorrela, diotela, ta beste batzuek berriz ezetz. Ona Gerriko'ren adibide-mordoska bat: orduoro, goizoro, egunoro, urteoro, aldioro, jaioro, instanteoro ta baita osoro ta zeoro ere.

Gan.—Orobat, au ere. Nigan, gugan, onegan, argan, beragan, Jesu-Kristogan, jabeagan... Bere Sayakera'ko orrialde batean onela dio: "Esan zien Pilatosek: Gizon *onegan* kulparik bat ere arkitzen ez det". Are gelago: Gerriko'k sufijo au erabiltzen du noiz edo noiz beste berarizko gisa batzuetara ere. Entzun: Artzeko aundi bat *Gabelo'gan* zeukana kobratu zion. Isaakek zenbat ume izan zituan Rebeka'gan? Abraani Jaungoikoak eman zion promisioko semea, zein izan zan? Isaak Santuak bere emazte *Sara'gan* luzaro anzu egon ezkerero eta larogeiata amar urte ezkerero, izan zuena.

Ondo esana, gaizki esana?

Baña Gerriko'k ongiena erabiltzen duan euskal-sufijoa, *zeta*, *zaz*, *taz* edo *tzaz* da inoiz ere. Beste gipuzkoar idazle zarrak, Mendiburu aundia bera tartean dala, ezbezela, apika, nere iritzi apalez. Entzun arretaz: *Iltzez* josi. *Limosnaz* bizi. *Zorionaz* gozatu. *Zuzaz* ondo baliatu. *Aezaz* itzegiten egon. Bere *lagunaz* erruki izan. Besteren *gai-tzaz* atsegin artu. *Arzaz* berriz konfesatu. Gizon *arzaz* zer egin. *Matrimonioaz* usatu gabe egon. *Orazioaz* armaturik. Jaungoikoaren *itzaz* indarturik. Jakinduri *arroaz* itxuturik. Guziak Espiritu *Santuaz* beterik. *Nizaz* itzegiten zuten profeziak. *Salbazioaz* etsitzea, Infernura jaitxitzea da. Ikusi dezagun tentazioaren *izenaz* zer aditzen degun. Zer izango zan munduko gizakume eta emakume *guziezzaz*? Nor arritzen ez da humiltasun *onezaz*? Ezta gizona *ogiaz* bakarrik bizi, baizik Jaungoikoaren aotik datorren itz *guziaz*. Ez degu lotsatu bear Jesu-Kristoren *Gurutzeaz*. Eztegu ansiarik bear *gerokoaz*. Munduko gauzen ansia gabe, *egunerokoaz* kontentatu. Etziran luz *arzaz* jabetu. Sodoma *erriaz* jabetu zan. Zori gaiztokoak *Jaungoikoaz* azturik eta *munduz* zoraturik bizi diran Kristau nagialperak. Espiritu Santuak bere *etorreraz* egin zituan mirari arrigarriak. Amabost *besoz* gorago urak altxatu ziran. Ezpata-kolpe *batez* belarria kendu zion. Moisesek Jaunaren *ordenaz* bere *zigorraz* aitz bat jo zuen. Arkumearen *odolaz* seinalaturik zeuden Israeldarren etxeak. Artu zuen Moisesek hisopo bat eta sacrificiotako *odolaz* busti zuen, eta abar ta abar.

Gañerakoz, euskal-aditza, berboa, esate baterako, gaur dan egunean ere idazle gutxik erabiltzen dute Gerriko'k bezain *tajuz*.

Aukerat dezagun erakus-bide bat. Edozein. Ona: "Nere ondoren inork etorri nai badu, uka beza bere burua, arbeza bere gurutzea eta niri jarrai bekik." Beste bat: "Iturrira dijoanak ontzi txikia badarama, eta bakan badijoa, ur gutxi artzen du, eta ontzi andia badarama, eta sarri badijoa, ur asko artzen du, eta zembat ontzi andiagoa daraman anbat ur gelago etxera dakar."

Makiña-bat euskal-aditz-joko zar da labur, bizi ta egokiren adibide eder badakarzkigu Gerriko'k bere Sayakera'n: dakus, zeku'en, darraio, darraie, narraiola, garraio, garraizkon, garraizkiola, gakizkon, zerraizten, demagun, bazeritzon, erasaten, daraustena, ta abar.

Esan bearrik ez daukagu noski, Gerriko'k iaio josten duala euskeraz. Baña naiz joskera ta naiz idaztankera —idaztankera batez ere—, "desberdiñak" eta goora-beera aundikoak ditu, Juan Bautista Agirre ta Lardizabal'enak, esate baterako, ez dira jatorragoak izango bear bada, baña bai beintzat ardura gelagoz landuak.

Bestalde, badiu Gerriko'k luze-antzeko lan-zati enas-arroak, baña baita giar eta ondo-samar ebakiak ere. Entzun: "Itxas-egalean ar-

kitzen ziran Israeldarrak; eta atzetik zerraitzen Faraon eta bere ejerzitoak; estutasun arrigarri batean zeuden; eta Moisesen eta Aaronen kontra murmuratzen asi ziran, an guziak iltzera eraman zitualako; baña Moisesek alaitu zituan; itxasoko ura bere eskuaz ziquitu zuen, eta bat-batean urak alde bitara partitu ziran; eta itxas-zorua legorturik ikusi zuen; eta andik beste aldera igaro ziran guziak; aen ondoren sartu ziran Faraon eta bere Saoldaduak; baña Moisesek berriz urak ukitu zituan, eta lengo tokira biurtu ziran; eta urpean Faraon eta bere soldadu guziak itorik gelditu ziran.”

Baditu latz-astun-motel-samarrak ere, baña gatz-dun ariñ-antze-koak ere bai. Entzun: “Azkenik premia egiatzko bage merkatutik merkatura eta tratutik tratura eta tabernatik tabernara dabilzan nekazari pobreak, ezagutu bear due, urtearen kabuan zenbat denpora alperrik galtzen duen; zenbat gastu alper egiten duen; zenbat kalte eren emazte eta umeai egiten dien; zenbat araceri eta zenbat oker datozkien erentratoetatik, eta nola komunkiro eren familiak ondutzen dituen; eren buruak galtzen dituen, eta zorigaiztoko paradero eta zarzaro miserable bat izan oi duen, *lenago zorrez eta zorritz beterik itzen ezpadira.*”

Ez du ajola aundirik baño, ala ere, tira, ikutu nai nuke Gerriko-eren euskal-joskerari dagokion arlo txiki bat.

Esan izan oi da, euskeraren joskeran, “*bi numeral*”, gipuzkeraz eta bizkaieraz beintzat, nai degun bezala, izenaren aurretik edo atzetik erabili genezakela. Ta, egia esan, gipuzkoar eta bizkaitar idazleek bi era oietara erabiltzen dute.

Baña zeñ da zarragoa ta batez ere jatorragoa?

Bertso ta kantu zarretan geienean, izenaren atzetik erabiltzen da “*bi numeral*” au: “Bolon bat eta *bolon bi*”. “Oj bart, oi bart, zeraparia genuen bart —*usapal* bi ta eper bat”. “Begi *bik* ikuskizun bat dauke, belarri *biak* zentzun bat, usain bakarra sur-zulo *biak*”, eta abar.

Eztira oraingoxeak ere itz eta esakera auek: *erdibitu*, *ordu-biak*, *erreal-biko* txuria, urtebia, urtebi-sagarra, *egun-biz-bat*... Toponimian ere aspaldikoak dira Bidebieta, Belabieta ta beste onelako izen batzuek.

Gaur dan egunean, Orixe'n Urte Guziko Meza-bezperak deritzan liburu eder eta ezagunaren Sarrera'k, gipuzkeraz edo beintzat erdigipuzkeraz idatzia egon arren, idazpuru au darama: “*BI ITZ*”.

Aitzitik, Manuel Lekuona'k bere lantxo txit polit baten izen-burutzat itz auek ipintzen ditu: “Gerrateko Nere Amabi Kantak. Berderatzi idilio, *romanze bi* ta imno bat.”

Dana dala, ta esanak esan, gure Gerriko'k beti ta beti, ta beñere

utsegingabe —ta badakar bere Sayakera'n ia egun-bat bider— “bi numeral” au izenaren ostean ezartzen du: gauza bi, amets bi, egun bi, emazte bi, seme bi, jabe bi, usakume bi, liburu bi, zekor bi, bizitza mota bi, misterio aundi bi, Noe Patriarkaren ume on biak, arrizko losa edo ol bitan, alde bietatik, era bietakoak, *lapur biren erdian* esakera au berdin dakarkie bai Juan Bautista Aguirre'k eta baita Ubillos'ek ere—, *ill bitik ill birakoak*, eta abar.

Orain arte, euskerari ta euskal literaturari, au da, azalari baka-rrik begiraturik aztertu degu Garriko'ren lana. Baña, bere barrenak ere azterketa laburtxo bat bederik merezi duala, uste degu. Itz bi, bada bere mamiaz.

Gerriko'ren Kristau Dotriñaren Esplicacioaren Sayakera'ren gaia, jakiña, bere izenak adierazten digun bezala Kristau-Dotriña da. Testamentu zarreko ta berriko kondairatxo labur bat ere badakarki. Bere iturburu nagusia, Elizako Guraso ta beste Elijio gaietako jakintsu zarretan dago, baña geroxeago beste batzuen itzala ere, ordea, oartzen da bere Sayakera'n. San Inazio, Aita Granada ta Aita Kardaberaz'ena, batez ere. Axular'en apur bat ere, agian, bai noski. Kolera-ren erremedioetaz, Axular'ek dio: “Irugarren erremedioa, *dirakien* eltzearen, gañez egiñez doanean, gelditzeko eta beetitzeko, da *ur otza*. Hala bada, kolera-ren iraungiteko eta *sosegatzeko* ere, da itz ona, erre-puta emea eta ezta.”

Gerriko berriz onela mintzatzen da gai beroni buruz: “Itz bigun batek, eranzuera batek besteren kolera autsiko du emendatuko du, *sosegatuko* du, *ur otzak dirakian* lapikuaren gargarratea kentzen edo templatzen duan bezala”.

Beraz ziur asko, Gerriko'k ezagutzen zuan Axular'en “Gero”. Edo-ta bestela, gai ontan biak, Axular eta Gerriko'k iturburu batean edan zuten.

Moral-gaia zorrotza degu Gerriko. Ala ere, adibidez, dantza-kon-tuetan, Markina-ko Aita Bartolome'ren baño Aita Larramendi'ren gertuago dabil.

Gerriko'k dionez, karta jokuak, bola jokuak eta pelota jokuak bezala, dantzan egitea ere ez da berez pekatu, baña bai gaizki usatzen bada, ta orduan beste pekatu askoren sustraia, gañera. Prai Bartolome'k osteria dio. Ondo entzun: “Menturaz ez da Kristandade guztian dantza desonestutagorik ta lotsa gitxiagorik egiten egun argiz, euskal-errietan baño”.

Gerriko'k izan zituan jarraitzalle batzuek. Bat, arestian aitatuta-ko Mutilloa'n bertan Erretore izandutako Jose Felix Amundarain. Oraindikan Mutilloa'ko Erretore-etxean gordetzen da milla da zor-tzireun da ogei ta laugarren urtean Amundarain onek argitaratzeko asmoz gertu zuan sermoi-xorta polit bat.

Irakurri ditzagun orain ainbeste bider aitatu dedan Gerriko'ren Sayakera'ko zatitxo labur bat edo beste.

Gaia: "Jose, Jakob'en semearen salmena". Tomo I, pag. 108.

Gaia: "Emplasteruak". Tomo II, pag. 210.

Bukatu degu Gerriko'ren lanaren azterketa. Nork arrazoi?

Elizalde'k eta Eguzkizak ala besteak?

Gerriko'ren eta erabat bere gizaldiko eleizgizonen euskerako liburuak ezin lezazke iñork bear bezala epaitu, aldeurretik jakiñan gañean ezpadago gauz batez: Alegia, praille, ta apaiz aiek —geienak beñepein— etzituztela euskerazko idaz-lanak literatura egiteko asmoz antolatuta, Kristau-dotriña ta erlijio gaiak erakutsi ta zabaltzearen baizik.

Ala ere, lan orietan oartzten da, orratik —jakiña beste batzuen artean— doai berezi bat, bai literaturan da bai arte ta jakin-gaietan erabat, askok bear-bearrekoa jotzen deguna: *argitasuna*.

Egia koxkor bat edo beste esango nituzke gogoz saill oni buruz, baña, sarritan, egiak mingarri baitira, ta obe izango degu noski ixiltzea, ez degu iñor mindu nai-ta.

Zergaitikbait zion, ainbeste bider itzalditxo ontan izendatu dedan Aita Bartolome, Jaungoiko aundiaren berri ezezik Jaungoiko txikiaren berri ere zekian Markina'ko Praille aserrekor arek: "Gauza bat da guzurra esatia. Ta beste bat da egixa esatia. Guzurra esatia beti da pekatu. Egixa ez esatia askotan da... *biarrekua*". Esanak esan, ez nituzke utzi nai, ordea, kolkotan gordeta, bein batez ez dakit non irakurri nituen itz sotil batzuek:

"Idazle apal eta prestu guziak, izkera argi, lau ta adi-erraza erabiltzen dute geienetan; indi-ollar antzeko buru-arro ta kopeta-beltzak berriz, idaztankera zaill eta illunera jotzen dute beti". Nolanai dala, ta bukatzera noa, nor danak, eta batez ere begietan lausorik gabe begiratzen badu, ezin uka iñolaz ere, antziñako euskal-idazlan-altxorren ezagüera gabetanik, ez degula euskalzaleok egundaño gauza zuzenik egingo.

Bai berriak, iriña zuri; zarrak ore ohea, dio esaera jator batek... Jaungoikoak gabon dizuela guzioi, jaun andreak, eta gaizki esanak... barkatu.

(EUSKERAREN AUZIARI BURUZ)

EZ BAT ETA EZ BESTE

Badirudi gaur bi taldetan zatituta daudela, euskaltzaleak, ots, gure izkuntza maite dutenak.

Eta izan ere, euskera bera auen eta aien maite-gaia izanik, nola gerta liteke denak alkarren aurka arkitzea? Gure artean bizi izan ez den edonork betiko auzi au ikusiko ba lu, zearo arrituta geldituko litzake noski.

Eta nik neuk ere, aspaldidanik euskeraren alde saiatu ta euskaltzaleakin itzegin ondoren, ez dut gertaera garbi ikusten: eta, orren-gaitik, denak borondate onez euskeraren alde bakarrik lanegin nai dutela ezin siñista dezaket. Iritzi au izatea gogorra da; bañan ez dut uste, egia esan, euskaltzaleak aspaldi ontan oreka aundia izan dugunik. Euskera baño, bere burua altxa nai bide-du bakoitzak bere ir-ztzen bidez.

EUSKALTZALEEN JOMUGA BAKARRA

Euskera da, ez beste, euskaltzale guziok billatu ta bizi-arazi bear dugun gauza bakarra. Txaldankeria dirudi au esateak; bañan bearezkoa da, alaz ere.

Euskaltzaleok, euskera-zaleok beraz, euskera maite bear dugu. Eta euskera ez da guk nai duguna, edo nai dugun bezelakoa, berbera de na baizik. Euskera ez da gure egitekoa: or dago, or bizi da, erriaren aotan, eta den bezela artu bear dugu. Sorkari biziak dira izkuntzak, urteetan zear gu gabe bizi izan diranak, eta gero ere geu gabe bizi ditezkenak. Beren bizi-legeak dituzte, ta aien bizitza ta izakera gal-tzorian ez jartzeko, aietxei lotu bear, mintzo-legeak gordetzean baitatza izkuntzen bizia bera.

Euskera, jaunok, ez da garbi, ta ez mordollo ere. Geu gera garbi idorokunde dakusagunak. Euskera euskera da: orra ezinbestezko idorokunde nagusia. Farregarri, alegia!!!...

Euskera garbi ala mordollo ote den galdetzen ba zaio jatorrizko euskaldun bati, ez dut uste erantzuten jakingo duenik. Eta ala bear.

Euskera euskaldunen mintzabidea izan deño, au da, beren izkuntza bizia izan deño, iñork ez ditu bere begiak euskeran jarri. Alde ontatik, Larramendi izan dugu dudarik gabe euskeraren auldurari, oarkabean agian, lenbizikoz igarri diona. Ez dezagun itze-gin gaurko gure mende ontan euskerari buruz egin diran astakerietaz; euskaltzaleok agertu dugun "gutxietsi-miña" tamalgarria izan bait-da benetan.

Orrengaitik, konpleju guziak alde-bat utzita, euskera euskera dela aitortu bear dugu leenik; eta euskera dela soilki euskaltzaleok maite bear duguna.

ASMATZEKO ESKUBIDERIK EZ DUGU

Au da esandako ortatik datorren lenengo ondorea: ezin asma dezakegula deus ere.

Askotan euskeraz izkribatzen dutenak erabiltzen dituzten itz berriak, badute euskera jatorrean beren kidea; eta idazleak izkuntza bear aña ezagutzen ez dutelako, ontzat emango al ditugu beren ut-ak?

Badira, noski, egungo kulturatik datozen milla asmazio ta gogai berri, euskera zaarrean barbarik ez dutenak. Oietarako, adirazi nai dutenerako euskal itz egoki-egokia ez ba dago, beste izkuntzetatik artu bear da lasai, euskeraren legeai dagozkien aldakerak eginda, erdera guzi-guziak egiten duten bezelaxe.

Euskal itz guztiz egokia atera ba diteke, ordea, edonork uler dezakena, ontzat eman diteke asmatzea, euskal arauak estu-estu bete ezkeru.

Baña bear ez denean asmatu, iñola ere ez.

Alde ontan, lapurditarrak ia eredutzat artu ditezke, itzegiten den euskera bizlari lotu bait zaizkio beti.

Gure mendeen oni buruz egin diran nazkagarrikeriak ez dute parerik izan.

Gazteleraz, esate baterako, "grande"-tik "grandeza" dator; eta, orobat, "pobre"-tik "pobreza, ta "rico"-tik "riqueza". Itz oriek guziak ondo sortuak dira.

Bada gure euskera-berrizaleak onelakoak asmatuko dizkizute; "escaso"-tik "escaseza", "pequeño"-tik "pequeñeza", ta abar. "Escasez" eta "pequeñez" esaten dela? Bost ajola aiei: "gaizki esana dago", ta or konpon...

Zer esango genuke guk, erdera mintzabide bizia dugunok, orrelako berrikeriak egingo ba lizkigute "berrizaleak"? Egiten ari ziran gaztelera-berri ori, etzela gaztelera ta ez ezer. Ba, orixe esaten dute baserritarrak eta euskera mintzaira bizi dutenak, gure "euskera berri" ta aren berrikeri asko entzunda: benetako nazka ematen diela.

Euskera euskera da, ta ezin asma diteke ezer. Iñork ezin asma dezake itzik bat ere bere buruz. Sartuko al zaigu au barne-muñetaraño!!

Erriak "erruz" esaten ba du, "erruzkiro" esan bear dute idazle apaintzale batzuk, politagoa delakoan-edo. Okerreri oriek zearo gurgandik erauzi artean, ez dugu euskera salbatuko.

EUSKERA BIZIA TA GIARRIK GABEKO EUSKERA

Mordollozaleak, berriz, beti izkillu bat dute eskuan: "Erriak ala esaten du gaur".

Eta aiei galdetzen diet: "Euskera bizia al dute ori esaten dute-nok"? Donostia'ko euskaldun geienak "ikusit nizan" esaten dute, "ikusit zindudan" esan bearrean; eta "nazka ematen dit ori", "ematen dit orrek" esan bearrean. Eta "ematen nau" esan ez ba dute ere, ondotxo dago...

Erderakada nazkagarri oriek Donostia'n bakarrik entzungo ba lira, ez giñake gaizki izango. Baña, guretzako zoritxarrez, toki asko ta askotan entzuten dira alakoak, eta usu.

Erdalkeri oriek, eta beste asko ere, evoluzioaren aldaketak dirala esan omen diteke. Bañan oriek ez dira, nere ustez, evoluzioaren siñaleak, erio-ikurrak baizik.

Gaurko euskerak ez du giarrik, eskualde batzutako baserrietan ezpada. Gaurko euskera ez da oso bizi: erdal kutsua toki guzietan sartu zaigu, eta erderaz pentsatzen dutenak uste dugun baño askozaz gelago dira. Kultura, esaterako, erderaren bidez artu dugu danok; eta azken baserrietan bizi diranak berak ere, errira jetxi ta erdel itzak eta joskerak atxikitzen zaizkie.

Ortaz, euskeraren Istorioa ta gaurko egokera aztertu bear dira edozein gauza erabaki baño lenago. Goitik beraka dijoakigu euskera aspaldi ontan. Noiz arte izan zuen, ba, bizitasun diña?

Ona gaur erantzun naiko nuken galdera.

Azken menderarte, nik uste, bizirik eta giardun iraun digu euskerak. Erderakadak lenagotik sartzen asiak zirala ez dut ukatuko; bañan euskotar geienak Euskalerrin osoan euskaldun utsak izanik, euskeraren indarra ta nortasuna gorde ziran.

Au egiztatzen ez naiz emen luzatuko. Foruak galdu, kanpotarrak Euskalerriratu, industria asi, ta alako milla gertakari aundi giago,

azken mendean gertatu ziran. Eta Euskalerrria joan den mendea bukatzean aldatzen eta jatorta:una galtzen asi zela erakustea, ez dut uste gauza zailla denik.

Orrengaitik, Bonaparte, Canpion, eta Azkue'k batez ere egin duten lanari, epaile ta erabakitzalle deritzat, aiek bildu ta ikasi bait zuten euskera bizi-biziaren azkenaldia.

Gaurko erriak, ziñezko euskalduna denean, esaera jatorrak ditu maiz; bañan erio-erderakadak ere askotan.

Azken menderarte, bada euskerak artu zituen erdel itz asko, beretu egin zituela esan diteke. Gaur, ordea, erdal itzak eta joskerak dirala euskera irentsi ta beretu dutenak.

Esaten ari naizen au oñarrigabe ta errelatibu denik ez dut uste.

Orain arte gorde diran verbu-joko batzuek, gaur galdu dira; eta, ain zuzen ere, joko oriek ziran erderaz itzulera egokirik etzutenak.

1900 arte aldaketa berezkoa izan zena, beraz, gaur ondaera besterik ez da, eta ezin eman diteke ontzat, nere ustez.

Jenio-galtze ori zeatz askotan nabaitzen da. Mendiburu'k, esate baterako, ez dizue beñere "sartu naiteke" esango, eta orrelakoak, "sar naiteke" baizik. Gaur, ordea, sarri entzuten da "sartu naiteke". Nere ustez, euskeraren berakak ondatu digu esaera zaarra ta jatorra.

LITERATURAREN LAGUNTZA

Orain dela gutxi arte bere giarra gorde ba du euskerak, zer balio du, izkerari buruz, euskal literaturak? Asko balio dezake; baña galgarria ez dedin, arretaz irakurri bear da.

Aspaldiko euskal liburuak izkribatu zituztenak ederki baño ederkiago zekiten euskeraz, guk baño izkuntza biziago zuten, eta beren izkribuetan bereala agertzen da beren bertute ori.

Axular, Agirre, Añibarro, Mogel edo Kardaberatz'en liburuak artuta, erdalkeri ta joskera txar izugarrien artean, euskeraren benetasuna dario aietatik, eta atsegiña ematen du aien induria ta oparotasuna ikusteak.

Ona euskal literaturaz baliatzeko nere ustez eman ditezken lau oar gogoangarri:

- 1) Sintaxis aldetik, kontuz ibilli bear da, erdal joskera bait-dute askotan antziñako liburuak.
- 2) Morfologiari buruz, asko ikasi diteke literatura zaarrean: agitz jatorragoak ziran orduko izkribatzalleak, zabarrak izanda ere, oraingo idazle garbi ta landuak baño.
- 3) Iztegiz, berriz, zer esanik ez. Agitz obeak eta aberatsagoak aiek gu baño.

- 4) Garbizaletasuna sortu zen ezkeroztik izkuntzan aski errotu ta finkatu diran itz-berri batzuk, ezin baztar ditezke, ta egiten saiatzea bera zeñtugabekeria izango litzake. "Idatzi" ta "Aberri" esate baterako.

ITZ MORDOLLOAK ETA ITZ GARBIAK

Antziñako Literaturan (ikus Kardaberatz, esaterako) eta erriak darabilen euskeran (Elbar'ekoan, konturako) zabarkeriak ekarri dituen erderakada guziak ezin artu ditezke aintzakotzat. Elizetako sermoletan, berriz, maiz entzuten diran "miserikordiak", "eternidadeak", eta abar, mordollokeri utsak dira, "urrikari" ta "betikotasun" eanaz ere mundu guziak konpreni dezakelako.

Bañan itz bat edo beste latīneratik edo erromantzeratik datorrelako euskeratik baztertu nai izatea, oreka galtzea da, ta ala egingo ba genu kaltegarria izango litzaioke euskerari. Arrankura, arrasto, ernegu, borondate, barkazio, adimentu, ta auen erako ekar genitzazken anitz geiagok, bizitza sendoa dute euskeran, zaarrak dira arras, aspaldi-aspaldidanik ezagutzen ditugu izkuntzan sartuak, euskaldun guziak darabilzkite, euskal kutsua dute, eta alakoak kenduz, bizidun zati bat moztuko genloke euskeraren gorputzari.

Erri jatorrean eta Literaturan zear etengabe ikusten diran orrelako itzak, ez dira iñola ere mordolloak, txit jatorrak baizik. Latīneratik datozkigu noski. Ta, zer guri? Kelteratik etorri zaizkigunak ere baztertzen asiko al gera? Begitan artuko al ditugu germaneratik datozenak? Eta sanskriteratik itsatsi zaigunaz zer egingo dugu? Erauzi ta bota egingo ote ditugu denak?

Inglesak latīneratik atxiki zaizkien itzak kentzen asiko ba lira, iztegiaren irurena galduko luteke. Ez dute egin. Eta ez egiñagaitik ere, mamia galdu al du inglesearak?

Ala ta guziz ere, gaur edo oraintsu sartu diranak beste kontu bat dira. Nik ez dut esan nai "bentana" ta "kaballo" onartzen ditudanik, aien euskal kide jatorrak baditugu-ta. "Bentana" ta "kaballo" gañera ez dira zaarrak, eta ez euskalki guzietan sartuak ere.

Puntu ortan erdian geratzea gauza zaila da, alegia; ta neu ere erdi ortan nagoenik ez dizuet agintzen. Egon nai bai, ordea.

Zabarkeritik iges egin bearra, bai: baña garbizalekerian erortzeke. Orra oreka billagarri ta arantzatsua.

Eta lortu al izateko, bide bat besterik ez dugu: etimolojiak utzi, itzen arrazari ta etorkiari ez begiratu, ta bakar-bakarrik itz oriek euskera jatorrean bizitza izan ote dutenentz ikusi. Ortaz gañera, gaur bertan baldin ba dute ere, obe. Ots: euskera biziak beretu dituen itzak diran edo ez diran jakin.

ITZEN ADIRAZKAIAK

Batzuen ustez, esanai edo adirazkai bakarra izan bear du itz ba-koitzak, eta ezin ditzazke berriak artu. Itz batek, ortaz, orain da gero, aspaldiko bere esanaia duke bakarrik, eta ez besterik. Aldakaitzak eta bizigabeak lirake itzak.

Ene aburuz, ordea, au ez da sekulan gertatu izkuntza batean ere, izaki ondo biziak bait- dira itzak.

Gauzak aldatu-ala, aiei dagozkien itzak ere adirazkai berriak ar-tzen dituzte. Euskeran, ba, ala gertatu bear.

EUSKALKIEN ITZ BEREZIAK

Eskualde batean edo batzutan erabiltzen diran itzak euskera oso-tuan besteri begiratu gabe sartu nai izatea, bidezko ez da. Obe da, noski, ia zokoratuta dagoen itz jator bat zuzpertzeara, izkribu guzietan barreiatuz, erderatiko itz itsusia artzea baño.

Baña kontuz ta pixkanaka egiten baldin ba da, bakarrik.

Bestela, naspil gorria jarri ta iñork ulertuko ez duen izkera naa-sia asmatzen ba dugu, galgarri ta kaltegarria izan diteke.

“TXILLARDEGI”

Zein eder—dio Mark Twain'ek—den onbidetsu izatea! Eta alaber besteei esatea izateko, ta au bai dela erraza!

EUSKALDUNAK GALES'en

LLANGOLLEN'go EISTEDDFODAU - 1955

Llangollen' izena mundu guzian zabaldua dago bertan urtero musika-jaialdi ospetsuak egiten diralako. Jaialdi oiei *Eisteddfodau* deritze, galestarren antziñako batzarren antzera eratuak bait dituzu.

Aspaldidanik Llangollen'go ostatueta bertsolari ta abeslarien norgeiago ta txapelketak leia oi ziran baiñan alako garrantzi aundirik gabe.

Pizkanaka ordea ta 1824 urtea ezker Jonathan Hughes koplariak lortu zuen ospe ta indarrez batzaldi oiek aunditzen eta zabaltzen joan ziran. Eta gizaldi ontan iritxi dira ez bakarrik Bretaña Aundian (Inglaterran) baizik lurbira osoan ezagutuak izatera.

Gaur egunean Eisteddfodau jaiok mundu guziko musikazale ta dantzariak biltzen dituzte.

Batik bat azken gudate aundiaren ondoren eta 1946'tik 1956'era Jainkoa'k eman digun pake-babesean Eisteddfodau orrek iñoiz ez bezelako dirdai ta bikaintasun oparoa artu du. Errege, erregin, printze, agintari, musikalari aundi, abeslari ta dantzari-talde ta eresi zale guzian bildu-leku aukerakoa Llangollen izan da: iparraldeko Gales'en dagon uri zoragarria.

Musika-zaleen Meka dala esan genezake. Tokiz Maule, Donibane Garazi edo Otsagabia'ren antza ba dizu. Mendiak ez ain goituak; ibai eder bat erdian; etxe txiki politak nun nai; denda ondo ornituak karriketan; nekazaritza ta artzaintza inguruan. Bizi-lagunez erri txikia da —iru bat milla— bainan egun oietan millaka ta millaka jendeak kokatzen ditu.

Eta mendi egian oialez estalitako denda txukun eta egoki batzuetan guziok sartzen dira. Dantzari ta abeslariak bere jardunera ta gañerakoak ikusi ta entzutera.

Denda nagusi edo antzokian 8.000 ikusle ongi eserita jarri ditezke; eta beste dendatxoetan edo ta inguruko zelaietan sakabanatuak, itzal

eta aterpean an dabilta egun guzian musika-zale erromesak. Aurten 50.000-tik gora bilduak dira.

Goizetik gauera etentzeke, atertut gabe bainan ondo eratuta musika leiaketak jarraitzen dute; noiz dantza, an abesti, beti ere:aldi.

Bakoitzak nai duana entzun dezake ta bien bitartean atseden artu, puska legor gozoak janez (York'eko txingar edo Chester'eko gazta) eta tea edo beste edariak xurgatuz...

Llangollen'go Eistefoddau'aren ederra eta Gales Errialdearen omenez asko mintzatu dira. Bein Winston Churchill-ek jaiok ikusi ta entundakoan ala omen zion:

"Mor, o gan yw Cymru igyd".

Au da; *"Gales abesti-itxaso bat da, Lloyd George nere ministro lagunak esaten zuanez".*

Wordsworth inglandar olerkari ospetsuak leku oni; *"Valley of friendship"* *"adiskidetasunaren ibarra edo ballara"* deitzen omen zion.

George Borrow idazle ibilkariak España guzia igaro zuanak eta Euskalerrria ere bai naski, *"D. Jorjito"* gure lagunak, goresmen aundiak egin zituen Llangollenez. Emengo janari, egazti, amorrai, izoki ta garagardoa maite omen zituen arras. Ta galestar koplari ta arpa-jotzalleak entzutea ere bai.

Obe zukean ortan ari eta ez gure artean bidez-bide biblia protestanteak zabaltzen...

Urteen buruan euskaldunok ere Gales'ko jaialdi eder oietara eldu gaituzu. *Elizondo'ko abeslari* taldea ta Donostia'ko *"Goizaldi"* dantzariak. Lenago *Easo, Maite* ta *Iruñe'ko* taldeak etorriak ziran.

Beraz gure abesti ta txistuen otsa ezagutzen dute ta euskal dantzarien trebetasun eta arin-ariña ere bai.

*"Goizaldi"*ko dantzari donostiarrak lenengo saria irabazi dute beste amabost taldeen artean. Bilarrena *"Orlyk"* Ukraniar dantzariak eman diote.

Abesti-talde saillean *"Agrupación Coral de Elizondo"* baztandar jatorrak bigarren saria etxeratu digute, 23 taldeen artean. Lenbizikoa Manchester'ko *St. Cecilia Choir* deritzan bazkunarentzat izan da. Iru-garren eta laugarrena *Birkenhead* inglesa ta *Karlskoga* Suezitarrentzat.

Burruka bizlan sarlok irabaztea txalogarri da. Bai donostiar eta bai baztandarrak gorai patu dute gure erriaren izena ta Camino ta J. Eraso zuzendariak ar bitzate gure esker eta zorion gartsuenak.

Ez da ordea guzia. Beste euskaldun ertilari goitar bat garaille gelditu da Llangollen'en: Nikanor Zabaleta donostiar arpa-jotzale ospetsua.

Galestarrai arpa-jotzen erakustea, andaluzai kitarra jotzen era-

kustea añakoa dezute, Bada Zabaleta'k garaipen oso osoa lortu du eta ez da errez "ez belarraren gainean, ez eguzkiaren azpian" arpa-jotzalle oberik oraingoz agertzea. Orrela aitortzen dute aoz-ao 50.000 eta gelago entzule-ikusleak.

Nola orrenbeste jende, galde dezake norbaitek? Sinesgaitz ere ba da zenbaitentzat, egia da. Ta zezenketa, foot-ball edo orrelakorik gabe ez ditekela jairik uste dutenak nun ikasi ba dute.

Orrenbeste musika, dantza, doñu eta abar ez ote aspergarri? Bai zera! Belarriai ase bat eman diogu, ori bai, bainan alare ez nuen aspaldi alako alaitasun, poz-jario ta umore onik nere barruan nabaitu.

Llangollen'era jaiak bete-betean zeudela eldu giñan. Gurekin batera aleman, austriako, prantzes, suezitar, amerikano, irlandes, yugo-slabo, abar eta abar. Etorri ala guziok beren agurra kanta ederrez ematen zuten. Izkera guzietan mintzatzan entzuten zan: Babel'go Torrea musikaz eztitua. Erri zarrenak: Valachia, Estiria, Carintia, Islandia, beren dantza ta doñuaz. España aldetik ba ginan catalan, galizitar, euskaldun... Guziok adiskide elkarri laguntza emanez. Zenbat autografo ez ote ditugu izenpetu eskeñi dizkiguten paperetan?...

Ain gazteri ederra ez da errez ikustea. Neska, mutil, gizon eta neskatxa gazte. Guziok bizkor, osasuntsu, mendizale ta ez xan ko-mee...

Ta gauza arrigarriena. Gure apaizak erri txikietako festetan aski lan izaten dute dantza lotu, balseoa ezin galeraziaz. Bada Llangollen'en, sinistra zaidazute, ainbeste ta ainbeste neska-mutil, askatasun osoan eta dantza-doñuak karrika ta emparantzetan jotzen ari ziralarik ere nik ez ditut elkarrekin balsean dantzatzen ikusi. Gazteok *Eisteddfodau* zer zan ba zekiten eta nola jardun.

Pakerako ere Eisteddfodau biderik egokiena degu. Mundu guzia kristauki besarkada batean estutzeko. Itzlari batek zionez, Mr. Garner Evans M. P. jaunak, datorren urtean ez bakarrik Europa ta Ameriketatik baizik Asia ta Aprika'tik ere abeslari ta dantzari taldeak ekartzen leiatuko omen dira. Beraz euskaldunok ere ezin utsegin al izango degu emendik aurrera.

Galestar olerkari T. Gwynne Jones'ek ederki utzi zuen esana apaldi ontan:

Byd gwyn fydd byd a gano
Gwaraidd fydd ei gerddi fo.

Euskeraz itzulia:

Onetsia abesten duen mundua.
Abestiak doatsu bait dituzu.

Aspaldi S. Agustin'ek esan zuan berbera:

Cantare amantis est.

Ezin nezake utzi aitatu gabe llangollentarrok egin diguten arrera maitagarria. Nun arkitu ainbeste jenderentzat ostatu?

Llangollen'go biztanleak beren etxeetan artzen gaituzte arrotzak. Eta ez nola nai baizik biotz-biotzez, esku-zabal eta maitazarrez.

Oso katolikotzaz daukagu gure burua bainan askotan aitortu bear da ango jendeak, gelenak gure fedea ez izanagatik, kristautasunean erakusbide ederrak ematen dizkigutena.

Benetan unkiagarri izan zitzaigun Dworak musikalarj aundiaren "Stabat Mater" puska eder eta sakona ainbeste abeslari-taldeari entzutea. Bear bada batzuek sinisgabeak zenjñun, baina zer nolako anaitasun ederra guziok abestu zutelarik:

Eia mater, fons amoris
Me sentire vim doloris
Fac ut tecum lugeam...

Gure Orixe'k onela itzuli diguna:

Ots, Ama, maite-iturri
Zurekin oñaze bizi
Ar dezadan egizu.

Esker onez beteak itzuliak gaituzu Gales'errialdera egin dugun txangotik. Ango egoera, ango jaialdiak zoragarri izan zaizkigu ta ez zaigu oroimenik aztuko bizi geraño.

Orain Gales'ko errialdeari buruz zerbait erantsi nai dizuet. Gales, inglese; Wales. Emengo izkeraz berriz GYMRU deritzana.

Gales'ko erriak bere izkuntzaz gañera ba ditu eskubide ta lege bereziak. Eta Bretaña aundi edo Inlaterra'n barrunpean egonagatik bere nortasuna gordetzen du. Galesez eta inglese; mintzatzen dira ta galesera ikastoletan erakusten da.

Aln zuzen Eisteddfodau egun aietan bertako egunkari batean irakurtzen nuen Liverpool'en ere "Welsh book society" ba eratu zutena. Au da, galesez egindako liburuen alde bazkun bat. Eta Liverpool iri aundia Inlaterra'n dezu, Gales'ko muga-mugan. Gales'ko iri nagusienetan (Anglesey, Brecon, Denbigh, Montgomery, Cardigan, Cardiff, Swansea eta abar) galestar liburuen elkartasunak ba omen dira. Londres'en bertan ere bai.

Eta guzien artean elkartasun aundi bat eratzeko asmotan dabilta izen onen pean; UNDEB GYMDEITHASAU LLYFRAU CYMRAEG. UNDEB itzak batasuna esan nai du ta batasun ontan gales-tar idaztien aldeko indar eta aletin guziak bildu nai ditute. Asmo orren eragille ta buru Dr. Thomas Parry jauna da.

London eta Liverpool'en bakarrik millatik gora omen dira bazkide edo arpidedunak. Askoz gelago noski Galesko errietan. Euskaldunentzat erakusbide ederra. Noiz egin bear dugu beste orrenbeste?...

Antzitiako Gales eta Euskalerrriak elkarren antza ba zuten. Itsasertzean biak: Irlanda ta Kantauri itsas egian. Arrantzale, artzai ta langille-nekazari erriak. Gurean bezela Gales'en ere erromatarrak luzaroan bizituak ditugu ta kristautasunaz batera aztarren asko utzi zizkiguten izen, leku ta oituretan. Llangollen'go ibaiak DEE deritza gure DEBA'ren berdin samarra. Ar zagun eradutzat gure anai zaar Gales'ko erria. Eta oi u egin zagun: CYMRU AMBYTH! Gora Gales beti!

IBALAN

Zer da eginbidea? galdetzen zuen batet. Beste guztiez egin bear duten gauza, bat, iardetsi zuen beste batek.

EUSKAL-SORGIÑAK eta ARANTZAZU

“Sorgiñak ba dira. Izena duen edozein gauza, munduan arkitzen da. Sorgiñak ere, izena dutelako, egizko izatea daukate. (Azkue, Eusk.-Yakintza, t. I orr. 376)”.

Erri xumearen ezpañetatik yaso zituan itz auek Azkue Yaun Agurgarriak.

Erriak eztu, bear bada, gauza sakonik yakingo, baiña filosofi-lurrun pixka bat ba du esanera onek, sylogismo bat baitirudi.

Gizona gizon danetik agertu izan da sorginkeria munduan. Eta esango nuke, sorgiñak, bein, aizearen egahatan zijoaztela, Euskalerrria aukeratu zutela erroak bota, eta bertan gelditzeko.

Izan ere, Euskalerrrian aña sorginkeri eztager Europa guztian. Menéndez y Pelayo Yaunak dionez “España omen da sorginkerien txokorik goituena”. Eta Iribarren Yaunaren iritzian “Zugarramurdi Naparru-aldeko sorgin-batzarrak, España ta ia-ia Europa guztiko o-petsuenetakoak omen ziran” (Iribarren, Retablo de curiosidades, 226).

Amabots-amaseigarren gizaldietan batez ere, sorginkeriz ondaturik zirudin gure erriak. Erri-xumearen irudimen-aotan etzegon besterik. Alde guztietan ikusten zituzten sorgin-sorginkeriak. Eta Yaungoikoak daki zenbat kalte eta ondamendi zekarkien gai onek, Euskalerrriko oitura onek. Agintariak eskua sartu bear izan zuten gauzak garbitzeko, ta sorginkeria erriaren biotzetik uxatzeko.

Egin-ahalak eta zazpi egin ziran sorginkeriaren aurka. Erri-Agintariak ez-ezik, eliz-gizonak ere etzeuden lo, ta bereak eman zituzten erri-oitura garbien alde.

Ta edestiak diona siñestu nai baldin ba degu, Arantzazu ta Arantzazuko Prailleak gogoko yokatu zuten lan ontan.

Arantzazuko Amak errukiz begiratu zun bere erriaren ondamen-dia, ta uso mandatari antzo, bere arnasarekin bialdu zitun Arantza-

zuko Komentuko Prailleak, sorginkeriz yota zegon erria garbitu zezaten.

Arrotu dezagun, laburkiro, sorginkeria euskal-biotzean; eta ikus dezagun, ondoren, zer egin zuan Arantzazuk erriaren alde.

* * *

Sorgiñak ba dira, esaten omen du erriak. Eta bereala irudimenak egoak zabaltzen ditu, txinpart besterik eztana, izugarritzko sugar bezela ikusirik. Belar txar auek bereala ugaritzen dira baratzetan...

Alaxe dakusgu gure erria bi gizaldi zear.

Nondik eldu zaigun sorginkeria?

Luzuriagak dio, bere Arantzazuko Amaren edestian, Prantzi-alde-tik etorri zan gizon yakintsu ta sorgin ospetsu batek zabaldu zuala sorginkeria Euskalerrian. Erri asko engañatu omen zituan, eta gauza ta gaiztakeri txar asko erakutsi yendeari. Batez ere, deabruarekin ar-emanak erakutsi emen zizkien.

Ola edo bestela izan baldin ba zan, eztakigu.

Sorgin-txokorik, ospetsuenak, Naparru-aldean sortu ziran; Zugarramurdi ta Viana'ko akelarreak entzute aundikoenak. Sorgiñak aizearen egahatan zijoazten akelarrera. Zera esaten omen zuten egahaka asieran:

“Odei guztien azpitik,
Sasi guztien gaiñetik”.

Eta batzuk aker-bizkar-gaiñean; eta beste batzuk, eskoba-kirtene-tan yoaten omen ziran. Aiek, egahadun sugeetan, eguratsetik txiruluri txistuka. Besteak, xagu-zahar edo moxolo gaiñean.

Gabardi-inguruan, batzarrean batzen ziran, akelarren, dantzan, yolas-lizunkerietan, eta deabrua gurtutzen. Oillar bat eramaten zuten, bere kukurrukuakin goizaldea noiz zetorkien, iragarri zezaioten.

Deabrua agiri baiño len, tximista bat entzuten zan akelarrean, izugarritzko trumoi-ots batekin. Sorgin guztiak urbiltzen zitzaizkion, buztanak bere izen garbia galtzen duan tokian muiñ ematera.

Esakera zaill auek sorgiñenak dira, erriaren burubidean:

“Adarrak okerrak Akerrak ditu;
Okerrak adarrak akerrak, Bay”.

Deabrua aker-yantzian agertzen zitzaien batzutan. Beste batzutan, mando-irudian. Bekoki-aldean adarrak zituan, eta baita buru inguruan ere. Bekokiko adar aundi batekin, akelarre guztia argitzen

zuan, eta aotik irtetzen zitzaion kiratsa, jasan-bearra zuten sorgiñek, itzik esan gabe.

Yaungoikoa ukatu bear izaten zuten, lenen-lenengo, bere lege ta Santuak zapalduz; ondoren, Deabrua, errege ta yabetzat artu. Ezker-begian, zapo txiki baten irudia ezartzen zien, sorgin eta menpeko zitzaian zantzu. Pizti zatar au estimagarri zuten oso, aien errailetatik edena ateratzen baitzuten beren sorginkeriak egiteko.

Bi erakoak ziran zapoak: yantziak eta yantzigabeak. Lenengoe-kin beren ukenduak egiten zituzten. Bigarrenak "zaintzailleak" ziran, eta aideetatik egan egiteko-eta lagunak. Sorgiñak bere eskuz yanaria ematen zioten, eta alkarrekin itzegin. Sorgin batek, auz-maisuen aurrean, bein bularra eman ziola bere zapoari aitortu zun

Oillararen bigarren kukurrukuan, deabruaren indarraren bidez, animali biurtzen ziran, eta katu, katanar, txakur, azeri edo beste edozein animaliren gorputzez yazten ziran, toki ta alderdi guztietan-kalte egiteko. Aldi batean, baten batek kalterik egiten ez baldin ba zun, zigor-arazten zun Batzar-Nagusi deabruak, danen aurrean.

* * *

Zikinkeri ta zozokeri auek, eta beste asko, erriak egi-egitzat artzen zituan. Erri-irudimenaren beroa!

Arria yausten baldin ba zan, sorgiñak. Legorrak euskal-soroak as-tintzen baldin ba zitun, sorgiñak. Ekaitzak, eriotzak, frutuen kalte ta zorigaitzak oro, sorgiñari erasten zizkion erriak, Gabeko pizti guz-tiak, katuak, moxoloak, azeriak, txakurrak: sorgin eta sorginkeri.

Erriaren irudimena!

Gauzak bide ortatik iraun ez zezaten, Agintarien laguntasuna es-katu zan. Baiña erri txikietako Alkateak etzuten bekokirik naiko, aiek ere gaitzak ikututa baitzeuden: sorgiñetan siñesten zutelako, edo sorgiñak aideetako ziralako, edo-ta, bildur-lurruna barruan ze-ramatelako.

Gorago yo bear izan zuten. Eta Kastillako Errege zan Enrike Lau-garregana zuzendu ziran, sendagarri billa, milla lareun eta iruro-geta seigarren urtean. Auxe Euskalerriko sorgiñen kontra ezagutzen degun agirik zaharrena. Liburu Santuetako esanera gogor ari jarraituki "maleficos non patieris vivere" (Exdo), eskubide zabalak artu zituzten erri-agintariak sorginkeriaren garbitzeko.

Milla ta bosteungarren urtean, Españaiko Tribunal Nagusiak bere gain artu zituan euskal-sorginkeri kontuak. Durango ta Anbotoko sorgiñen aurka asi zan. Deabrua aker-eran agertzen zitzaiea, aitor-tu zuten Anbotoko sorgiñek. Eztakigu zer egin zuten agintariek sor-gin aiekin. Eriotzakin garbitu? Baliteke.

Zazpi bat urte geroxeago, Naparru aldeko ogeitabederetzi emakumeri eriotz epaia eman zieten. Anbotoko sorgiñen pareko omen ziran, diote agiriak.

Beste zazpi edo zortzi auzi gutxienez izan zituzten euskal-sorgiñek, amaseigarren gizaldi-zear. Batez ere, Naparruan, milla bosteun eta egoitabost eta ogeita zazpigarren urteetan. Amaika ta bederatzire urteko bi neskatillek ezagutu arazi zuten Tribunal-aurrean sorgin batzar ospetsu bat. Ezker-begiko zantzu txiki baten bidez, sorgin guztiak ezagutuko zituela, esan zuten neska aiek. Kartzelan sartu zituzten berrogeita hamar inguru sorgin, eta zigorkatu.

Urte auetan, Karlos Bostgarren Emperadorearen aginduz, Fray Juan de Zumarraga izan zan aukeratua, Bizkaiko lurraldetan sorginkeriararen aurka lan egin zezan.

Milla bosteun eta ogeitamargarren urtean, Ondarrabin izandako Batzar Nagusi batean, sorginkeria oso zabaldurik zegoala inguruetan, eta erriak garbitu egin bear zirala, erabaki zuten.

Berebat, urte gutxi ondoren, milla bosteun eta larogeitaemereztian, Tolosako Batzarrean, sorginkeriz beterik zeuden inguruak garbitu egin bear zirala agindu zuten.

Alperrik.

Amabost urte geroxeago, Ordiziako Batzarrak sorgiñen kontra ari ziran.

Milla seireun eta ogeita bateko dokumentu batean, Probintzi guztia sorginkeriz ondaturik dagoala, dagiri, eta gaitz asko zegitela. Sorgin bi, mirariz idoro zituztela, ta Azpeitiko espetxean omen zeudela.

Ainbeste erabaki ta dokumentuk etzuten ondorengorik. Zigorkadarik aundiena, milla seireun eta amargarren urtean artu zuten Zugarramurdiko sorgiñek. Auzitara eraman zituzten sorgiñik ospetsuenak, eta izugarrizko aitortzak atera zizkieten. Seik, sugarretan arkitu zuten eriotza, ta lau irudian erre zituzten, espetxean zeudela li baitziran.

Eriotzeratu baiño lenago, galderaz yosi zituzten sorgiñok auzimaisuek. Akelarrean zer egiten zuten, nortzuk biltzen ziran, deabrua benetan agertzen ba zitzairen, eta abar.

Irudimenak eman-ala erantzuten zutela dirudi agirietan.

Izan ere, aldi oietako dokumentuak parregarriak dagerz. Eriotza ezbaña, sendagillea obe letorkiekean sorgin gaixo aiei.

Akelarreak ba zituztela esan zuten amar erritatik, bitan soilki zan egi. Bestetan, irudimen. Eguratsaren egahatan zijoaztela? Etsuzten irudimen kaxkarra! Akelarrera yo baiño lehen, loak artzen zitun. Gero, gerokoak...

Zer esan? Eztakigu Milla seireun eta ogeigarren urtean, agiri bat argitaratu zan “con pena de excomuni3n contra los que dicen que no hay brujas y que no van por los aires” (Azkue-Euskalerrriaren Yakintza, t. I, p. 398 or.). Nola ez erriak siñistu sorgin-gauzak? Zergatik, bestela, eriotzarekin, kastigatu?

Avellaneda Yaunak, Logroñoko auzi-maisu izanik, eun sorgin baiño geiago arkitu zituala Zaraitzu-aranean, aitortzen du; Erronkari aldean, eun da ogei; Iruña-ingurumarian, berreundik gora omen ziran. Sorgiñak beren ukenduak egiteko, ume yayo-berriak iltzen omen zituzten, eta lurpetik gorputzak atera, biotzak kentzeko, “como yo por experiencia lo he hallado ser asi”, dio gaiñera.

Zer eskatuko erriari? Sorgin-sinismena, oso sakon zegoan erriaren biotzean. Ona emen, adibidez, noraño: agure zahar bat yoan zitzaion sorgin bati, gaztetasun eta kemenaren eske. Bereala gazte ta bizkor egingo zula, erantzun zion atso zahar sorgin arek. Belarukendu batzukin lo-arazi zun, eta gero laban batekin zati-zatika puskatu agurearen gorputz ximela. Ontzi baten sartu zituan gorputz-puskak, xagu-zar-odola, sugegorrien eztenak, triku-arantzak, epergauranak, ainbat belar-mota, ta abar... Itz yarioka jarri zan sorgiña, konjuruak ezker-eskubitik zerizkiola.

Agurea bizkortu bai bizkortu zan, baiña beste munduan, eta sorgiñak sugarretan ordaindu zuan bere “utsa”.

Eta bukaera berbera izan zuten sorgin ziruditen ainbatek. Lapurdin, millakak erre zituzten sorginkeri-kontuagatik.

Zer esan genezake?

Avellaneda auzi-maisuak, milla bosteun eta ogeitazazpigarren urtean, dana egi zala zion. Gizaldi bat geroxeago, Alonso de Salazar auzi-maisuak, dana, edo ia dana, gezur eta irudimen zala. Lenengoak, “como yo por experiencia he hallado ser asi”. Bigarrenak, berriz, “las cosas que dicen que pasan y hacen como brujos, no se han podido comprobar... son todas vanas e inciertas... sueño o flaqueza del cerebro”. (Ikus, azken-aldian, dokumentu oien eta lan guztiaren iturriak non arkitu ditudan.)

Zelñi siñestu?

Caro Barojak ere, gaia sakondu ondoren, bigarren aldera yotzen du, eta deabrua gurtzen zutela, eta abar lizunkerik, gezur derizkio.

Zana zala, erriak gogotik siñesten zun, eta erri etzanak ere bai, lehen esan “eskomunioak” agertzen duan bezela.

Izan naiz ez izan, erriari zekarzkion kalteak, kopura eziñezkoak ziran. Luzuriagak dion bezela, ta agiritetan ikusi genezakenez, Euskalerrria guztiz ondaturik zegoan. Logroñoko auzi-maisuak eta erri-agintariak, ahalak eta bost egin zituzten, alperrik ordea.

Sorginkeria gordiñetan zegoalarik, Espāniko Felipe Irugarrena Arantzazura eldu zan erromes. Milla seireun eta amarrean zan. Eta sorgin-sorginkeriz gaiñezka zeudela jendeak, jakinarazi zioten erri-buruek.

Bat-batean, eskutitz eder bat idatzi zion Erregeak Kantauriko Prantziskotarren Nagusi zan Santanderko Fray Juan.

Sorginkeriz oso kutsuturik zeudela Kantauriko erriak jakin-arazi ziotela Arantzazun izan zanean, diotsa idazki artan, eta biderik egokienak ezarri zitza, "ponga de su parte los medios necesarios de predicación, doctrina y enseñanza; y por ser negocio de tanta consideración como véis, y que Nuestro Señor es muy deservido, y que no acudiéndose al remedio con brevedad se puede esperar muy gran daño. Os encargo mucho, que, en recibiendo ésta, preveáis, y ordenéis, que algunos de los Religiosos de los Monasterios de vuestra Orden, más doctos, y de vida más exemplar, vayan con brevedad a las partes de dichas sierras y montañas, que son de vuestra Provincia, a predicar Nuestra Santa Fe Católica con el fervor, y santo celo que conviene, de manera que, los que estuvieren tocados de esta mala secta, se aparten de ella, y sirvan muy de veras a Nuestro Señor. Y si para conseguir tan santo fin, fuere necesario usar de otros medios demás de la predicación, lo harán los dichos Religiosos, en forma, y de la manera que les pareciere". (Luzuriaga. "Paraninfo Celeste", 2'garren liburuan, 54 orr.)

Prantziskotarren Nagusiak Arantzazura itzuli zituan begiak. Andre Mari zegon bertantxe agertu-berri, ta Beronen dirdaiak lagun zezaioketen.

Arantzazura etorri zan Praillerik egokienak aukeratzera. "Yakintsuak, on-bidean aurreratuak izan ditezela", eskatzen baitzion Erregeak.

Baziran ordun, gisako Prailleak ugari, ta egokien zerizkionak begiz yo zituan: Fray Martin de Ocariz, Fray Juan de Sigarroa, Fray Pedro de Aguirre Arostegui eta Fray Domingo de Sardo.

Bazuten arloa: sorgiñen eta sorgin-kutsutuen aurka lan egin, alik eta zearo garbitu arteño.

Arantzazuko Amaren irudi bat zeramatela, eta berotasuna gar-gar biotzetan, Logroñoruntz zuzendu zirean Prailleak, Auzi-Tribunal Nagusiaren gizonengana. Iru ziran Prantziskotarrak, laugarrenak, Fr. Pedro de Aguirre Arostegui'k, makal xamar zegoala-ta, ez baitzien lagundu.

Logroñoko auzi-maisuek arrera ona egin bakarrik ez-baiña, agin-pide ta eskubiderik aundiena ezarri zizkieten gure Prailleai, lan gogor ura bidezko ta errezago izan zitzaien.

Bide onera biurtzen zirean guztiak, etzutela kastiguen penarik izango, balzik parkamen eta arrera on, yakin-arazi zien Logroñoko Agintariek erriei.

Gero Iruñako Obispo Yaunaren oiñetan auspeztu ziran iru Prailleak, lanean asi baiño lehen, onespen-eske. Oso atsegin izan zitzaion Obispo Yaunari eskari ura, eta idazki batzuk zabaldu zituan bere aginpeko barrutian, iru Praille aiei bide guztiak egokitu, ta lagun zitzaleten beren lanean.

Bakoitzak bere lan-arloa aukeratu zun. Fray Martin de Ocariz, Arakil eta Burunda aran-tokietara zuzendu zan. Fray Juan de Sagarroa, Baztan-mendietara. Eta Fray Domingo de Sardo, Bost Uri ta inguruetara.

Naparruko Errege-ordeko Agintariak, erri-gizon-emakume guztiak Elizan bildu zitezela prailleen itza entzuteko, agindu zien bere menpeko agintari ta erri-yaun orori.

Etzuten, bada, ostoporik bideetan; ate guztiak zabalik zeuzkaten. Lanari ekin eta biotzak bigundu ta biurtu, auxe zan aien arazoa.

Ta gogotik ekin zioten. Biotz gogor eta ankerrenak, bereala xamurtu ziran. Nola ez, Arantzazuko Amaren arnasarekin itz egiten baitzuten? Aldi artan artu zun euskal-sorginkeriak sastakadarik aundiena. Auzi-maisu ta eriotz-kastiguak iritxi eziña, Arantzazuko Amak iritxi zun bere Prailleen bidez.

Itzlariak Bere irudia erakusten zuten agiri-agirian, itzaldietan.

Baiñan Arantzazuko Amak geiagorik egin zun berena zan erriaren alde.

Edesti ta Ele-zaharrari siñestuki, Berbera agertu omen zitzairen, bere Semea besoetan, eta *euskeraz* itzegiten, sorginkeriak utzi ta kristautasun zintzora biurtu zitezen. Auzi-maisuen aurrean aitortu zuten, Arantzazuko Ama agertu zitzaie, ta euskeraz itzegiten ziela.

Geienak bide onera biurtu ziran, baiña ez guztiak. Entzun-gogor eta biotz biurri batzuk, etzuten sorginkeria utzi nai, ta Prailleen itzari yaramonik egin. Ordun itzlariak erabaki au artu zuten: Arantzazura bialdu biotz-burugogor aiek.

Esan eta egin. Argizaria sutan bezin azkar bigundu omen ziran, dio Arantzazuko edestiak. Nork yasan, biotz gogorrik, Arantzazuko Amaren begira gozoa?

Prantzi-aldetik ekarri zituzten Arantzazura sorgin batzu, ta Yaunaren bidera itzuli ziran, sorginkeriari saietsa emanik.

Gurasoek urrutaldetik ekarritako seme-alaba koxkor batzuk, Arantzazuko Amaren irudi dirdaitsuaren aurrean, zera esan zuten ikusi ta batera: "Ona emen, deabruaren aginpean, Akelarreko zapolarrean genbiltzala, sarritan agertu izan zaigun andere ura. Auxe

zan izan ere gurekin itzegiten zuna!” Eta edeslariak, itz auek dakarzki, Ama Birjiñaren aotik jasoak bezela: “Ene seme-alaba txipi laztantxoak, ofizio zital ori eutzi egizu. Biurtu zaitetz Yaungoiko Poderosoagana, Kristau ona bezela; siñesten dezula Jesu Kristo Kriadore ta Redentoreagan, eta aren Fede Santa Katolikan, Eleiza Ama Santak siñesten agintzen dituan moduan.” (Luzuriaga, “Paraninfo Celeste”, 2^ogarren liburuan, 61 orr.)

* * *

Arantzazuko Amaren agerkundeak, Euskalerrriaren bi gaitz aundienak sendatu zitun: anai arteko euskal-gorroto-guda, ta Euskalerrria kutsuturik eta eri zedukan sorginkeria.

Iru Prailleak berena bete zuten. Ain zuzen, Don Alfonso de Becerra Inkisidore Yaunak, idazki eder bat egin zion, esker-onez, Arantzazuko Komentuko Nagusiari. Idazki orretan, beste aleun itz eder artean, itz auek irakurri ditzakegu: “Iru Praille ospetsu oiek diotena, ots, Akelarrean zapo-zaintzen zeuden neska-mutilleri Arantzazuko Ama Berbera agertu zaiela, bagenekian, neska mutil oien aotik entzunik.”

Luzuriagak diona egi baldin ba da, Logroñon eta Arantzazun datzate olen agiriak.

* * *

Ta... ordutik aurrera, euskal-zero oztiñean, sorgiñak aizearen egahatan kaltegarri ez-baiña, Arantzazuko Andereñoaren irri-barre ongarrria dabil uso-mandatarì, gizon eta euskal-erri guztien biotzetan “PAKE TA ONA” ixuri ta ixuri...

Berasaluzetar S. A.

BIBLIOGRAFIA

Menéndez y Pelayo, Marcelino. "Historia de los Heterodoxos Españoles", tomo II, 666-670. Madrid, 1880.

Luzuriaga, Juan de. "Paraninfo Celeste", libro II, cap. VII. Madrid, 1660.

Iribarren, J. M. "Retablo de Curiosidades".

Baroja, Julio Caro. "Los Vascos", cap. XXII, pp. 458-480.

Sandoval. "Historia del Emperador Carlos V", libro XVI, pp. 830 y siguientes.

Gorosábel. "Cosas notables de la Provincia de Guipúzcoa", tomo I, pp. 351 y ss.

"Constituciones Synodales de Calahorra y de la Calzada", lib. V, tít. VII. Constitución única.

"Constituciones Synodales de Pamplona", lib. V, cap. I.

Lizarralde, P. Adrián de. "Historia de la Virgen y del Santuario de Aránzazu", cap. XX, pp. 249-256. Aránz. 1950

Azkue, Resurrección María de. "Euskalerriaren Yakintza", tomo I.

Campión, Arturo de. "Narraciones Baskas", Colección Zabalkundea, N. 6, pp. 35-51.

Gárate, Justo. "El diablo sabía euskera". *Eusko-Yakintza* VI (1952). pp. 60-75.

MUNDUZ-MUNDU

BILBAO-TIK

Euskal-giro berri ernamiñak senti ditugu.

Isilaldi luze xamarraren ondoan, bederik, Euskera bizi dala sumatu dugu.

Ekaitz zakarrak aspaldi ontan asarrekiro jotako itsasoan, euskal-ontziñoak axalean irauñ du. Ekaizte gogorrari garai-egin dio —gure arrantzale jatorrak esan oi dutenez.

Eta euskal-ontzixka or dijoa berriz ere, oialak zabal, anpatu nairik, poparean abiatzeko aize sendoaren eske.

Ural arrotzean etzitzaigun murgildu, zanbuluka larri antzean ibili arren; eta orain, Jainkoa lagun, ez aal zaigu ondora joango.

Eman dezagun, bada, Bilboko jaien berri, Euskal-jaien berri, alegia.

EUSKALTZAINAK BILBON

Joan dan garagarrillaren 9-an, illunabarrean, Euskaltzaindiaren bilkura izan zen bere etxean, Erribera kaleko 6-an.

Euskal-kursoa bukatzeke zegoan, artean, eta beste egunetan ikasleak berak bildu oi diran areto zabalean bildu ziran Euskaltzain agurgarriak ere. Zaldun argiok Gipuzkoa aldetik eldu ziran geienak; gairontzekoak, Bizkakoak izan ziran.

Oi dan otoiaren ondorean, illeroko bilkura asi zuten, Irigarai jaunna maipuruko zutelarik.

Eskuarteko gorabeeren berri eman zuan Oleaga, zadorlari jaunak. Jarraian, Mitxelena jaunak, Azkueren Iztegiari buruz, alegia, be-

rriro argitaratzeko leenik egin bear liraken itzen zuzenketa, bilketa eta ugaritze-lanaz ekin zion, txosten bikaiña ezagutaraziz; ortarako bear izango diran lagun aituak eta gertuak, astia eta diru-mordoa ere bai... diru mordo borobilla, noski. Iztegi nagusi orren bigarren agerpenak, erabatekoa eta alik oso ta ornituena izan bearko lukela, adirazi zuan. Dena dela, lenbailen egin bearrreko burubidea. Laguntzaileak, zenbat eta geliago, obe; alabaiña, lana zeatz eta azken- orrazketaz egiteko, lagun bi edo batek jardungo, burutze-nekea beronen lepo utziaz.

Urrenik, Garro Urgazlearen idazlan jakingarria irakurri zuan Zadorlariak, *ur* itzaren idekoak euskeraz banan banan erakutsi ta agertaraziaz: ibai, oka, oma, zean edo zear, eta abar.

Euskeraren alde an, or, eta emen egin ditezken alegiñak ikusi ta ikasiz geroz, bukatu zan bilkura.

BIGARAMONEKO MEZATAN

Bigaramon goizean, igandea baitzan, Kalzada deritzaion kaleko monja-komentuko elizatxoan izan zan Lagunarteko meza; ots, dialogada delakoak, Bizkaiko euskeraz.

Aita Villasante-k eman zuan meza, eta euskal-ikasleak, neska ta mutil, gizon eta andre banakak ere bai, antxen ikusi genituan izkera zaar ta biguñez Kalbarioko opari aundiari dagozkion otoi berezi ta ederrak euskeraz esan eta esaten. Noizpeinka, abesti goxoak ere entzunarazten zituzten.

Ogi, Zerutik
etorria...
Zu zara gure
poz guztia.

Elizatxo artako ikuskizunaz Euskaltzain jaunak atsegiñez jarri ziran; orduan bezela illero beintzat egin bear litzakela jai ori, esan zuten. Ongi litzake asmo ta erabaki ori artzea. Orainarte urtean bi-iru bider gutxienaz egiten dute emen Bilbon. Batez ere, Euskeraren Egunez, Xabier donaren jaietz.

ARRIAGA THEATRUKO JAI BIKAIÑA

Baiñan, beste guzien gain, egun ortan izan genuan ospakizun eza-gunena ta gogoangarriena, goizeko 11 $\frac{1}{2}$ —etan izan zan, Bilboko Theatruetxe aundienean.

Ateak irikitzeko ordua baiño leen, inguruko plaza ta kaleetan jendea ara-onaka sumatu genduan. Ta barrenera sartzeko garaia eltzean, mailladletan gora andre ta gizon, zaar eta gazte, txingurrik bezela zijoazten sail etengabeen.

Sarpideak geien geienak saldurik zeuden-ta, azken txartelak ematen ari ziran eskatu alean takilla bakar batean.

Amaikak eta erdietan areto eder ura eserleku utsik gabe zegoan. Butaka guztiak beterik; beste tokletan ere, bai palku ta bai anfitheatru ta abarretan ere, gero ta lagun geiago agiri zan. Azkenez, "zerutzakoa" ere, gonburuz bete zan. Zaldun askok etzuten beste erremioririk izan, toki exkaxenera joatea baiño. Norbait eldu zitzaidan, bekoki illun, kopetabeltz, asarre xamar, toki egokirik etzuala arkitzen-ta.

—Adiskide —esan nion, urrengoan azkarrago ibili bearko; beste-la, berriz ere, atadiko alzean izango baituzu leku.

Etzuan txintik atera; bai ordea, bere paradisuako baztertxoaren galde aguro asko aldegin.

¡¡Ura ikusgarri alagalakoa jaialdia asteko unean!! Jende apaiña gaiñera zegoan gure begien aurrez aur; gizaketa jator eta itxurazkoa. Andere dotoreak, kapelatxo ta guzikoak; jaun ondo jantziak, zaldun txairo kolore gorriak; neskaxa lirain panpoxak, ume apainduak. Apezak ere ugari —jakiña ba, ta zorionez!— eta ordena askotako praille euskaltzale maitagarriak. Ordea, euskararen etxekalte diran monjatxo oietakorik... tati.

EGITAMU ATSEGINGARRIA

Argiak emekiro moteldu ziran, eta illunpe gelditu giñan. An, aurrean, antzetzokian, oial gorri-illunak goitik beeraño. Erdi-erdian, Gernikako arbola, Euskaltzaindiaren ikurra agiri zan, bere idazkune "EKIN ETA YARRAI" itz eragikor ta zorrotzez idatzia.

Leku berexietan Euskaltzain jaunak eta Urgazleak; beste aldean agintariak, Obispu jauna ta alkatea —oiek gorxeago eldu ziran—; eta urrengo palkoan Bizkaiko Kultur-batzordekoak.

Lenbiziko itzak Antonio Arrue Euskaltzain berri baiñan euskaltzale zaar bulartsuak egin zituan. Solas laburrean, bai esateko ugari adirazi ere!

Ogei urtez isil-misil, erdi ezkutuzko lanetan jardun ondorean, badiu zorionen batez Euskal-Akademiak bere burua agertzeko aukera. Orra bada, Euskaltzaindiaren bigarren epifania Euskal-Erriko iri nagsiensean, eta beraz, gure Erri osoan, eta orobat mundu guztiaren aurrean.

Arrue jauna bero bero ari zan bitartean, Etxepareren arako bertsu ura zetorkigun gogora, bertsu aipatu eta sentikor ura:

“Euskara, jalgi adi kanpora!
Euskara, abil mundu guzira!”

Zuzen asko zion izlari gartsuak: Euskera nundik ote datorren? Bapo zeok! Baiñan batez ere gure egun auetan, Euskera nora ote dijoan jakin bear degu.

Eztu ez, noski, gure mintzairak zertan galdu, ez orixe. Gure arba-soengandiko euskera garbi ta zoragarri au guk galdurazi ba geneza, orduan, dudik gabe, iñolaz ere ez genuke merezi izango guk maiteen degun izen ozen eta maitagarri au; euskaldunaren izena. Edozer izango giñake, onago edo okerrago baiñan gure gurasoen seme, gure izkuntzadun gizaseme ez, seme-orde edo aizunak baizik.

Nork egin bear duala euskeraren alde? Guztiok, baiñan batez ere... emakumeak! Aurra mintzaira ikas dezaten, emakumeak bati-pat egin bear dute lan ori. Jarri ditzagun gure gauzak *modan*. Euskalmoda atera dezagun, neskatzentzako praka-moda atera duten bezala, eta orduan, aurrera egin dezagun bildurrik gabe, eta lotarik gabe, edonun eta edonoiz euskeraz egiñaz.

Eta gaiñera nai litzake —argiro adirazi zuan Arrue jaunak— agintarien eta agindupeko diran bazkun eta erri-ordezkoen laguntasuna ere, Euskera zaitzeko, indartzeko ta zabalarazteko.

“Euskaldunok ez gera esker-gabeak” —esanaz bukatu zuan bere eleketa atsegin eta blozkoia iztun eder eta etorri aundikoak.

An entzun genduan txalo-otsa izugarria izan zan, arranopola! Gustagarria benetan itzaldi ura, ogei urteko izozte beltzaren ondo eguzki gozo epela bezenbat. Jendea gosez gelditu zan; labor iritzi-rik lotu zan. Geiago nai zuan, ziñez, euskera geiago. Ura askoren begien pozez nigar egin bearra!

MENENDEZ PIDAL- en KARTA BAT

Oleaga jaunak irakurri zuan karta ori, Madrilletik igorria, ango Izkuntz-Akademiako lendakari argi jakintsuak egiña, ura ere Euskaltzaindiaren Urgazlea baita.

Oraiñarte bezela —adirazten zuan— aurrerantzean ere euskera- ren alde lan egiten jardungo duala pozik gaiñera, eta laster argitaratuko duan liburuan “Mintzairaren istorian” gure euskerak ere toki berezi ta aukerakoa izango duala. Eskerrik asko, don Ramón argiari euskaltzaleen izenez. Txaloketa beroa eskeiñi zioten karta ari.

MITXELENAREN ITZALDIA

Onek gaztelaniaz jardun zuan, Euskararen berri ona guztien adi-

menetara eldu zedin. Euskal-Akademiaren lana aundia ta eskerga izan zala esan zuan leenbiziko urteetan; aldi laburrean lan ugari egiteko eragozpenak asko eta laguntasunik eza aurkitu zitualako inguruan.

Orain arte egindako lana ordea, ezta naikoa, ezta urrik eman ere. Tokitan zeok gure muga ta elburua! Egia da, alabaiña, urrengorik urrengo euskaltzain guztiak gogaro ta zintzo jardun izan dutena lan nekegarri ortan. Beste guztien gain, gizon bat agiri izan zaigu arlo ortan, alajaiña, erraldola bezala, gizaguren itxurako gizasemea iduri. Azkue jauna, alegia, orain lau urte ilberria.

¡Onok bai egin zituala lerrenak eta zazpi alegiñak euskeraren alde! Jalo zanik eta il arte guztian, larogeita zazpi urtez, bere amagandik eta aitagandik ikasitako izkuntzaren alde jo ta su, errian eta kanpoan, bakarrik eta lagun eskasez ere, betiro ekin zion lan ortan. Aren amets, aren maitale, aren begi-ninia EUSKERA izan zan.

¿Ta nola ordaindu ta nola sariztatu genezake guk apaiz jakintsu ta urduri aren jardun etengabea?

Arek eman zigun doain bikaiñena, doain eder askoren artean, Iztegi nagusia izan da, zalantzarik gabe. Liburu ori, ordea, akitua dago, eztago inun ere salgei. Beraz, DVEF iztegi ori nai dugu eta bear dugu, ezin esan alean. Orixe berriz argitaratzea, orra bada oraingo lanbiderik egokiena ta bearrena. Egin dezagun, bada. Ortarako bear izango genuken diru-adarra, mamitsua nolanai ere... Orain bertan ez dizuet adiraziko —jarraitu zuan Mitxelena jaunak— bildurrak jota lotuko ziñateke-ta!

Baiñan guztion laguntzaz, goiko ta beeko, agintari ta erriaren laguntzaz, ezta egin eziña izango, apika.

Euskera guztiona da ba izan —gaiñeratu zuan—; izpirituari dagozkion zer oriek, zenbat eta lagun geiagoren mende egon, ainbat eta baliotsuago, zabalago ta ornituago biurtzen dira edo bilakatzen dira. Betoz bada euskal-seme guztiak gure ingurura, lan eta eginbearra denentzako izango balta. Akademiak izan bear du, noski, euskal-ekintzaren ardatz eta buru; baiñan euskeraren egille, jardule, biziragille, gu guztiok eta bakoitza, jakiña ba! Ori naita nai ezekoa dugu, gaiñontzean mintzaira il egingo litzakelako.

Ta Euskera ilko ba litz —Jainkoak ez beza olakorik nai— gure izate ta aiurri berezia ere kolonkan ta eriozbidean litzake. Eta munduko jakintzari ere, iruzur ta kalte izugarri ta emendatu eziña egingo genioke euskaldunok, egitada zital eta ustel orrekin.

Arreta aundiz ta erne erne entzun zuan ango jendetzak euskaltzain gazte ta zuur onen solasa, ta esku-zarta zaratatsuz agurtu zuan bukaeran.

Laburpen au besterik eztugu emen ematen, "EUSKERA" aldizkarrain oso osorik ageraraziko dutelako.

ANTZE-JAIUNE IKUSGARRIA

Itzaldi biok amaituta, erti-jai polita ikusi genduan. Lenengo, "Jai aurrekua" agertu ziguten, estampa arin, atsegin, begi-biotzetan alako zarrada egiten duana.

Urrena, abeslariak egundoko soinu gozoak entzun-arazi zizkiguten. Neskatilla talde ederra, lore sorta iduri, agertu zan antzetzokian; zein baiño zein politagoak, bai aiek, bai aien kankak, txorien gisa-koak.

"Ardi abestia", mendi-usaia, baso-giroa, demaigun doiku biguñia. "Agate Deuna", aspaldiko oitura zaar gordegarrien oiartzun ezta biziarazten digun kanta. "Sorgin dantza", akelarrezaleen barne-dardara ikarazkoaz barrena izutzen digun kanta naspildua...

Ta geroago, orra or, mutil sendo azkarrak, Xuberoako jantzi paragarri ta bakanak erakutsiaz, dantza-dantzari. Berealakoan baita Arretxinagako San Migel-ena ere, agerrarazi ziguten, argi-dizpil inguragiz, koloreetan bildua. Dantzari auek "Dindirrikoak" izan ziran.

Baiñan, theatrugilleak gure gureak zenituzten, etxeakoak, TXINPARTAKOAK, Euskaltzaindi-etxeako orma arteetan azitako eta garatutako nexka-mutillak. "Kattalin ttuku ttuku" eta "Artzaiñaren amesa" estampa bitxiak, bizkai-euskera errez eta samurrean emanak; nun eta Bilboko teatrurik audienean! Gora zuek, gure poz ta itxaropen zeraten gazte maitagarriok! Ere mu idor ontan da dugu bai, zuei esker, euskal iturri garbia! ..

Jai-buruko itzak Irigoien jaunak egin zituan. Agintariei esker emanez, eta guztiei laister arte agur egiñaz.

Aurtengo udazkenean, Jainkoa lagun, R. M. Azkue-ren omenez Euskaltzaindiak eta euskaltzaleak egin nai duten jairako, deiturik gelditu giñan an egon giñanok.

Zoragarria izan zan, benetan, euskal-batzarre ura. Eta orain, elkar berotuaz, EKIN ETA YARRAI gure asmoen alde, itzez, gogoetaz, eta diruz ere bai, aal duanak beintzat. Batez ere, jo ta su, mintzatzen, lkasten, idazten eta euskal-itzak biltzen.

ENDAITZ

ENEKO DEUNAREN GORPUZKIA

Maiatz-bagilletan emen Bizkaiian izan dugu euskaldun santu bikain onen gorpuzkia. Egundoko arrera egin zion erriak Bilbora eltzean.

Udaletxeko balkoitik mintzaldi eder ta gartsua asi zuan Aita jesulagun batek, gure gizaseme ospatsua goraiatuaz. Gero, agintariak ere berdintsu ekin zioten. Erriak, ordea, etzuan jakin martxa euskeraz egoki kantatzen. Motel xamar ari ziran bilbotarrak.

Urrengo larunbatean, alabaiñan, Gau-gurtzailleak izan zuten gaupesta Begoiñako eliza aipatuan, eta oiek bai, oiek ederki kantatu zuten euskeraz, papertxo urdin batzuek irakurriaz, Aita San Inazio-ren martxa; euskera jatorrez egin ere, bai eliza berrenean eta baita kanpoan ere, bukaerako ibildeunean.

Elizaz eliza eraman dute errelikia ori, Bilbon eta Bizkaia osoan ere bai. Aukera berezia izan dute, bada, euskaldunak, beren seme santu maitagarri ura goratutzeko.

TXORI KANTARIEN BILKURA

Albia direlako jardín apaiñetan izan da aurten txori kantarien billera. Igaz, 114 txori bildu omen ziran, eta aurten geiago, alaz ere, 130 erabat esateko. Kardantxillo, txoka edo pardillak, naasiak eta kanario erriz-gaindikoak. Antolatzaile "Artxandazar" bazkuna eta emengo Udala izan dira.

Erresketa gero ta aundiagoa du txori zaleen biltzar onek. Laister, Somorrostron, eta Deuston eta Durangon ere egingo omen dituzte.

Esan degun egun ortako sariak, audienak beintzat, txori askatuentzat izan ziran. Ohorezkoa, zazpi urteko karnaba batek jaso zuan, Berangon eizatutakoa, ta bere jaubea Joxe Barrenetxe, Algortakoa. Lenengo sari nagusia, bi urteko txokarentzat. Bigarrena, karnaba naasiarentzat; bi urtekoa au ere. Irugarrena, iru urteko txoka barentzat. Eta onela, 9 sari eman arte.

KAMARAKO THEATROA

Gau batean bi jai izan ziran, toki berexietan, noski. Bata, "Etsaia" Julien Green-ena, urdurigarri ta esanguraz betea, escenario tipi-medarrean esale edo gogarazle gabe. Jarduleak, zirkin ta errankizun apartekoz, egoki agertarazi zuten. Estetikatsua da, animaren barnezokoak azalerazten dituana. Argi-joko ta jantziak, oso polit eta atsegina omen. Alere, mamiz latza ta gogorra, gordifegia edo dala diote, gaitzaren indarra garaziarena baiño zorrotzagotzat erakusten duana. Udaletxeko arkibo-etxean izan zan jai ori.

"Balthasar erregearen afaria" izan zan beste antzerkia, Bilbaina delakoan emana. Lenbizi, Iglesia zaldun gazteak, Bilbon ari diran teatrugille guztiak bildu egin bear lirakela-edo adirazi nai izan zuan.

Gero, Calderon egille azkar eta askorra goratu zuan. Bai erranez, ta bai ibillera ta ziñuz, "Afaría" ederki erakutsia izan zan. Orma apaingarriak gauza ezerezak ziran, zingleak, baiñaz asmoz edo ager-
nalez beteak. Soñekoak bitxi ta xarmantak, egitan. Antzerkiak egun
oroigarria izan zuan emen orduan.

CUEVAS-KO MARKESAREN "BALLET" AIPATUA

Bizpairu egunez jardun du talde aipatu onek Coliseum etxeko areto zabalean. "Aurora printzemea", "Sonambule", "Zisne beltza" eta "Danubio eder". Orra lenbiziko lanak. Dantzari jatorrenetakoak eduki ditugu, apain, bikain, zalu, antzetsu. Bakarkari ospatsuak batez ere: Hightower, Talleief, Golovin, Skivin, ta abar. Teknika garbi artetsua, ibiltez, arintasunez, geldiegonez, beti zailu, beti erraz, auta betiere. Batasun ta armoni jaioa, egikera berezi, estekika eder-
miña oso. Orkesta, Andre Girard-en mende, laguntzaile aukerakoa ta betegarria izan zuten. Ikusgarrizkoak benetan "fouette"-ak eta "entrechats" direlakoak. BIGARREN EGUNEZ: "Inés de Castro", Serraren musikaz. Butaketan lagunak erruz zeuden, ez ordea, beste tokietan. Oinketa ta aldaketa ta zeriaketa askokoa. Bigarren aldia, bikaiña du. Eresia iletamiñez betea. "Arrosaren argidura" Weber-en musikaz. "Giselle" Adolphe Adam-enaz, ballet pantomima atsegiña; Moreau-k bai soin ariña, mitxirrika iduri, erraz, jardun txairoan AZKEN EGUNEZ: "Aurora printzemea"ren zatiak: "Polonesa", "Aldaketak", Txanogorritxo", "Txori urdina" eta "Azkena", Tchaikowsky-ren musikaz. Guzien lana txalogarri, baiñan batez ere Golovin-ek erakusbide goitarra eman zuan. Eta ondorean, "Idylle" eta "Scarlati-
tiene". Edermenez betea oso azken eguneko jala; ez ordea ikuslez, diru-urritasunez edo.

DONOSTIAR PINTOREAK

Urkola, Munoa, Mendizabal eta Maite Rocandio izan ditugu emen Artesania aretoan. Munoa, marra biguñez, mee, garden, Maite-ren teknika goraipatu dute irizlariak. Mendizabal-en lerroak murrizt, garbiak omen dira. Urkolaren laurka auetan, ordea, margoak omen du axal edo soin nabariago, lerro xumeak baiño. Oniritziak izan dira, eta laurak batean ezezik, banaka ere agertzeko ba omen dute mami ta kirio.

AURREN EUSKAL EDUKAZINOA,—Bilbon, andereño batzuek asiak dira, Donostian, Iruñan eta Gazteiz-en bezelatsu, aur-talde batzueri euskal-kantu, oraziño, bertso, jolas eta ipuiñak irakasten, ba-koitzaren erdera utsezko eskola-ikastetxeetako eginbearretatik at. Izan ere, lan ederra da eta adin onetan egin bear dena, gero frutu ballitsuak jaso nai baldin badira. Sasoi onetan, aurzaroan, norbere-ganatzan dugu ondoen kanpotik datorrena eta arrastorik ukigarri-enak uzten ditu gizonen baitan. Aurrek, ikasteok erdi jolasean eta konfiantzaz beterik egin ezkeru eta atsegin bizia artu onetan, ez-tute errez aaztuko orrek dakarkien ezagupide lilluragarria eta egarriz egongo dira noiz elduko berriro andereñoarekin biltzeko eguna, batez ere oporraldi bat gertatu bada. Onela, atseginarekin batera izkuntza ikasi, landu ta aberastuko dute, esatea bezala, kultura. Eluke aaztu bear arazo au ezain guraso euskaldunek.

EUSKAL IKASTAROA BUKATZEAN ITZIARREN

Urtero egin oi dugun bezala aurten ere gertatu da euskal ikastaroa bukatzean ibiltaldi bat. Itzlar izan da oraingoan toki autatua. Be-zperan euria izan zen franko ta ori dela-ta atzeratu egin zen zenbait tokitako gentea. Ala ere Bilbotik autobusak finkatuak zeuden ezkeru an agertu gihan, Goizean bederatzi ta erdietan izan genduan meza Itzlarren, guretzat aproposa, Aita Berriatua-ren "Lagunarteko me-zea" irakurri ta kantaturik. Arratsaldean eguraldiak aurpegi oboa agertu zuen eta errosario ostean Txinpartakoak kaleko zoko batean egin zituzten beren egitekoak, erritarrak ere ikusle zeudelarik. Apaiz ta jaun batzuek emozioz beterik zeuden "Jai aurrekoa" ikustean ain gauza jatorra ta ukigarria delarik. Dantzarekin amaitu zen eta Lekeitiotik igaro gihan itzultzean.

Ia urrengoan, eguraldia lagun, beste euskal egun aundiago bat gertatzen den.

SAN INAZIO LOIOLAKOARI ERAIKITAKO MONUMENTUAREN INAUGURAZINOA XOXOTE MENDI GAILLURREAN

1956-VII-15. Jente asko bildu zen gertaera au zela-ta. Alderdi guz-tietako mendizaleak batu ziren, bai nafarrak eta bai beste euskal provintzietakoak (Nafarrak ez ainbeste San Fermiñak zirela-ta). Goi-zeko amabletan Aita Aranburu-k, Wuhu-ko apezpikuak, eman zuen meza irudiaren azpikaldean. Aita Ariztia-k itz bero, samur eta jarrai-garri batzuek esan zituen euskeraz eta erderaz San Inaziori buruz. Loiola-ko santu euskaldun aundiaren guduak, batez ere ixilean bere

biotzarekin izan zituen guduak ipini zituen agirian, fede aundi baten bidez garaitutakoak eta argi aundi bat eman ziotenak, jakintsu ta aundiki asko baliatu zelarik, bere garaian ere, ain bearrizan gorriko argi ortaz. Onela mintzatu zen. Txinpartakoak kantatu zituzten meza bitartean eleiz kantu batzuek.

Meza bukatutakoan San Iñazoren martxa kantatu genduan guztiok, "Iñazio gure patroï aundia..."

Onen ostean Aita Ciriano-k itz egin zuen eskerrak emanik monumentua egiten lagundu zuten guztieri eta medailla bana jarri zien jaun apezpikuak auri: Angel Sopeña jauna, mendizale basko-nafarren federaziñoko buruzagia; Jose Maria Mugica, Bilboko Luistarren "Aldatz Gora" mendizale-taldearen buruzagia; Jose Maria Ortuzar, "Aldatz Gora"-ko buruzagi-ordea; Mikel Arregi, Azpeitiko "Lagun Onak" taldeko mendizaleen buruzagia; Hurtado Azkue, "Lagun Onak" taldeko mendizaleen zuzendari artekoa; Aita Ariztia, Azpeitiko Luistarren direktorea; Guillermo Anasagasti, arkitektoa; Jesus Torre, eskultorea; Ignacio Azkune, Azpeitikoa. Auen izenean beste laguntzaille guztiak ohoratzen dira.

Gero monumentua bedeinkatu zen eta seiñale bat egin Loiolako kanpaiak joten asi zitezen eta momentu ori ospatu.

Guzti au bukatutakoan zelai batera joanik jaialdia asi zen. Leenik korrikalariak. Gero Azpeitiko bertsolari bik ekin zioten bertsotan: Lizaso ta Oranda. Polito aritu ziren elkarrerri ziria sartzan erlegiño gaia arturik, ikusle zegoen apezpiku jauna agurtu ta gero. Erriko gizon auek darioten nobletasuna ta temarako doaia estimatzekoa da benetan gizonaren valore ta birtuteen gaiñean pentsatzen baldin badugu. Aizkolariak aritu ziren gero. Aurrekua "Txinpartak" eta Azpeitiko "Lagun Onak" taldekoen artean egin zuten, zenbait neska aterarik denok dakigun usura.

Eta otordua eldu zen, eta gorputzak parkatzen eztuen legea bete bear, orrelako unetan oi den humorearekin.

Arratsaldean, Loiolan, jubileoa irabazteko eleiz ikusketa egin ondoren, jaialdi polit bat egin zen Txinpartakoak eragiñik. Aurrekua, kantu batzuek, dantzak eta euskal usaiñeko alaitasun bikaiña.

Eta azkenik zorionik gartsuenak lagundu duten guztieri eta batez ere "Aldatz Gora" taldeari, asmo aundi onen eragilleari.

A. IRIGOYEN

PARISEKO BERRI

Ohhoitgarri izanen da aurtengo urthe hau, Parisen bizi diren Eskualdunentzat. Zertako bada? Etche bat erositako izan baita, Eskualdun guzien zerbitzuko izanen dena. Eta Pariseko kartier ederrenetarik batean dago delako Etchea, "Passy"-ko chokoan.

Gauza beharra, bat izaitzekotz, Etche hori. Gobernuko paperetarik agertu da, 15.000 Eskualdun, guti gora behera, bagirela, Parisen.

Oral arte ere, hatik, herritar hainitz elgarrataratzen zen, asko biltzarri esker: edo pilota plazan, udan; edo igandetako dantza lekuetan, ala mintzaldi batzuetan; ezen izan da beti ahurtara bat gizon, bere herritarrez grigna eta artha hartu dutenak.

Nor nahik erranen zuen halere, eginak egin, zerbeit handiagori behar zela lotu. Askok ibili zuten gogoan, zentro bat edo etche bat on zitakeela. Bainan nork zuen aski bihotz, aski indar, sail eder hori zuzen eta urrun joaiteko bidean ezartzeko?

...Iragan urthean, Pariserat ethorri zen Charritton jaun apez gaztea, bere eskolen segitzerat. Eskualdun zintzoa baita, laster ohartu zen hemengo herritarren beharrei. Ohartu, lanari lotu, eta denbora laburrik barne Etchea erosi...

Egungo egunean, 50 Eskualdun dira Etche horren gidari; izena eman diote, zuzen zen bezela, "ESKUAL ETCHEA". Agian izanen da, Pariseko Eskualdunentzat, bereziki beharrean direnentzat, egiazko "etchea", laguntza ta sokorri emanen dituen, eta, hemen gaindi iragaiten diren Eskualdun guzientzat, bil-toki bat.

Buruzagien griña handiena, mementoan, etchearen pagatzea; ezen, zorretan erositako izan baita. Ez da dudarik, denbora laburrik barne, zor hori pagatua izanen dela, denen laguntzarekin. Eta, zonbeit urtheren buruan, etche bat izanen dugu, handia bezain ederra.

Anartean, Pariseko Eskual Etchea ikusi nahi duten guzietar: Ongi Ethorri. 10 Rue Duban, Paris 16, da haren adreza.

B. D.

Bidaia European barrena

Ainhoako autobus batean atera ginen Endaiatik *Akitz* aldera, iri huntan kantatu bear bai zuten Elizondoko kantariek. Segi gero Landes-etan barrena *Bordele* aldera, eta geroago *Anguleman* gelditu bazaltzeko.

Iri famatua hau, Nafarroako Erregina Margarita-ren gazteluarekin. Margarita zen Franziaiko errege Franzisko leena-ren arreba; idazlari ospetsua, *Heptameron* kontu-bilduma izkiriatu zuen; kontu bizixkoak emazteki horrenak, *Boccaccio*-renen idurikoak. Artista eta letradunen languntzaille andia Margarita erregina.

Angulema iria berez, nolapaitekoa da; ezdu alako denda ikusgarri-rik eta jendea ere franko ezaxol iduritu zitzaigun. Poitiers-era eldu ginen atsaldeko 5-tan. Iri polita, garbia, bizia, denda eta toki ederrekin; jendea ere amultsua eta ongi pampinatua. Eliza ttipi bat XI garren mendekoa, romanikoa, miresgarria.

Gure gidari Mattinek eramaten gaitu lasterka bainan zuurki; gizon abilla eta prestua Mattin, itzuli luze hortan batere makurrik gabe eramatea car aundi bat, bideetako izkiribu arrotzen artean ezta lan ttipia; goraintzi bat zuretako, ediskidea!

Tours-era eldu gara arratseko 8-tan; ostaturik ez dugu baiño kantari-buruzagi Eraso berdin abilla da ostatu billatzen nola kantari eskolatzen. *Tours* iri andia da; Loire ibai ederraren egian, aspaldi emengo arzapezpiku *Bertran Etxaus* izan zen; Baigorriko semea, eta *Axular* idazlariaren *GVERO* liburu famatua argitaratzen lagundu zuena.

Guero liburuan ikus dezakegu Axularren laudorioa bere Mecenase-dako. Arzapezpikuari zuzendu Gomendioz-ko kartan diotso: "...Zu" izan zara eta izanen zara Eskaldunen ohorea, habea, jabea, sosten-gua eta kantabres fiña, naturala eta egiazkoa..."

FRANZIAKO LORATEGIA

Tours-etik abiatu ginen Loire-n bazterretik *Amboise*-rat; eskualde huneri zaiko *Le jardin de France*, ain da xoragarri. *Amboise* iri ttipia da baiñan laketgarri. Dena lorebaratz, txukun eta baketsu.

Amboise-ko gaztelua ikusgarria da, eta hor bizitu zen dembora batean *Leonardo de Vinci*, Franzisko leena erregearen bizkar, bere obra mirezgarriak pintatzen. Iri guztia dago Vinci-ren oroitzagarriez josia; karrika batek berak darama bere izena.

Loire-n bazter horiek denak daude errege-jauregiz eta gazteluz ornituak (*Chenonceaux*, *Amboise*, *Chaumont*...) beren parke eder itzaltsuen erdian; ibai unen bazterrak ez dira zikinak botatzeko, jostatzeko baizik, eta beialako errege-aundieria aren besta aletan dibertitzeko.

Emengo zuaitz gora eta itzalgarriak ikusten begi zurituak gauzei; eta Euskalerriko iri eta bideetako gure platanondo motx-etaz oroitzen gara. Askí dugu Irunen sartzea soilik, zubiko *Avenida* dena, ziren arbolez bilusia ikusteko. Bearrik oraiñik gelditzen zaizkigula *Irurita-Elizondo* bezalako erregebide bazter eder batzu, an emenka!

Loire ederra segituz beti, *Blois*-era eldu gara; karríka txukunak, etxe eder pampinak, biziki iri atsegiña. Gero *Orleans*, *Ioana de Arco*-ren oroitzapenez beterik. Eta jadanik fite usnatzen dugu iri aundia-
ren urbilla; baiñan ez *Londresekin* edo *Barcelona* berarekin gertatzen den bezambat. *Parisekin* gertatzen da *Madrilekin* bezala, tipus-
tapas zarela barrenera.

PARISEN

Noizpait ere sartzen gara *Pariseko* jendeketa eta autoketa burrumba zirimola-ren erdian. Laister denek ohartzen ditugu, emazte-
kien soiñeko apaiñak; *short* praka-motx ez ta nabari; *Donostian* baino guttiago esango nuke, eta biko maitale-ak leenago baiño otzago karriketan.

Bi egunetz pausatzen gara *Paris*-en, baiño bero kiskalgarrien gatik, ez dugu gutiziarik deusetarako. Ala ere izan dugu okasionea bisitatzeko *Passy* aundikien auzotegian, frantses euskaldunek duten biltoki xume bat, *Eskualetchea*. Goxoki klikatu dugu baso bat *Dagorret* gazte euskalzalearen laguntzan, ohartuz han zen gazteriak ez duela aaztu mintzo zaarra, aunitz paita gaur eguneko. *EGAN* numero unetan dakuskezu, jaun gazte horren lerro batzu; agian ez tira azkenak izanen.

AMIENS-ERA

Baztandarrek kantatu bear zuten iri horretan, eta ortako *Amiens*-eko katedral pitxia miresteko bidea izan ginuen. Iri sana da hori, larre usaiñekoa; ingurutako lur aberatsetatik bizi dela ageri zaio jendeari. Ez tugu nabaritzen emazteki koskak (*vamp* esan nai dugu)

Franziako zenbelt tokitan bezala. Katedrala, XII garren mendekoa, ojival tankeran, erresuma guztiko miresgarrienetarik bat dudaik gabe; eta *Reims*-ekoa ez bezala, oso osorik dago.

Le Touquet itsas-irian artu ginuen airekoa eta egaldaldi labur batez iragan genuen erreka, *Lydd* irian lurra artuz.

LONDRES ALDERA

Burdin bidez abiatu ginen Ingoterran, iri-buru aldera, eta laister sumatu ginuen iri aundiaren urbila. Bertara sartu baiño dembora franko leenagotik asten gara pasatzen iriak eta iriak; txukunak; jori eta ostotsu; gelditu gabe gelenetan.

Londresen gelen ohartzten dena, jendetasuna da; irriñoa ezpafiñetan burdinbideetako morroiek berek, ez ditzute kenduko sos bat balioa baiño geiago; berdin taxis gidariek arrotza zarella ikusten badute ore. Garbi karrikak bai, eta garbi jendeen eskuak.

Londres iguzkiakin zoragarria da. Orduan distiratzen bere karrika zillarrak; bere oian eta parke ederreko zelai berdeak zain biurrituendako sendagarri eta eztigarri oberenak direlarik.

Soiñu eta arrabots guttiago nabari da Parisen baiño; eta karrika zaratatsuenetik pittin bat baztertzen bazara, aurkitzen dituzu leku ixil baketsuak.

Opera onak entzuteko zoaz *Covent Garden* teatrorra; antxe ikusi ginuen *Smetana*-ren "*Andregaita saldua*" opera ederra.

Divo-rik ez ginuen nabaritu; koro ederrak bai, eta orkesta, Kubelik gidari, eta aktore miresgarriak. Emen berriz ematen diguteanean *Tosca* edo *Rigoletto*, kantari batengatik egin izaten dute autua eta xaupideak ere, baiñan koro eta orkestaz eta aktoretaz ezta iñor oroitzen ere.

Jende-karreatze ezin, obeki antolatua. Autobusak ausarki eta bein ere ez metatuak; morroiaren eskuko keiñu laño bat aski iñor geiago ez igateko autobusean.

Jan daiteke merke, leku apafiñetan, oso merke, ezpadu batek plater berezirik gutiziatzen; baiñan atsegiñezko edo kapritxozko gauzak garesti. Londresen B.B.C. Radiokoeak dei egin ta Baztango koralak imprimatu zituen disko batzu, eta bidenabar ezagutu gintuen tegi aundi hartako lantokiak eta bazterrak. 70 baiño geiago izkuntzetan egiten tuzte bere erakusaldiak; pents-emazu zer mundua dabilan hor!

GALES-ERAT

Gero *Langollen-era*, han Elizondoko kantariak irabazteko 2-garren saria. Donostiko Goizaldi-taldeko dantzariak irabazi zuten 1-go saria, ezpaita gutti aimbeste Koral eta artista onen artean. Hango gazteri ederra, ango ongi etorri beroa, eta hango anaitasuna aimbeste nazionetakoen artean, beste batek kondatuko dizkizue, EGAN unetan berean.

BERRIZ KONTINENT-ERA

Franziara eldu ginen airez Inghaterratik; eta gero segi *Lille*-tik barrena Belgika-ra. Flandes-tarrak pixka bat soraioak atera zauzkigu.

Asteko, 5 ordu iduki arazi ginduzten mugan, autoaren paper zirrribist baten eskasian. Noizpait sartu ginen Flandes-en, orduko xautuz gure azken sos frantsesak, leku iguingarri hartako laranja, freskagarri eta kebelar mota guztiak erosirik.

Muga iragan ta ixtantean sumatzen da Flandes-en gaudela; irixka guzietako etxeak distirant, pintatu berriak iduri. *Lille*, *Roubaix*, *Tourcoing* iritzar illunak utzi ta *Courtrai* beste aldean ikus orduko... ziñez muga bat erditik; eta eskualde hortan izkuntza-muga zeatza. Flamendarrek eta walonek eztute esker aunitzik elkarrendako!

Flandes-en, naiz frantsesa legezko izkuntza bat izan, ez duzu ikusiko flamendarrez beste idazkun edo anonziarik iñon ere; erregebide-etako azalgarriak berak flamenkoz soilik. Ala *chauffeur* arrotz dohakabeak ez daki *Luik* izenak *Liège* (Lieja) adiarazten duela. Zinez soberakina hortaraiñoko alderdikerja!

Bruselas-en Television jauregira joan ginduzun, baztandar kantariak eman bear zutelako erakuspen bat; hor ere frantsesa gutti! Bruselas-en toki ikusgarrienetako bat, Errikoetxe-ko Plaza (*Grand' Place*); Erriko-etxea, gotiko tankeran, bere dorre lerdinarekin; Museoa parean, eta inguru guztian antzineko demboratako etxeak, baiñan txukun, urre ta kolore; pitxi bat!

ALEMANIARA

Alemania sartu ginen *Aquisgran*-etik *Jaiki jaiki etxenkuak!* kantatuz, Aduanako morroiak arritzen; gero Colonia, bere katedral sonatua osorik; baiñan ez iria, desegina, etxe erraustuak non nai

ikusten ditugula; zinez deitoragarri! Etxe berriak ausarki bai, baiñan leenagoko etxe eder arrizko aien aldean, zer dire etxe arront hits berri ok? Gero *Rin* bazterretik *Coblentza*-ra. Ibai zoragarri hori ikusteko soilik balio du Alemaniara joatea. Iri eta parke ederrak, igeri-toki, ontziak elemeniaka; eta ur aundia bazter ostotsu itzaltso oiekin. Ametsa bezalako ikusgarria! Berdintsu da *Coblentza*-tik *Tre-veris*-erako bidea, *Mosela* ibalaren bazterretik. Hemen ere begi liluragarri tokiak; ibai aundia, ontziz betea, an emenka dabiltzala, eta bazterretan irixka txukun pampiñak, parke eta zuaztoi jori abar-tsuen erdian. Zinez iri baten apaindura eta edergail-urik baliosena, ur ibai aundi bat dela!

Muga iragan ginuen Sarre eskualde famatutik barna; horko xandarmek uste dute laster bearko dutela lekuak ustu, hortik ere!

Franzian sar eta *Metz*-en gelditu ginen ixtampat; iri ederra Lorenako iriburua! Gero kanta kantari euskal soiñu zaarrak, zearka gurutzatu ginuen Franzia lur berdea; eta Orleans-etik egoalderatako bidea artuz, sartu ginen etxera.

A. IRIGARAY

Naas Maas

Urkiyo Mintegian. Itzaldiak

Maizteko azken ostegunetako itzaldia Zatarain jaun gazteak eman zuen, kanta zaarren gaia arturik, eta gure soñu polit batzu erakutsiz eta beren neurri eta zertzeladak azterturik.

Garagarrilla-ko itzaldia Zaitegi idazlari ezagunaren gain egon zen; Sokrates eta Platon-en arteko artu-eman, gogakizun eta elkar izketak adiaraziz, bere euskera berezi eta landuan. Gai sakona eta gutti usatua izanagatik, ongi aski segitu zitzaion bere itzaldian.

LANDUCHIO IZTEGINOA

Laster argitara emanen du URKIJO MINTEGIA-k, izen orren eskuzizkiribua. Euskara erdara iztegitto hau zaarra da, XVI garren mendekoa; bizkai euskeraduna, etxakin ziur zer aldetikakoa den. Ttipia izanagatik badu ikasientzat jakingarri franko.

EUSKAL LITERATUR-HISTORIOA

Berdin URKIJO Mintegian prestatzen ari dira, Euskal Literaturaren Azalpen bat. Garrantzi aundiko lana hau; baiki, gure euskal idazlarien arteko izterbegiak eta aditu eziñak, geienetan, gure Literatura-ren ezagun gabetasuna baitan dute iturburua. Literatur Kon-daira bat eta bai Antologia edo zati-Bilduma bat, ezin bestezkoak dira gaur eguneko euskalzaleendako.

EUSKALTZAINDIAN

Azkue-ren oroitzapenetan prestatzen ari dira Euskal Akademian, Bilbaon egin gogo den gorazarre bestarako gaiak. Aldez, norgeia-

goka edo konkurs bat bere sari-ekin nai litake. Folklore saillan adibidez Azkuek bildu kontuen jarraipena. Azkueren Iztegi aundian eskas diran edo zeatz ez dauden itzen bilkoa... Euskara irakasteko Metodoa... edo Aurren ikasbiderako liburuxka... eta abar. Oraino gaiak finkatu gabeak daudezi.

EUSKALTZAINDIKO BILBAOKO JAIA

Bilbaoko Arriaga Teatroan Euskaltzaindiak eratutako besta go-goangarriaren alpamena nai dugu eman emen; beste tokian mintzo baita luzekiago. Ondorio onak utzi bide ditu jai horrek, bide berriak urratuz euskera pizteko. Bildu omen ditu euskeraren inguruan kolore desberdinetako euskalzaleak, eta ala bear erè, nai ba da minztaira zaarra lagundu.

Bilbaoko agintariek, Alkatea eta Apezpikua bereziki, ez zuten uko egin nai, eta Arriaga teatroan zegoen jendeak txalokatu zituen, ohartu zenetik. Esku zarta bero bat merezi dute besteren prestatzailleek, bereziki andere suhar horiek, Irigoien jauna gidari.

AZKOITIKO ZALDUNTTOAK

R. Sociedad Vascongada deritzaionekoak bildu ziran Azkoitian, dore Ibane mezperean, oi duten bezala. Meza eta batzarraren ondolik, Bazkaria, beti bezala. Aldizkari unen izenean, Urkijo Mintegiaren eta Euskaltzaindia-renean joan ziran Arrue, Lojendio eta Mixelena jaunak.

ALDIZKARI ANAIK

HERRIA astekaria.—Baionako astekari zaar hau (zaarra diogu, ezen "Eskualduna" haren ondoko proploa baita) aipatu nai dugu egun, eta laudorioz, merezi dituen laudorioz aipatu. Aspaldi huntan andituago eldu da, saillak ere geiago eta jakingarriago.

Guri geien gustatzen zaigun sailla herrietako berri-ketariena; ortxe bai ikusten direla esan ta izketa sanoak, **naturalki erranak!** Espainia aldeko eskualdunek igorri artikuloak ere ikusten ditugu nolzik bein, baiñan bitxikeria! Heleta-tik igorritakoak baiño guttiago jastatzen ditugu; Soldadoen bersoak ere gogotik irakurtzen ditugu, eta Pariseko berriak, besteen artean.

Hortxe ikusi dugu Eskualtzaleen Biltzarra deituak aurten *Izura-n*, Agorraren 30 garrenean eginen duela bere besta; eta Buruila-n berriez, Saran antolatatu nai dituzte besta eder batzu, AXULAR andiaren

ohoretan. Aurten betetzen dira 400 urte, sortu zen urtetik kondatuz. Eta Urdazubikoa zenez geroztik, Nafarroan ez ote dute zerbait egin gogo?

Gutaz oroitzen direla ere ikusten dugu ezen Herria-n kontu pollit bat irakurri ginuen bein "Saindu gaia" izenakin; alta bada ahantzi zaioten egillearen izena ematea; Bustintza-Kirikiko idazlariaren "Santua izateko bidean" izeneko kontu bera baita, lapurtarrez.

Eskualzaleen Biltzarra horrek egin arazi du norgeiagoka edo Konkur bat euskal irakurgaiak obekienik iz kiriatuko dituztenendako, eta askok ereman dituzte sari pollitak; 28 saridun bederik, geienak apezgaiak. Ala ere gai denak elizarekilako ziran, Seminario Handian bai zen Konkur hori! Gai horien artean bat da ohartgarriago, auxe: "San Frantses Xabierrekoaren eta Loyolako Ignazio" (zertako ez *Eneko* izen jatorra eta dembora artakoa, Zerbitzari adis-kidea?) sainduaren arteko solasa, lehen aldikotz elgar ikusi zute-larik Paris-en."

1.200 liberako saria irabazi du Michel ITZAINA-k, eta gai biziki killkagarri delakotz, aipatzen dugu. Atsegin aundirekin irakurriko ginuen ITZAINA-jaunaren lan hori.

BIBLIA JAPONESEZ

Leen aldiz itzulikatu dute japonesera Biblia katolika. SAPPORO-n, Kumyosha Moldiztegiari; Aita Breitung aleman frantziskotarra gidari. Irakurleak badañike dudaik gabe euskaraz badugula Biblia osoa, Duvoisin-ek itzulikatua (lapurtar euskaraz) eta Bonaparte prinzearen bizkarretik imprimatua.

GIOVANNI PAPINI'REN HILTZEA

Florentzian hil da, ez aspaldi, Italiako idazlari omen aundiko hau. Itsu eta hebain zagoen aspaldi, martirio bortitza baita bere adimen erne eta aidorra-rendako. Ala ere izpiritua piztua zeukan mundu guttiko zeretara; eta orai berean ari zen "Azken judizioa" obra batean lanean; eztakigu bukatu utzi duenz. Nork ez du irakurri "*Kristoren kondaira*" "Gog" edo bederik aditu?

Oraintsu berriki aro eta zirimola franko altxa arazi zituen bere "*Deabrua*" izeneko obrarekin, Elizak baztertu bear omen bai zuen, bere gogakizun aüsartengatik; ezen Papini aspaldi, katolikoa biurtua bai zen.

ROBERT SCHUMANN-EN URTEURRENA

Aurten ohoratzen da musikalaria eta musikaegille ospe andikoaren eriotzaren eun urte muga. Romantiko aundi bat zen eta piano eta orkestarako obra eder hunkigarriak idatzi zituen. Jeinu aundiko beste batzu bezala, azkenean erotu zen eta Erotegi batean hil. Baiñan zorioneko izan zen bere emazte burutsu eta maitale Clara Wieck-en ondoan. Nola ditake "*Carnaval*" edo "*Bigarren Sinphonia*"-ren egillea ero-gai bat izan?

BERNARD SHAW-EN 100 URTEBURUA

Bernard Shaw ingles idazlari (obeki esateko, irlandesa) ezaguna sortu zenetik 100 urte befetzen dira aurten. Geiago ez pada, toki eskasez, derragun bederik PIGMALION-en egillea 94 urte bizitu zela, eta ospe ozena eta edatua erdietsi zuela, bai gizaseme bezala, beren bitxikeri, zirto eta ateraldi ausartengatik (humorista beldurgarri bat izan zen, solasturi aterigabea, mintzoa eta itzekin beti jostaketan zegoena) bai artista, idazlari eta komediagille bezala.

APAT-ETXABARNE

Somerset Maugham'ek esaten zuen bein: Beartsuek bost zentzu dituzte, eta aberatsak sei. Eta zein da seigarren ori? galdegin zioten. Dirua—erantzun zuen Maugham'ek—, au gabe beste bostak ezin baliatu dira-ta.

Jan-Edanak

Oraindik-orain jaso degu Teodoro Bardaji jaunaren eskutiz ernagarri bat.

Bardaji au, enura gabe, gaur Europa guziko sukaldari onenetako bat da.

Berez Aragoitarra —orain 75 urte Binefar'en jaioa—, izen aundi-ko sukalde asko zaitu ditu: Madrid'eko “Nuevo Club”, Casino” ta “Gran Peña” koak, adibidez. Baita Infantado'ko Dukeena ere. Orobat, bere gain egon zan aldi batean Erregeen Madrid'eko Jauregi'ko sukalde ere. España'tik kanpoan ere ibillia ta ezaguna da.

Idazle bezala ere trebea da, ta beste liburuen artean, “La Cocina de Ellas”, “Indice Culinario” ta “La salsa mahonesa” ren egillea da.

Iñork gutxiek bezala ezagutzen du Bardaji'k Euskalerrri'ko Sukaldea. “Bakallaoa pil-pil-erara” ta “Bakallao Busturia-erara” berak “La Cocina de Ellas” —en bezala bereizten duan batek, badaki noski zertxobait gure Sukaldeaz...

Ona emen gutxi-gora-beera ta euskeraturik Bardaji jaunaren eskutitza.

“Jaun agurgarria: Atsegin-pozez artu nuan zuk bidaldu zenidan EGAN'en zenbakia. Batez ere, oso gogoko izan zait zuk aldizkari eskutitza en zenbakia. Batez ere, oso gogoko izan zait zuk aldizkari eder ortan zuzentzen dezuan “Jan-edan” atal ori. Zorionak.

Nik nere bizi guzian sukalde-arazoetan egin det lana. Eltze, zar-tagi ta jatontzi artean ibilli naiz ni beti jaio nintzan ezkeru. Berrogei ta bost urtean zaitua naiz Infantado'ko Dukeen sukalde, ta orrela, urtero iru-bat illabete Donostia'n, Zarautz'en eta Lazkao'n igarotzen nituan.

Jakiña, aldi artan txit ongi ezagutu nituan. Euskalerrri'ko, edo zuek esaten dezuen bezala, “Txoko”-ko, jan-edan mota guziak. Eta,

egia esan, gauza bat da zuen orko sukalde jatorra, ta bestea, ia antzik ere ez duana, ortik kanpoan, jatetxe ospetsuetan izan arren, erabiltzen dan Euskalerra izeneko sukaldea.

Gazte nintzala ezagutu nuan Nikolasa donostiar sukaldari aditua. Baita bere senar Narziso Dolagaray ere. Oni makiñabat aldiz Bretxa'ko Merkatua'n eresia naiz, Dukeen etxerako, aragia.

Orobat, "La Cocina de la Nicolasa" deritzan liburu ospetsua ere ezagutzen det. Nere ustez, Marañon'en itzaurrea da liburu orren zatirik onena. Jaki-prestaerak ez dira guzizkoak. Gai ontan, Euskalerra'ko Sukaldea idatzi diran beste liburu geienen akats ber-berak ditu. Bat edo beste kendu ezker, gafiñontzeko jaki-prestaera guziak andik eta emendik artuak dirala derizkiot, eta, gañera, sukalde-arazo ta euskal-oiturak ongi ezagutzen ez dituzten idazleak tajutuak.

Onelako liburuekin gertatzen dana da, zinemako artisten eta toteroen liburuekin jazotzen dana. Izenpetu bai, baña sarritan egille egiazkoa, idazle adiskiren bat izan oi da.

Jaki-prestaerak ez dute askotan jabe ezagunik izaten, eta edozein ajolagabeak eskuratu lezazke. Ta onela, batzuek fede onez uste izan oi dute, Euskalerra'n erabiltzen diran kazuelatxoan antzekoetan aurkeztutzen diran jaki guziak, Euskalerra'ko sukalde berezikoak dirala.

Euskalerra'ko sukaldea, sukalde jator, bakun, gozo ta etxekola; berez sukaldari jaiotako Euskalerra'ko etxekoandreak kontuz gertu ta antolatzen duten sukaldea, beste gauza bat, txit berezia, da.

Nai izan ezker, nere "La Cocina de Ellas" liburuan arkituko dituzu Euskalerra'ko jaki-prestaera batzuek. Adibidez, "Legatza salt-san", "Zarauztar piparrada", "Oillasko-barrunbeak", "Solomo-xerrak baserri-erara", "Egaluzea Donostia'ko erara" ta abar. Gañera, bidaltzen dizkitzut oraindik argitara eman ez dituan beste batzuek, EGAN'en azaldu nai badituzu. Ona beren izenak: "Txal-saieskiak piparrakin", "Txal-saieskiak porruekin", "Perretxiku-nasketa" ta "Egaluzea tomatearekin".

Nere adiskide maite Inazio Domenech'ek "La Cocina Vasca" liburuan nere jaki-prestaera asko dakarzki. Nik aldizkari batean orain urte batzuek argitaratuak, guziak. Nere izen-deituren T. B. lengo letraz bereizten ditu Domenech'ek bere liburu ortan.

Euskerazko izenak ere nik eman nizkan beroni, ta neri berriz euskalzale trebe batek —Lazkao'ko organo-jotzalleak— gaztelaniatik euskeratu zizkidan.

"Parabere'ko Markesa"-k ere antolatu zituan Euskalerra'ko jaki-prestaera batzuek. Jakingo dezu apika jatorriz Suizatarra zala, ta bere izena,, Maria Mestayer. Bilbao'n Etxagüe jaun batekin ezkon-

duta bizi zan. Erraztasun aundia zuan ikasteko ta zaletasuna ere bai irakurtzeko, ta orrela sukalde-gaiaz ondotxo bazekien.

Entzute aundikoak dira Euskalerrri'ko tripazai-elkarteak. Elkartekideak beren eskuz jakiak gertutzen dituzten jatetxe oriek. Nik bein edo bein sukalkintzan jardun izandu naiz, zuzendari bezala bederik, onelako elkarte batean: Zarautz'ko "La Reja"-n. Ta beragatik, badakit ongi asko nolako arretaz lan egiten dan doki auetan, xeetasun txikienei ere begiratuaz, eta, batez ere, nolako ardura ipintzen dan, esate baterako, arraia edo aragia aukeratu bear danean. Aidibidez, arraia ez sarekoa baizik amukoa izan bear du, ta aragia berriz, ill aurretik atsedentxo bat egindako ganaduarena, ta ez lanean edo ibilleran nekatutakoarena.

Nik gerra-aurrean osatu nuan irureun ale eta geiagoko jan-edan galetako liburutegia, baña egungo egunean irurogel-bat-edo baizik ez ditut gordetzen, eta, egia esan, alegin aundirik ere ez det geitzeko egiten, nere gaurko aideetan ezpaitzat sukalde-zalerik gelditzen.

Franko idatziko nuke zuen Erri zoragarri orrezaz eta baita beraren Sukalde bikañari buruz, baña gelegi luzatu gabe, obe izango det bukatzea.

Zorionak, berriro, aldizkari ernagarri ortan egiten ari zeraten lanagatik. Ta barkatu sukalde-langille onen berriketa auk. Eten gabe ariko bai-nitzake, nere ainbesteko zaletasuna dioan ogibideari buruz izketan. Eta berdin, Euskalerrri'ko Sukaldeari buruz. Bera baita, iñolaz ere, España'ko onena. Aztu gabe, gañera, egia bada, Dionisio Perez-ek esan duan bezala, España'k erakutsi ziola Europa'ri jaten, Euskalerrria izan dala noski España'ri sukalkintzan, España'ri kozinan erakutsi diona. *Teodoro Bardaji.*"

Beste zenbaki batean argitaratuko ditugu Bardaji jaunak, aldatu degun eskutitzarekin batera, bidaldu dizkigun Euskalerrri'ko jaki-prestaera berriak.

A. A.

* * *

Rainiero III ta Grace Kelly'ren ezkontza dala-ta, jan-edan berri batzuek sortu dizkigute.

Orietako bat, *Sorbet d'orange à la Chartreuse Grace Kelly* da. Ta beste bat —Paris'eko Maubourg jatetxeko sukaldari M. Laurent'ek sortutakoa— *Poulet Prince Rainier*.

Ona poulet onen errezeta:

"Oillasko bat erdibitu, bi zatiak zapaldu ta erretzen ipiñi, Amerika'ko erara, baña olioarekin. Kazuela batean intxaur azi bat aundiko

esne-koipe puska bat urtu, ta bertan bereala oillasko-zatiak bota ta minutu batzuetan eduki. Ondoren, sutu guzia coñakarekin eta geitu iru-bat zalitxo almendra-mikatz-autsez gaiñeratuak, platano-zumu gutxi bat eta urdaiazpiko xerra batzuek. Azkenik, maira ateratzeakoan, tomate erre ta txanpiñon-burutxo batzuetaz osatu ta apaindu”.

* * *

Maurice-Edmond Sailland —eta ez Edmond-Maurice, egunkari ta aldizkari batzuetan irakurri degun bezala—, Curnonsky izengoitiz ezagunagoa zan idazle ospetsua, il zaigu.

Jan-edan-galetan etzan ziur asko, Frantzia'n ezezik lurbira osoan ere, Curnonsky bezain gizon ikasirik.

Berak irabazi zuan 1951'ean “Prosper Montagne” izeneko sukalde-literatura-saria.

Main-on-zale bezala ere txit nabarmena zan. *Le Prince de Gastronomes* esan ezkeru, bazekien Frantzia'ko jale guziak nor aitatu nai zan: Curnonsky aundia.

Goiko Maia'n ikusi dezagula.

* * *

Joan dan Dagonillean berealdiko txakoliñ-sariketa bat egin zan Bakio'n.

Txakoliñ beltzetik berrogei-bat erakuskari bildu ziran sariketa ortara, eta txuritik berriz ogei ta geiago.

“Sociedad Alkartasuna”-k irabazi zituan lenengo saria ezezik beste gelentsuenak ere.

Elexpuru anaiak, Isidoro Beltran'ek eta Arrien'en alargunak ere jaso zituzten saritxo batzuek.

Gorago aitatutako “Sociedad Alkartasuna” ori, Bakio'n bertan oraintsu sortutako elkarte bat da, ta, diotenez, txit adoretzu ta egoki ari omen da txakoliñ-gertuera lanetan.

* * *

Galicia'ko Cambados deritzan erri txiki-politean ere izan da oraindik-orain beste ardo-sariketa bat: *Albariño-festa*. Galicia'n, Albariño izenez matsondo-mota berezi bat ezagutzen da.

Sariketa ori zala-ta, bildu ziran Cambados'en Galicia'ko idazle ta olerkari nagusienak: Castroviejo, Cunqueiro, Figueroa ta abar.

Lenengo saria Zarate jaun bati eman zioten, eta irugarrena berriz Sotomayor'ko Erretore jaunari.

A.

EMAKUMEAK

Vamp berri bat agertu da zinemako izarren artean: Kim Novak. Ipar-Amerikatarra omen da ta, diotenez, emakume zurigorri-mardul onek, laister atzean utziko omen ditu Rita Hayworth ta Marilyn Monroe, Lollobrigida ta Sofia Loren.

Guk gogoz esango genuke zertxobait onelako emakume mota! buruz, baña obe izango degu noski mingaña geldirik edukitzea. Norbaitek esan bailezake, bekaitzak itzegin-erazten digula-edo...

* * *

Ezkundu zaizkigu Rainiero III ta Grace Kelly. Bazuten garaia ere...

Egia esan, guk bikoitz au begiko-samar degu, baña edonork esango luke, ezkontza au dala-ta egunkarietan eta aldizkarietan erabili diran istilluak ikusita, beren aurretik iñortxo ere etzala ezkondu.

Dana dala, esan dezagun bein batez Villabona'ko emakume eldu bati, ezkonberri batzuetaz entzun geniona: "Izan ditezela zoriontsuak, zoriontsuak izanda ere, mundu ontan naiko lana badago-ta".

* * *

François Sagan, *Bonjour tristesse* novelaren egille gazte-ezagunak, irakurgal berri bat argitaratu du. *Un certain sourire*.

Bigarren novela onek lenengoaren antza aundia omen du ta, diote, arritzekoa ta tamalgarria dala emezortzi urteko emakume batek onelako eleberri gogor eta lizunak idazteko joera izatea.

Bi novela auen gai berdiñak auetxek dira: gaurko gazte alperrak, gaueko dantza-lekuak, whisky, Sartre ta... gogaipena.

Iskanbilla gogorra, Madrid'eko auzitegi bateko epai batek lege-gizonen artean sortu duana...

Gizon ezkondu batek, ezkontza ausi nairik, eta auziari asiera emanaz, bere emaztea, biak bizi ziran etxetik atera ta beste batean zaitu zezatela, eskatu zuan.

Erantzun zuan emazteak, etxea ez senarrarena baizik berea zala ezkondu baño lenagotik ere, ta bietako batek bizileku artatik irten bear bazuan, senarrak egin bearko zuala.

Epailleak emaztearen alde erabaki du auzia, ta senarrak, eta ez emazteak, joan bear izan du etxetik kanpora.

* * *

Egun auetan beste epai ernagarri baten berri ere izan degu. Epai au Paris'ekoa da. Ta ezagun du...

Oraintsu Paris'en "monsieur" batek, Metro'an zijoala, ezagutzen etzuan neskatz bati musu eman zion.

Neskatzak salatu zuan musuemallea, jokatu zan auzia, iskanbilla koxkor bat ere sortu zan, baña, azkenean, ezer-ezean gelditu da kontua.

Auziko epaiak dio, alegia, gure denbora berri auetan gizon-emakumeak agerian elkar-laztantzea, oitura arrunta dala. Gaur dan egunean, laztanak ez omen du noski ikuskizunik gaitzbideekin. Bera-gatik, gizon batek emakume ezezagun bati musu ematea, ez omen liteke ez legearen ez moralaren utsegite bat bezala jo.

Ez da bizi gure erriko Erretore zarra...

* * *

Oraindik-orain, Suecia'ko maistra batek, bere eskola-umeei agindu zien idazteko lantxo bana gai ontaz: "Aundia egiten naizenean, ze ogibide aueratuko det?"

Amar urteko nexka koxkor-irten batek, agindu ori beteaz, errenkada auek gertu zituan: "Arpegi ederra ta naiko gatza balin badituz, zinemako artista egingo naiz. Baña itsusia ta gatzik gabea banaiz —ze erremedio?— eskola-maistra egin bearko noski".

* * *

Badira literaturan gai batzuek egundaño zartzen ez diranak. Orietako bat, iñolaz ere, sorgintza-gaia da. Ta, jakiña, bein sorgintza-gaia jo ezker, naita-naiez Euskalerrria aitatu egin bear noski.

Euskalerrria ta bertako emakumeak, batez ere urteetan aurreratu samarrak. Noiz utziko ote digute pakean, gai ontan, emakume euskaldunoi?

Ona zer zion orain eun da berrogeita amar urte Asteasu'ko Agirre'k:

"Euskaldun-erri batean, Franzia'ko mugan, atso bat joan zan konfesatzera, ta esan zion konfesariari:

—Aita, izan ote diteke neretzat barkaziorik?

Konfesariak erantzun zion:

—Zergatik egiten didazu galde ori?

—Jauna, diot au, zerren sorgiña nai zan.

—Sorgiña?

—Bai, Jauna.

—Alaere egin dituzun bekatu guziak barkatuko dizkitzu Jaunak, ongi damaturik beregana biurtzen bazera, ez du alabaña nai bekataria galtzea, balzik beragana biurtzea. Atozea: sorgiñ izan zeran bitartean, ito dezue aurrik?

—Ez, Jauna.

—Egin dituzue ukendu edo gauza itsusiren batzuek Sakramentuakin? Egin dituzue bilduera edo batzarre gaiztoak artarako etsai galgarriak siñalatu dizuen lekuan? Belaunikatu zerate beraren aurrean eta onratu dezue Jainkotzat?

—Ez, Jauna.

—Atozea: nola diozu bada sorgiña zerala?

—Jauna, egun batean aserratu ninzan nere suiarekin eta esan zidan *sorgiña*.

—Sorgiña?

—Bai, sorgiña, zerren irurogei urte ezkeru atso guziak sorgiñ dira. Orra nola naizen *sorgiña*, zerren irurogei urte baño geiago ditudan.

Orra nolako sorgiñak oi diran gure errietan".

* * *

Amaitzeko, onatx euskeratuta Alfonsina Storni'ren "Ulertzen duana" deritzan olerkia.

Emakume bat, eder eta adin-erdiko,
aurre-aldera bere buru beltza jausita,
dago belauniko.

Ta, urrikaldurik,

Kristo iletsiak

begiratzen dio bere abe gogorretik.

Tristura aundi baten zama,
begietan;

aur jaiokizun baten zama,
berriz,
erraietan.

Kristo odolustu-zuriaren oinetan
otoizka dio:

—Jauna: ez dedilla nere aurra emakume jaio!

MAITE

Prevost idazlariak zion: Emakumeak maitatzeko ezta gazte iraun
bearrik; baiñan bai ordea maitatu emaztekiak, gazte irauteko.

ANTZERTI

JENDE EDERRA.—William Saroyan.

KURSAAL-eko antzokian ikusia degu eta burruka ederra izan zan. Geienak ostikoka eta aserre, erokeri parregarria bait zerizkioten jardun ura. Beste batzuk berriz, "erokeri" aren ikutuak txoratuta, txaloaldi sutsua egin zioten.

Esku-programak zionez, ipui au ez da iñon eta iñoiz gertatua. Etzegon esan bearrik ere. Asmakizun danez eta olerkiz bete beteko mundu zoragarri bat sortu duanez, SORAYAN'ek oartxo ori ezarri bearrik etzun. "JENDE EDERRA" ipiñi diote izentzat antzerki oni. Ez da gaurkoa pamili ori, gizarte ori. Gaurko gizadiak ikutu eta ikusten ditun gauzetan bakarrik dualako itxaropen. SAROYAN'en sorkari eder oiek, gu gaurkoentzat urruti, beentzat begien aurreko mirari duten mundu isil batean bizi dira.

Aita batek iru seme alaba ditu. Aita izan dute iru anai arreba oiek irakasle. Aita berak izadia du erlijioaren zinisgai. Bizitzak eta gogateka luzeak azaldu diote gizonen eta sorkarien eta jakintza-le geen arteko alkartasun lotua. Idea ori du bere gogoaren janari eta eten gabeko arritzealdi bat dira bere egunak misterio orri begira. Badaki semeeri eman dien azierak ez duala "balio" gaurko egunetan, eta iñoir arrak kosk egingo dio aita okerra ez ote-dan zalantran jarriaz. Gizonen arteko onginaia du kezkarik gogorrena. Epaille estutxoren bati agian pilantropi uts ager lekiok sentimendu ori. Ain barneko dan biozkada, atetik ez dago bereizterik. On egintzarako joera bizi ori, Jainkoagandik ezik, nundik letorke?

Alegi asmoz jarria ez bada ere, "JENDE EDERRA"-ko INES gazteak arratoitxuarentzat duan biotzberak, kristauok beintzat, ezin lotsatu. ASIS'ek irakatsita badegu bide orretan eredu bikaiñik. Ta berdin esan genezake, beste mutil gaztea leiotik zugaitz bakarrari

begira ta begira baldin badago; ta batean, begiztaldi zorrotzez edo, zugaitzaren ederra adimenez atsi eta erdimiñez itz soil eta bakar bateko liburua azaltzen badigu. Era batez, ez al da bada zinisteko berderen alabak aitari dasaiona: "Nere adiskidea lenbizi ikusi detanetik, gizaki eta sorkariak oro ederragoak dira nere begientzat".

Problema geiago ere ikutzen ditu SAROYAN'ek. Erlijio berdiñekoak ez diranak izan bear duten alkarrenganako begirapena. Diru irabaztea elburu nagusi degun mundu onen bide okerra. Ta batez ere, egun, urte, ta gaztetasunaren igesi azkarra. Drama ikugarriaren mallan jartzekoa dala uste degu mozkor gizajoaren aitor ura. Itz ok jaso genitun: "Nere gaztealdiko egunen utsune beltza, ta eziña berriz aiek eskuratzea".

Antzerki jazkeran, "JENDE EDEDRA" poema bete betekoa degu. Adibide eran ipiñi ditugun azalpento oiekin, usmatu liteke antzelan onen sakontasuna. Asmakizunez eraikitako gizaroa da —fictio—, eta orretxegatik egiazkoa. MAURIAC'ek dion bezela: "Asmakizuna bakarrik ez da gezurti. Ate gordea idekitzen dio bizitzari, irten dezan isil, atsilotua dagon barrenetik". Ipui ori gure bizitza baño egiatiagoa da orregatik. Nola ez? Misterioan, gauz izkutuetan, alegia, ez al dago bada egi mamitsuago, gauz zistril eta arruntetan baño?

Muiñez poema eta jazkeraz antzerkia dala esan degu. Antzerki lan aldetik, batez ere bigarren ekitaldia, merezimendu aundikoa derizkiogu. Alkarrizketari zailutasuna, biguntasuna ezarri dio, naiz eta jarduna esanguraz betea izan. Ta au ainbat aipagarriago, izketak lerro bati jarraitzen ez diolako, baizik bakoitza bere lelo berean, barneko kezketan alegia, ari dalako. Ez da ordea ez zaratik, ez istillurik sortzen. SAROYAN'ek esku antzetsua bait du, ta badaki esaera sakon eta ariñak noiz eta nola jaurti.

ANSOLA'tar GURUTZ

Z I N E M A

THE MOST BEAUTIFUL WOMAN IN THE WORLD.—Aurpegi arroa dakar film onek, eta arrogoa eraman dezake. “Munduan den emakumerik ederrena” ez ezik, “Munduan den filmik traketsena” deitzea ere merezi luke. Nork nai daki bigarren izen ori nekezago dela bide onez irabazten aurrena baiño. Emakume ederrak, izan ere, maiz xamar aurkitzen dira, baiña eztira, ezta alderatzeko ere, film makur eta aspergarriak bezain ugari sortzen.

Naasi askoa duzute film onen odola. Ori sortzeko batu dira, ezkontzaz ala sasi-ezkontzaz eztagigu, Italia'ko edertasuna —Gina Lollobrigida deritza— eta Ipar-Ameriketako trebetasuna, Robert Z. Leonard izenekoa agi denean. Senarra diruduna dela diotenak ere badira. Bein batean, mendi baten erdi-bearretatik xagutxo parregarria jalo omen zen. Etzaio erraz igertzen, ezta arritzeko noski, orain aurkeztu diguten umeari zein aritakoa den. Ezta ez bildotsa, ez antxumea, ez moxala, ez txittoa, ez urrixa, ez ordotsa. Alako mustro edo bidutzi itxuragaitza dirudi. Belarriak, nolana ere, asto-belarriak dira.

Gina gaxoa saiatzen da, ba: batean mutur-joka —edo zimatik tiraka—, bestean ezpata dantzatzen, urrengoan “Tosca” kantari. Baiña probetxu obeko aalegiñak ikusi izan ditugu.

Galdetuko balit norbaitek ea merezi duen Gina'k or daraman izengoitia, erdal-idazkiez beste norbaitek esaten duena esan bearko nioke: “Ez gera nor, adiskidea, auzi ori erabakitzeko.” Nor banintz ere, enintzake sartuko, nere gogoz beintzat, orrelako listor-kabian, arako Paris (ez Frantzia-koa, alegia) gizarajo ura bezela. Bestalde, ori baiño ajola geiagoko buruausterik badugu noski, zuek eta nik.

ALTRI TEMPI.—Leena eta oraiña. Leengo aurpegiak, esanak, oiturak eta jazkerak parregarriak iruditzen zaizkigu: are parre-

garriagoak igaro berri direnak antziña-antziñakoak baiño. Ba ote dugu, ordea, lasai eta kezkarik gabe parre egiteko eskubiderik? Obeak eta ederragoak ote dira gureak?

Leen ori, nolana ere, ukigarria izaten da. Gai polita eztu Alesandro Blasetti'k gaizki erabili. Onean ere eztu gelegizkorik egin. Ur-axalean ibilli da, itsas-ontzia bezala: ezta iñorentzat nekagarri izango, baiña eztu iñor lilluratuko.

Zenbait irudi atsegiñez kanpora, bi ixtorio gelditu zaizkigu go-goan. Bafa, D'Amicis'en "Calabriar turuta-jotzaille kokkorra": calabriarra izan bearrean lonbardiarra edo siziliarra izatea baditeke. Gutxi gora-beera, badakizue, Oraune'ko Errolba'k itzuli zigun "Florenziar idazlari kokkorra"-ren kidea. Andikiro, retorika goitarrez emana, batere ironiarik gabe. Ironia gerok baitaukagu begietan, soldadu azkar aiek italiarrak direla gogoratzen geranean batez ere. Lotsarik gabe sinesten zuten oraindik joan den mendekoek itz ederretan, Guri, ordea, itz ederretan ez ezik itz oriek adierazten dituzten gogoeta ederretan ere sinesten eztugun ezkerero, parregarri agertzen zaizkigu, aurtzaroko jostalluei ederretsirik bizi diren gizon-emakume azien antzera. Naiz barrenen daukagun amets eder aien ondamendiak sartu digun arantza mingarria.

Bestea, berriz, "Frine'ren auzia" da, edo delako zerbait. Jendea aspertuxe zeukalakoan edo, azkenean jarri dio film oni Blasetti'k bixigarri pixka bat, pikardi-ttanttoa. Vittorio de Sica'k, napolitar jatorrari dagokionez, solo luze bat kantatzen digu, bere erriko kantarien araura. Gina Lollobrigida'k aski du nonbait begien aurrean agertzearekin, ia aoa zabaldu gabe. Bera da naiko pizgarri, pentsatu bide zuen Blasetti'k. Eta azken-azkenean billotxik uzten du de Sica'k gure Lollo auzitegikoen aurrean, eta bide batez, jakifia, gu guztion aurrean. Erazte ori gezurrezkoa edo —garbi baiño zeatz obe— sinbolikoa dela esan bearrik ba aal dago? Nork naiko luke besterik?

HOMBRES OLVIDADOS. Bi izenek ekarri ginduzten zinera: egillea Stanley Kramer da, oraindik bere eskuko omen delakoa, eta zuzentzailea, Edward Dmytryk. Iru izenek esan bagendu, obe, protagonista Kirk Douglas baita.

Izenak eta izanak bateratsu dabilta oraingoan, Jainkoari eskerak. Azala itxurazkoa da eta, azalaren azpian, bada mamia. Dmytryk'ek, dirudienez, leengo lepotik du burua. Eta oker-antxean, gailnera. Etzioten zuzendu, lerrenak egin arren, McCarthy senadore prestuak eta bere lagun argiek.

Malabarista berdingabea, judua izanik ere, bizirik atera da, bizirik baiña ez osorik. Famili-galtzeak eta giltzapean egoteak ireki

diote zauri izkutua ariman. Emen, datorren leku ontan, eztute malabaristen bear andirik. Lanean ari dira gelditu gabe guztiak, zaar-gazteak, gizon-emakumeak, beren erria —zaarra eta berria— jaso bearrez. Eztu ongi artuko malabarista lur berriak, neke-oiñazeak eraman bearko ditu pakea erdietsi baiño leen.

Lur ori Israel'go estatu berria da. Laugarren izen orrek ere erakarriko ginduzkean film au ikustera aurretik aipatu izan balute. Egille-zuzentzaillleek eztituzte iñolaz ere begi txarrez ikusten juduen aalegiñak. Besterik baiño geiago, badirudi egiñaal izugarri orien berria zabaldu nai dutela mundu guztian barrera. Gerok ere —zerbait jakiteko zaleturik geunden aspaldian— eztitugu gogo gaiztoz ikusi. Ikusgarria da, eta arrigarria. Munduaren lau kantoletatik bildutako jende orrek jaso duen lurak eta erriak, gaiñera, orain zenbaitek ain gorroto duten Europa'ren antza eta eitea darama.

Gure aurtzaroko judu maltzur aiek nola ari ote zaizkigu kristau-itxura artzen? Juduak berak gogokoago ditugulako ala juduen in-gurukoez aspertuxe gaudelako?

CITY LIGHTS.—Keju giñan leen Hollywood'eko pelikulak ugari eta bestetariokoak urri genituelako. Orain, gero ta obeto gabiltza, Hollywood'etik ere deus gutxi etortzen zaigu.

Oni eskerrak, eskasiak berak ere alde onak baditu-ta, zeluloide zaarra agertzen zaigu noizean bein. Bein beintzat ikusgarria: aspaldiko Chaplin'en "City Lights" maitea.

Noiz egiña? Duela ogeitamarren bat urte, enaiz oso ongi oroitzen. Eztugu, bada, egokiera txarra kontuak garbitzeko. Gazteagoa baintz, ogeitamar urte auetan zinemak egin duen aurrerapidea ikusteko esango nuke. Baiña, ain gaztea ez naizenez, naiago dut begiratu ea beti aurreraka ibilli ote geran.

Nonnai ageri da aurrerapena. Gure gurasoak baiño jolas geiago dugu, lasterrago gabiltza, aiek eztanda baten bidez etxe bat desegiten bazuten, guk erri osoa txea dezakegu. Aiek baiño obeak eta doatsuagoak ote gera, ordea, orrenbestez? Eta, zinema artea den ezkerro —zazpigarrena?—, gure arte-lanak ederragoak ote aienak baiño?

Artean keñuka —gor-mutuen antzera— ari zitzaigun zinema aizen bein, ez oso gaxterik, izketan. Izketan ez ezik, soñua jotzen ere ikasi zuen. Are geiago, marraka, marrua, kurrinka, orroa, makakorroa, irrintzi eta arrantza egiten ere bai. Kolore xuri-gorri politik etorri zitzaizkion. Azi-ala, irudiak larritzen zijoazen, gero eta andiago. Luze-zabalean anditu ez ezik, loditu ere egin omen dira. Argi-oialeko irudi orietako batek besoa luzatzen duenean, makurtu egiten omen gera, uki ez gaitzan. Orain irudipen utsa da, baiña lu-

zaro gabe, Jainkoa lagun, bekainean artuko dugu muturrekoa, erne ezipagabiltza.

Aurrerapen galant oriek guziak, edo geientsuenak beintzat, oraingo edozeln film ederretan ikus ditzakegu: esan dezagun, bat edo beste alpatzeko, "The Black Knight" edo "Captain King". Zer esango ote du, bada, gaurko gazte batek, "Zaldun beltza" eta antzekoak ikusten oituak, batere orrelako apaingarri gabeko film bat ikustean?

Gazte batzuek, 18 urte ingurukoek, bazeukaten film ori ikusteko gogoia. Kezka bat ere bai, berek aitortu didatenez: nola adieraz ote ditezke gauzak itzik gabe? Zer esan duten ikusi ondoren? Ba aal dago esan bearrik? Zaaragoak geranok ongi genekien zer esango zuten alde z aurretik.

Orduko "City Lights" eta guarko "Zaldun beltza" eztaude bear bada zuzen berdinduak. Etzen orduan dena Chaplin eta gaur film oberik egiten da. Berdin ditzagun, bada, orduko Chaplin eta gaurkoa "Limelight"-ekoa. Ontzat eman nuen azkenekoa EGAN-en bertan, eta enaiz damutu. Baiña "City Lights"-en ondoan ezta alderatzeko ere. Zerbait falta zaiolako emen Chaplin'i? Ez nik uste: zerbait geiegixko du nere iritziz, Marañón'en ustez Donostia'k bezala. Zer den, eztakit. Urteak ala itza?

L. M.

HANNO ROBATO UN TRAM (*Tranbe bat ostu dute*).—Italia'n egindakoa degu film au. Ta Italia'ko gaurko film asko bezala, España'n "sainete" izenez ezagutzen diran antzerkien alako zantzu bat badu. Baña ez uste izan, parreragillea bakarrrik danik. Poesi-errikoit tanto batzuek ere bai-baiditu, batez ere azken aldean.

Dana dala, ez da guzizkoa, baña bai atsegiña. Ta baditu gañera zati bat edo beste, oso arruntak eta gutxiago ere ez diranak. Adibidez, ez da egunero ikusten tranbe bat, zaitzallerik gabe, kalez-kale, film ontan ikusten dan bezala, Donostia'n bein edo bein gertatua izan arren. Donostia'n, bai; Donostia'n, esate baterako, guziok jakingo dezute noski goiz batez *Topoa* Amara'tik irten da Peñasflorida ta Garfbay'ko kalegurutzeraño, zaitzallerik gabe etorri zala. Ta lasai asko ta barrenen zijoazten bidaztiak oartu gabe, gañera...

Gure *Topo* begikoa aitatu degun ezker, itz bi, amaitzeko, berari buruz. Entzun degun zurrumurru batez, laister —Gabonak aldean edo— Donostia'n berriro sartzen astekoa omen da. Bai ote? Ez ote?

Bizi dana begira egongo da...

A. A.

A D A B A K I A K

GALDERANTZUNAK

Ezkongai bat. Badaezpadakoa zala guk lengo zenbait, ezkontza-kontu ta diru-arloaz, ematen genizun eranzuera, diozu. Ongi dago. Baña ez aserretu, gizona... Bestela, mutil-zar gelditu, ta kito.

Dana dala, ona emen beste erantzuera bat. Ea au atsegiñago zaitzun. Ez da gurea, Jean Echepare'n "Buruchkak" liburutxotik artzen degu.

"Ezkontzea diru harrapatzeko bakarrik;
Ezkontzea dirurik gabe;
Bi astokeria".

* * *

Jakin-zale. Egia utsa da zure adiskide orrek esan dizuana. Bai, Prosper Mérimée'ren "Carmen" novelako *Don José* —gero, Bizet'-en operara *pasa zana*— euskalduna zan. Elizondo'koa. Bere izen-deiturak José Lizarrabengoa ziran.

Carmen berriz ijitoa zan. Baña, bear bada, bera ere euskalduna. Euskeraz zeklena, beñepein. Ta gañera, berak zionez, Etxalar'en jaioa. Jakiña, ijito guziak bezalaxe, ta Mérimée'k berak dionez, arek ere gezur asko botatzen omen zituari, eta *auskalo* nongoa izango zan...

* * *

Azpeitiarra. Nola zuen izena Loiola'ko San Inazio'k? Galdera

egokia eta aurtengo urteari dagokiona. Itz bitan erantzungo genizuke, inork illundu eta beztu ezpalu berez argi eta garbi dagoena.

Oar bat asteko. San Inazio'k berberak egin zuen izen-aldatzea baiño leenagoko izenaz ari gera, jakina. Latin-itxura eman zion gero; ori baitzan Elizaren —eta kristau-erriko jende ikasien— orduko izkuntza.

Gogora dakar izen-aldatze orrek arako aldizkari ontan bertan Irigarai'k esaten ziguna denbora berdintsuko Leizarraga euskal-idazleaz: onek ere, alegia, egiten zituela aalegiñak latin-zornea euskerari itsasteko. Etziran aritz bateko ezpalak, esan bearrik ez, San Inazio eta Leizarraga protestantea; eta ala ere, aldi batetsuko izanik, bat zetozen gauzatxo batean beintzat, orduko seme guztien antzera. Latin-griña ori zuzen ala oker zegoen? Eztagokigu gaurkoei erabakitzea. Badugu aski eta gelegi lan zer eta nola gertatu zan garbitzen, orduko gogo-giroa barrentzen, inork eskeiñi eztingun zigorra ordukoen bizkarretan dantzatu gabe. Aspaldiko okerrak gaiñera —okerra izanik ere— eztu izaten konponkizunik.

Gatozen San Inazio'gana. Ez ote dago garbi *Iñigo* zeritzala? Bai, ezin uka. Ori dio Aita Menzisor jesulagunak bere liburu ederrean, ori agertzen da zenbait euskal-aldizkaritan, eta *Egan* ontan bertan ere bai, oker ezpagaude. Zergatik gabiltza, bada, auzitan? Ba, labur esateko, egia ori, beste askotxo bezala, egi-erdia besterik eztalako.

Pertsona berberari, gaur bertan, *Carlomagno* deitzen diote gaztelera, *Charlemagne* frantsesez, *Karl der Grosse* alemanez; iri berbera *Aquisgrán* da batzuentzat, *Aix-la Chapelle* besteentzat eta irugarrenentzat *Aachen*. Orixe gertatzen zaigu *Donostia* eta *San Sebastián*'ekin.

San Inazio gaztea ere *Iñigo* zan, baiña erdaldunentzat, edo beintzat erderaz ari ziranentzat. Orduko euskaldunentzat, berriz, edo euskeraz ari ziranentzat, —nola daukagu aazturik?—, *Eneko*.

Zenbait leku-izen eta deituratan eldu da gureganaiño izen ori: *Enekotegi*, *Enekuri* edo Argentina'ko *Necochea*'n, esate baterako. Ez bakarrik ori. Eneko izenekoak eunka, millaka ezpada, ageri dira Erdi-Aro'ko dokumentuetan: Nafarroa'koetan batez ere, askozaz ugariagoak baitira Nafarroa'ko dokumentu zaarrak Gipuzkoa'koak baiño. Are géiago: Erdi-Aroan ez ezik, San Inazio'ren garaian eta geroago ere oiturazkoa zan izen ori gure artean. F. del Valle Lersundi'k azaldu zuen, duela franko urte, badirala Eneko izeneko gizaseme aski Gipuzkoa'ko eliz-liburuetan, baita Nekoiza izeneko emakumeak ere, XVI'garren mendean. Ageri ere da Enekotx ait-izena.

Item: XVII'garrenean oraindak, Isasti lezoarrak dionez, ez omen

zegoen galdurik Eneko zeritzan gizon indartsu baiño indartsuago baten entzutea: Goiaztarra zan bera, Mendizabal garaikoa baserrikoa. Eta mende ortan bertan utzi zigun Oihenart zuberotarrak onako asaera au: "Eneko, atxeka hi hartzari, nik demadan ihesari."

Izan, orrela da: Eneko zeritzan euskeraz Aita San Inazio gazteari. Zein makur aurki dakioke izen orri ain zokoratua eukitzeko?

Itsusia ote? Orrela balitz ere, elitzake aski. Ezagutu genduen iñoiz Asclepiodoto zeritzan gizaseme gaztea; bere emazteaak gaiñera —"zaurin gainen pikoa"— Asclepiodotin esaten zion, kartaz beintzat. Bizi zan, orratik: bizi ez eze, parre ere egiten zuen nolzpeinka, edozein kristauren antzera, orrelako zama astunik ezpalerama bezalaxe. Ez ote zenduke zuk, aukera izanik, Eneko naiago?

Orrelakoxe asabak izan ditugu. Etzuten, ba, naiago, erdera eder gozoan baiño, izkuntza mordollo biurri batean mintzatu? "Elkar aditzen omen dute —zion orduko jakintsu argi batek—: enaiz batiere fio." Erdal-izen apaiñak artu besterik ez (Pedro, Martín, Miguel, Fortún, Sebastián...), eta alaz guztiz ere beti Betiri, Martie, Mikele, Orti, Sostie eta olakoxeak deika beren ondorengoei. Orrek ere, ordea, eztu konponkizunik. Orrelakoxeak izan ziran eta orrelakokeak izanak izango ditugu menderen mendetan.

Gaurko irakurle euskaldunek ezagutzen ez tutelako, bear bada? Iñigo ere ezta agitz ezagun zenbaitentzat. Bestalde, eztakienari aditzera eman dakioke beti, aurrerantzean jakin dezan. Ai, itz zaarrei eusteko izan balitz itz berriak ar-erazteko egin diran aalegiñen laurdena!

Aita San Inazio'ren urte au elitzake, beraz, garai txarra asmo on bat, beste askoren artean, artzeko. Euskeraz mintzatzen gerala-rik, errespetatuz dizalogun bere gaztetango izena. Besterik ezpada ere, aipa dezagun bidenabar Eneko zala orduko euskaldunentzat erdal-dunen Iñigo. Orrenbeste zor diogu gure aurrekoei, gure Patroi aundiari eta gure euskerari.

* * *

Don Juan Antonio de Mogel eta Aita Añibarroren idazli ezzagun-bat.

Peru Abarka.—Zorionean eldu zaigu berriz ere Peru, "abarkak oñetan, txapel bat buruban, gerrestuba gorputzian". Edizio guztiz apaiña, txukuna eta betegarria. Benetan zorretan gaude euskaltzaleok Itxaropena jaunarekin, urteotan eman dizkigun liburu zoragarriengatik. Gaurko au, Arrue jaunaren itzaurre jakintsu batez orni-turik ta aberasturik dator. Juan Antonio Mogel eta beronen idaz-lanei buruz ainbeste garbitasun eta albiste jakingarri baitakartzi.

Aspalditxotik Aita Añibarroren paper zaarrakin nola nabillen,

ba-neukan nik ere Juan Antonio Mogel-en bizitzaz eta eriotzaz zertxobait, paper oetatik jasota. Damurik, nere albiste ori Arrue jaunak ezin izan du bere itzaurrean sartu, berandu ibilli naizelako; eta orain, beraren aolkuz, EGAN-en ematen dut.

Aita Añibarro eta Juan Antonio Mogel elkarren adiskide ziran, adin batekoak, eta euskal urduritasunean gogaide, apaiza prallea baiño gazteago il bazan ere. Aita Añibarrok, bada, esku-idatzirik utzi zuen liburu bat, "*Gramática Bascongada*" deritzana, eta gaur eguneon Loyola-ko liburutegian gorderik dagoena. Bide batez, Plácido Muxika josulagunari eskerrak errendatu bearrean nago, berak esanda jakin baitut galdutzat ematen nuen liburu onen arrastoa. Aitzineko "*Advertencias Previas*"-etan, 8-9 orrialdeetan, ara zer dakarren:

"De paso advierto que así Ajular, como el P. Cardaveraz ponen el verbo al último de la oración, a no venir con relativo, y será bien se haga así, pues sale más natural. No tuve este methodo presente en dos libritos que di a luz: *Esculibrua* y *Lorategui Espirituala*. Esta misma falta me dijo que cometió el inmortal Don Juan Antonio de Moguel, Catequista bascongado, cuja muerte ha sido mui sensible para todo el Pays Bascongado, quien tuvo en vida el consuelo de ver impresa parte de su Catecismo bascongado, y lo restante con las aprobaciones necesarias; y en muerte el de morir como buen Soldado de Jesús, egerciendo el ministerio de Cura Párroco, contagiado de resultas de asistir a unos apestados. Con tan feliz muerte premió Dios su virtud, pues fué uno de los Sacerdotes más celosos, laboriosos, doctos, caritativos y ajustados de Bizcaya: cuja memoria hago aquí, por la que dos veces él hizo de mí en su último impreso de *Confesino oná*."

Gramatika au 1820 urte ingurukoa dirudi (barnean, bere orrialde-tartean sarturik, 1823-ko eliz-txarteltxo dauka), eta Naparroako aditzak oso edatsuki azaltzen ditu.

L. VILLASANTE

LIBURUAK

ILIAS'ENA (ILIADA EUZKERAZ), Barandiaran'dar Salbador,
S. I., Gasteiz, 1956.

Ezta berri txarrik aldamenean gozagarri pittinñen bat eztakarrenik, ezta berri onik ere erabat on esan dezakegunik. Kritika-saillean ari denak maiz esan bear izaten du, Axular'ek bezala: "Eta aldezu dut, eta aldezu atsegin".

Ez ote da berri pozgarria gaur Aita Salbatore Barandiaran'ek dakarkiguna? "Ba-duzu eskuetan, Euzkalduna! —dio—, nai-izan ezkerro, beñola izan dan Poemarik onena: *ILIASena (Iliada)*". Poz gaitzezke, beraz, euskaldun guziok, diona zuzen badago.

Enauzute euskeraz bertso berriak bakarrik egin bear lirakeala uste duten orietakoa. Aita Barandiaran'ek dionez, "Euskera'k ere, beste izkuntzak aña, ba-dauka elerti ederraren bearra". Orrelaxe da. "Iliada", gaiñera, oso gogoko dut aspaldidanik. Mutil-koxkor giñala, eskuetaratu zitzaigun, eztakit nola, adiskide batzuei eta neri, Segala-ren erdal-itzulpen bikaiña. Eta poema zaar ark, artean Buffalo Bill, Wild Bill Hickock eta Billy the Kid'en ibillerak besterik irakurtzen ezpagenituen ere, zearo bereganatu ginduen. Geroago —apaiz eta praille-gai eztirenek ere batzuetan grekoz ikasi edo erdi-ikasi bear izaten baitute Unibersitatean— leen bezain gogoko dut, gutxienez.

"Iliada", bada, eder-edertzat daukat. Are geiago, eder ori gaurko zaar-gazteek, prestaera berezirik gabe, dasta eta goza dezaketela badakit. Euskeraren gaitasunaz eztiot ezer. Ez ote zuen Orixe'k berberak esan etzuela izkuntza egokiagorik ezagutzen poema au itzulzeko?

Ez noski gure euskera Homero'ren grekoa bezain zaarra delako. Gure euskera, baita Detxepare'rena ere, ura baiño bi milla urte baiño geiagor gazteagoa da, Homero —iñoiz jaio bada— Detxepare baiño bi billa urtez leenago jaio zen bezala. Ezta neke kontua ate-

ratzen. Ez; Orixe'k oker ezpanago dionez, euskerak itz-elkartuak, grekoaren gisa, aise sortzen dituelako baikik.

Esandakoak, motz eta laburkiro esana izanik ere, garbi adierazten du lan egokia aukeratu duela Aita Barandiaran'ek. Eta artu eta burutu duen lanaren nekea zenbaterainokoa den, eskarmenturik duenak badaki, eta eztuenak ere errazki igerriko dio. Itzultzeko ez ezik, liburuia argitarazteko ere lanak eta nekeak eramana da noski. Eredu ederra aurki dezakegu jesulagun langille onengan euskaltzale zabar eta nagio.

Zer dela-ta, orduan, asieran itz-erdika azaldu ditudan kezkek? Izotzak edo arri-jasak ondatu duen uzta ezta merkatuan saltzen. Kritika ere ezin dagoke izan zitekeanari begira: eskuan daukan fruitu eldu ala gordiñari bakarrik begira dizaioke:

Guziok dakigu zein asmo ederrek eragiten dien euskera landu bearrez ari direnei. Orixe bear genduke bakarrik, iñor gure izkuntza iraindu eta itsustu naiean dabillega jakitea! Diru-arazoetan eztu iñork esaten bere ordekoari buruz: "Bai, gizarajo onek erreka jo-eraziko dit, beste orrelakoren bat egiten badu; baiña gizon saiatuagorik eta borondate obekorik...!" Poto egin duten asmoak, burutu eztiren naiak, alferrik izan diren aalegiñak, sarituko aal ditu zeruan Jainko Onak! Lur zital onetan, ordea, munduko seme geran ezkeru, ezin asmoei eta usteei begira egon. Dakiguna galdetu bearrik eztago. Eztakiguna bear da galdetu: Zer ondore izan dute?

Aita Barandiaran'enak oraingoan izan dutena itz laburrez azal diteke. Homero'gandik asi eta irakurleaganaiño, luzexkoa zelako edo, bi gauza gelditu dira bidean, nabarmen xamarrak biak, eta ez tira iñon ageri: poemaren edertasuna eta grazia batetik, eta euskera bestetik. Egia da, bai, orien orde, zenbait apaingarri berriz jantzia agertzen zaigula "Iliada". Esate baterako, jainko-jainkosak h-z jositako izkera batean (ai, bear den lekuan baleude!) mintzatzen dira, eta gizon ilkorrak alako Bizkai-usai arin bat darion beste batean. Baiña, esan dudanez, falta diren gauzak nabarmenegiak dira, eta eztu aien utsa orbel pixka batek estaliko.

Enaiz asiko erakusgarri billa: *sexcenta proferre possim*. Ezta bear ere. Irakurle euskaldunak eztu liburu au ireki besterik, nai duen lekuan. Zenbat ere euskaldunago, eramangaitzago eta gogaikarriago izango zaio irakurtzen duena. Itzulpen onetako izkerak leku malkarretan barrena, katazka bizian, dabillen gurdi zaar negartiak baiño kurrinka eta karranka geiago dario.

Zergatik, ote? "Iliada", berez, itzul-erraza zelakoan geunden. Zenbait gogorkeri, beraz, "Hamlet" bat itzultzean, zailaren zaillez, bar-

kakizun direnak eztira emen barkakizun. Eta eztitu onera itzultzeak ekarri. Bestek ekarri ditu.

Aita Barandiaran'ek liburuari ipiñi dion "Aurre-itz"-ean, laugarren orrialdean, onako itz auek irakur ditezke: "Ekiozu, ba, leenbaileen... ta asi Euzkeragintzan". Euskerak, egia esan, badu bearrik; zertxobait leuntzeko, ornitzeko eta egokitzeko premia ederrean dagoela guziok dakigu. Baiña egin bearrik ez, aspaldidanik egin-egia baitago. Euskera egiten —edo egin ustez desegiten— asi baiño obe genduke euskaldunok euskera ongi ikasten asi.

"Euzkeragintzan" sartu geran ezkeru, ikus ditzagun Aita Barandiaran'i berari zor zaion aurre-itzean, 4-5'gn. orrialdetan, aurki ditezkean zenbait bitxi polit. "Bera Odise illaren gudalontzien jabe geratu zan gero, ta orregaitik Ayas'ek bere burua ito zun." ("Bera", gezurra badirudi ere, Odise da, eta illa Akile; "gudalontziak", armak dituzu; Ayas'ek, berriz, Sofokles'ek dionez, ezpataz ito zuen bere burua.) "Troar'ek itxumustuan erasartu zuten zaldia... ta danak erri-barrura sarturik, egundoko lepoketa (itoketa) egin zuten". (Erasartu? Ez ote dugu euskaldun guziok "sar-erazi" esaten? Eta noiz ezkeru ito dezake iñor burni edo tupki zorrotzak?) "Akamenon Mukene-urira elduala, bere emazte Klitaimnestere (1) ta Aigista'k asmo batez erail zuten." (Zenbat Agamenon ziren, eldu-ala iltzeko?) "Paris'ek sagarra Aporodite'ri eman zion, norbera auzian ederren autetsi zulako." ("Norbera", nor da "norbera" ori?)

"Ezin aurrera egiñik aurki zirala..." "Aurki", "bereala" da, eta or esan nai litzakean ori "aurkitu" esaten da euskeraz. Bertsoetan zillegi da (edo, gure Xenpelar'ek zion bezala, lizentzi) bata bestearen orde erabiltzea *metri causa*, bi silaba besterik eztituelako, baiña ez euskal-prosa jatorrean.

Are gelago. "Aporodite'k Paris'i... onelako itza eman zion: auzian Aporodite bera ederren autematen ba'zun, beñolako emakume-politena eskuratuko ziola." Or "auteman"-ek esan nai lukeana adierazteko badauzkagu euskeraz zenbait itz. Nik dakizkidanak, "autatu", "autetsi", "autu", "aukeratu", "begiz jo" edo, alde geografik gabe, "berezi". "Auteman" edo "ateman"-en adiera, berriz, Azkue'k dionez, "oartu, konturatu, nabaritu, sumatu" edo antzeko zerbait da. Ezta itzak bere onetatik atera bearrik, zuzen ugari esku-arteaz dauzka gunean batez ere. Sagarra "ukañi" bearrik ere ez, euskaldun guziek "eskeiñi" egiten baitute.

(1) Gerok ipiñi ditugun oiñarriei bagagozkio, "Klitaimnestere" orrek "Kulutaimnestere" bear luke izan. Logika bear dugu: ez gaitzala beintzat atzera iñork gure bizkarretik parre-egingo ote duen beldurrak.

Au azkenekoa. Dakigunez, sartalde edo etziñaldeko euskaldunok *-ak* esaten dugu beti: “gizonak etorri dira, gizonak egin dute”. Ez, ordea, iguzki-aldekoek, eta neroni ere, aien antzera, batzuetan *-ak* eta besteetan *-ek*-ka ari natzaizue emen. Baita Aita Barandiaran ere. Ikus nola: “Orrela, ba, bildu ziran Akayar'en buruzagiek”, “...zaldiaren... barruan izkutatzu ziran Akayar'en buruzagiek”, “Alako batean, ba, irten ziran... Akayar'ek”. Besteren gisa mintzatu nai baldinbadugu, ikas dezagun leenbizi besteren mintzaera.

* * *

Aski eta gelegi da onenbestez. Geldi bedi, beintzat, argi, enaizela onela ari itzulpen onen izkera, egilleak dionez, “garbia” delako. Garbia delako, ez; bear den bezain garbia eztelako, bai.

Ollarrak goizegi jo digu, eguna argitu baiño leen. “Iliada” iñork itzuli nai badu —eta izango da egun edo biar egiteko larri orri ekingo dion euskaldun ausarten bat—, aurkituko du laguntza Aita Barandiaran'ek egin duen lan izugarrian. Baiña oraindik itzultzeko daukagu.

Euskera ezta nerea ez zurea: guziok erdizka aurrekoengandik artu dugun ondasun ederra da. Eta eztu iñork bere-berea balu bezala nai duen gisara erabiltzeko —*utendi et abutendi*— eskubide osorik. Eta zorigaiztokoak euskera eta gu, besterik uste badugu.

L. MITXELENA

J. A. Mogel, *PERU ABARKA*. Kuliska sorta, 13-14'gn. zenbakia. Itxaropena Argitaldaria. Zarautz'en, 1956.

Badatorkigu laugarren aldiz, “Itxaropena”-ri eskerrak, Mogel'en “Pero Abarká” jatorra. Betor ondotxo, ezpaitugu bear adiña ezagutzen. Negarrez gaude beti euskal-irakurgai gutxi ditugula-ta, eta ditugun ederrenak ere ezin ditugu, edo eztitugu nai, irakurri.

Apaiz batek egiña izan arren, eztarabil “Peru Abarka”-k elizgairik. Bere jatorria J. M. Lojendio'k argitu zigun EGAN-en argitaratua izan den itzaldi eder batean. Eztugu Peru, gezurra badirudi

ere, J. J. Rousseau'gandik oso urrutji sortua. Egia ere da, bai, Basagizon Ona kristau mixiolariak aurkitu zutela, Rousseau'k baiño bi mendez leenago, eta Europa'n barrena erakutsi.

Frantzia'ko eliz-gizon erbesteratuen bitartez ez ezik, bazuen Mogel'ek frantses literaturaren berri. Pascal ezagun zuen, maite ere bai, beronen "Gogoetak" itzuli zituenean. Bazekien gaiñera, Peru'k Maisu Juan'i erakutsi zion bezala, erriko eta erbestekoen arteko esanmesan eta juzku okerrak arrokeriaren eta ez-jakiñaren seme direla gelehetan.

Mogel'ek etzuen urrutiko Indietara joan bearrik bere Basagizon Ona aurkitzeko. Aldamenean baitzeukan, Bizkai'ko basetxe batean, Peru jatorra, Basarte'ko Unibersitatean ikasia, mendiak azi eta basoak ezia.

Peru'ren izketa-laguna ere etzeukan urrutji, urbillago bear bada. Erraz jo zuen begiz, kaletar asko-jakiñen artean, Maisu Juan barberua. Eta biek elkar topatu ezkeru, berez bezala dator elkarrizketa bizia. Baita gaiñerako lagunak ere: andre-ostalaria eta bere mirabea, orduko baserritarra, lifu-ezpatariak, ola-gizonak, baita azkenik —paradisu ederreko suge beltza— iskribau-aguazillak ere. Aspaldi aldendu zen eta ia aazturik daukagun Euskal-erri zaareren oroi-garri berdingabea.

Poliki-poliki asten da Maisu Juan ikusten —orrelako zerbait gertatu bide zitzaien Sokrates'ekin jarduten zutenei— erdi ustela zela zuen jakin-ustea. Poliki-poliki dijoakio Peru erakusten ez euskera bakarrik —euskaltzalea zen Mogel, iñor izan bada, baiña etzuen uste euskera berez ezer denik, zerbaitetarako ezpada—, beste gauza asko baizik euskeraren bitartez: izenak utzi eta barrengo izanari begira dagoen egiazko jakitea, lanbide berezien neke eta izkutuak, Bizkaitar eztiren euskaldunen euskalduntasuna, benetako kristautasuna eta ziñetako giza-legea.

Oso eta bizirik daude Peru eta Maisu Juan eta inguruko guztiak. Ain bizirik ere! Bizikiak baiño biziago, zenbait sortzaille trebek beren umei mulñetaratu dioten bizi iraukor orrekin. Eztugu bizilagorik euskal-literaturan. Eta orien ezpainetarik darion izketaren gatza, Bizkai'ko izkerak berezko duen gatz larri xamar ori da.

Arritzekoena, auxe duzu. Maite dugu Peru, bai, baiña ez barberua baztertzeke adiaña. Kaletarra da, gure antzera; gu bezalako euskaldun kaxkarra, gu bezalako sasi-jakintsu erdi-ikasia; gure gisa, itzen burrundari geiago begiratzen diona gauzen muin gordeari baiño. Orrexegatik agian, ao-zabalka gagozkio, xpillu arrigarriari begira. Iguzkiak badu denentzat argi, onentzat eta gaiztoentzat, eta

Mogel'en irriparre gozoa ere, Cervantes'ena bezala, guziongana edatzen da, Peru jatorragana beste Maisu Juan'engana.

Laugarren argitaraldi onek leenbizikoaren aldean dituen berrikuntzak aipatzera noa. Mogel'ek erderaz ipiñi zion itzaurrearen ordez, Antonio Arrue'ren euskerazko ederra, Mogel'i eta Mogel'en lanei buruzko argitasunez ederki ornitua. "Peru Abarka"-rekin ikusteko gutxi duten eraskiñak falta zaizkio: Fr. Pedro de Urlija eta D. Juan de Zandija elizgizonen arteko jarduna, eta latinetiko itzulpenak. Iztegia, ordea, emen dugu.

Txukun argitaratu du liburua "Itxaropena"-k, oi duen bezala, eta Paulino Larrañaga'ren edergarriak politikak dira eta egoki-egokiak.

L. MITXELENA

GURE PATROI AUNDIA. Aita San Inazio'ren bizitza. I. M. Manzísidor, S. J. Hechos y dichos. Zaragoza, 1956.

Oso egoki etorri da A. Manzísidor'en liburu auxe. San Inazio'ren eriotzaren laureun urte mugan. Euskaldun guztiak gure Santu aundiaren bizitza irakurtzeko egarriz arkitzen ziran urte ederrean.

Eta ederkitxo bete du gure A. azkotiarrak bere egitekoa. Eman digun bizitza, erriaren gustokoa izango da beti ere. Liburu giarra. Retorika gutxikoa. Gauza asko ta itz gutxi dituana. Norbaitek esan bait-du liburu au Baroja'ren estiloan ote-dagon ere... Ez degu ezetzik esango, itz gutxiri bagagozkio. Itz gutxiri. Retorikarik-ezari...

Ez bait-degu uste, ezik, Baroja'k Retorika gutxi duanik. Zenbait Retorika batez ere. Baroja'k ba'du bere Retorika. Eta ez makala. *Prosa aceitosa*'rik ez duala, egia. Bañan "bat ere Retorikarik-eza"? Ez bait-degu uste. Ez urrik eman ere. Ondotxo daki Baroja'k, aria errex sartzeko jostorratza jator prestatzen. Mutilla ez bada, ba, ortan, Bidasoa-errekako gizon txiki ori! *Prosa aceitosa* ta *figuras de dición* erabilliko ez dituana bere idaztietan, ori bai, ori egia da. Ta berak aitortzen du. Nolako gorrotoa dion ere olako prosari, garbi ta ausarki aitortzen bait-du gañera...

A. Manzísidor'ek ere olako retorika gabeko liburua eman digu oraingoan. San Inazio'k berak ere beste orrenbeste egingo bait-zuan. Eta euskal-estiloari ere orixe dagokio. Orra, beraz, era guttiz "egoki"

etorri dan liburu. Santu azpeitiarraren bizitza azkar ta garbi ikasi nai duanarentzat, egokia benetan.

Retorikarik-eza, meritu da guretzat. Bañan Gramatikarik-eza? Zenbaitzuk ori arkitu bait-diote gañera A. Manzidor'en liburuari... Guk ez degu uste utsune aundirik daukanik gai orretan. Bañan batzuren batzuek arkitu bait-diote olako zerbait. Orregatik aipatu degu guk ere. Bañan, dana dala, oso barkakizun da ori, ta esker-tzekoa batez ere, bizi geran urte ontan, eta Euskal-Literaturak bizi duan garal ontan, olako liburu bat argitaldu izana.

Bejondaiola gure A. Manzidor'i bere keñu eder auxe. Karakate'n dagon lekuan, jaso beza gure agurrik beroena, esku-estutze biozkor batekin.

Beste alpagarri bat ere ba'du Liburuak. Ayalde Jaunaren edergarriak. Aukerakoak benetan. Gol-argi-uneren batean egindakoak inolaz ere. Zein baño zein.

Bejondaiola gure adiskide Ayalde'ri ere. Urte askotan olaxe!

M. LEKUONA

ARANTZAZURA ERROMES... A. Eujenio Agirretxe, frantziskotarra. *Arantzazu'ko urtea*, 1956. Editorial Icharopena, Zarauz.

Arantzazu ez da Arantzazu: Arantzazu ta Arantzazu'ren inguruak baizik..

Arantzazu'k inguru asko ditu. Iturriaren jitea du. Ura par-par darion iturriaren jitea. Emankorra degu gure Aloña'ko fraidetegia. Euskal-gauzetan emankor... Illean-illean artzen degun aldizkariak gañera, noizpeinka or etortzen zaizkigu andik beste zenbait euskal-zaletasun-agiri. Gaur, bi, iru. "Arantzazu'ra erromes", "Irea al dek diru ori?", "Anaitasuna"... Iturria, iturria...

A. Agirretxe'ren folletotxua (44 orrialde), benetan da bitxia bere mallan. Arantzazuko erromesen gutuntxo; gutuntxo kutun, gogoan-garria... Askotan amets egin izan degun bezelakoa.

Arantzazu'ra zoazela "erromes", eta ango bakartasun gozoan egun batzuk igarotzen dituzula, eta ango Amaren aurrean —Amaren magalean— egun bi edo, gozo-gozo igaro nai dituzula, ta... zer gauza ederragorik, eskura olako folletotxo bat ematen dituzela baño, andik

histori ta emendik otoitz, txolarte xamur batzuek antxe igaro ditzazun, zure folletotxua eskuan, Amaren itzal eder artan? Ortara-koxe egiña da A. Agirretxe'ren erromes-folletotxua.

Argia benetan, eta xamurra, biotzetik-biotzera irtendakoa. Ederki. Oso ederra. Guk askotan amets egin bezelakoa. Arantzazu'ko bakarta-sunean esku-artean erabilliz, igurtzi-igurtzi eginda, etxera betiko gogoangarri ekartzekoa. Gogoangarri igurtzi-igurtzia...

Zati asko dauzka. Danak bearrekoak... "Arantzazu'ra bidean. Aitortza. Jaunartzea. Meza. Errosario. Benedicta. Arantzazu'ko Ama bertatik bertara. Amarekin alkar-izketak. Ordu laurden bat. Etxera. Gurutz-bidea. Kantak..."

Gutun kutuna benetan. Euskera ederra. Erreza. Errezil-usaia nunaitik dariona...

M. LEKUONA

IREA AL DEK DIRU ORI? P. P. C. 2. Itxaropena Argitaldaria. Zarauz.

Egun otan Arantzazu'tik datorkigun bigarren agiria. "Propaganda popular católica"-k Madrid'en argitaratzen dituan folleto-txuetan bat euskeratua. 23 daramazki argitaratuak. Gai jakingarridunak guztiak. Aletan bigarrena euskeratu dute, asierako, gure Arantzazu'ko fraideak. Asiera ederra, benetan. Calvo Sotelo'ren "La muralla"-ren argumentua. Argumentu zorrotza. Arakiñaren labana iduri. Giar-giarreraño eltzen dan labana... "Gaizki eskuratutako dirua" du gai. Gai bizia. Edonoiz; bañan gaur iñoiz bada-ta. Aukera ona egin digute arantzazutarrak.

Euskera ederra folletotxuaren euskeraltzallearena. Ezagun ote-degun ere ba'gaude. Len iñoiz irakurría. Felix Bilbao'ren batena edo.

Olako folleto askoren bearra dago baztarretan. Xuxpergarri. Kontzientzien xuxpergarri, lenengo; eta irakur-galearen xuxpergarri denbora berean: euskeraz irakurtzalearen xuxpergarri, egarrigarri...

Olako asko bear ditugu.

M. LEKUONA

Izan diteken inpresiorik ederrena egin digu gure "Anaitasuna"-ren numeru onek. Ederra benetan. Au da orri bat ondo egitea. "Orria" baña. Ariña, aizeak eramatekoa, txairua, egalaria. Ez baitakigu orria ala txoria esan.

Abejondalela orri onen egilleei! Ez da errikoi bakarrik. Errikoi gauza bat egitea, umeentzako ipui bat egitea bezain zail deritzagu. "Anaitasuna", errikoi da. Bañan ez dezala iñork orregatik pentsa nolana egiña danik gure gaurko Anaitasun au. Esku ona bear da lan ortarako. Eta oraingoan esku on ori ederki azaldu digute Anaitasunaren egilleak.

Temak, politikak. Tono askotakoak. Ez "poxpolin-poxpolin" besterik ez dioten alakoak. Birigarroaren txorrotxio diruditenak baizik. Orri euskaltzale-euskaltzalea, bañan aspergarri gabe; orriaren gaiak berak zaletasuna edeten duala...

Jarrai bide ortatik.

M. LEKUONA

BIOTZ-IZKETA

Aurrek, eta sortu-berri guziek, aurreraka ibiliz, aurrerapen aundiak dagizkite. Soroko artoak, eguzkiya xurrupatuz ostoak muskertzen zaizkiola, goraka, etengabe egin du.

Orrela ari ez diranak, beti oin batian ezin egon ditezke. Aurra, azitzen danian, zabaldu egiten da. Gizendu ere bai. Bi oriek burutzen ditularik, beeraka asten ba'da... zärtzen da. Burua soiltzen. Ortzak bakantzen. Ilea urdintzen. Gerria makurtzen. Oiñak moteltzen. Begietako ikusindarra laburtzen. Belarriak itxitzen. Eskutako biatzak gogortzen. Sudurra kakotzen. Irudimena igartzen. Mingaña toteltzen. Ezpañak erortzen. Biotza zimurtzen. Barnekoak oro zapuzti gertatzen. Bereko biurtzen. Etorkizunaz ikaratzen. Ingurun ditunentzat gogaikarri itzultzen.

Izkuntzak ere, orrelatsu dirala esan diteke. Beti aurrera dagitenak itxaropen mardula berekin dute. Takatx egin-da, egon nairik asten diraneko, il-arrak zulatu ditula agiriyan dago.

Euskerak ez du, noski, orrelako beldurrik. Gure egun auetan bertan, beren gurasoen izkuntzari txertu berriak erantsi nairik, asko eta

asko bait-dabiltza. Orrela diardugun bitartian, gaztetasun izerdi bizi-korra zañetan dugula uste dezakegu. Bai, noski!

Euskera irratizkin-zelaira eraman bear degula agiriyan dago. Bear-bearreko bait-da. Eta, besteak beste, kátoliko geranok, gerontzako egi yakingarriak iturrian bertan txastatu bear ditugula ere, edonork ulertu dezake. Iturriya, Erroma'n dago.

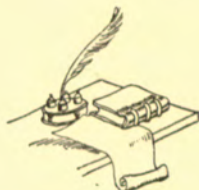
Uri ortan, Aita Santuak bere irratizkin-zabal-batza ba-du. Andik, ez dakit nik zenbait izkeratan ari oi diran. Gutxineko ogeitamar izkeratan bai beintzat. Ainbesteren artian, euskerak ere txoko egoki bat bear luke, noski. Euskera bezin zárrik eta ederrik, beste bat ez bait-dute ayek berenganatuko.

Lerro auk irakurtzen ditutenei, eskari ttikitxo bat: Erroma'ra idatziko ote zendukete, Aita Santuari orixe eskatuz? Aren itza, euskeraz entzun nai gendukela. An asmatzen dituzten yaikizun aundi-yen berri, geron izkeraz ikasi nai gendukela.

Aita Santuak euskeraz ez dula ulertzen ere, norbaitek esan lezake. Ortaz estutuenik ez du iñork. Ba-ditu ark, aldamenian, euskeraz idazten zayona, erderaz adieraziko diotenak: bai italieraz, bai beste izkuntzaz ere, ala bear ezkeru.

Zen esan bear zayon? Bakoitzak, bere biotzak adierazten diona, maitasun aundi bat erakutsiz. Biotzian su aundia dutenek, luze eta sakonki idatzi bezayote. Sua izan arren, itzetan urrixego diranak —euskaldunen artian sarri oi dana— motxago idatzi arren batetxo ez dute lotsa izan bearrik. Agiyan, itz bizkorrezko maitasun-garra obea dateke.

Zuzenian Erroma'ra idazkiak bialtzen asmatzen ez dutenek, guk aruntza igortzeko, gurera biali ditzatela. Bitartekotasun ori egitea, oso pozgarri izango zaigu.

ANTONIO M. LABAYEN

PETRIKILLO

(irri ankerkitxo)

KOMERIA EKITALDI BATEAN

JARDUN - LAGUNAK

PETRIKILLO sendalaria

Andre KASILDA, D. JUSTO juezaren emaztea

SALOME andereñoa bien alaba

JOXEPA Petrikillo'ren andrea

PRAISKU, Petrikillo'ren lagun zar eta arlotea

TOMAX, arakiña, gizon lodikotea

PULJENTXI, emagiña zaar eta mehe

D. JUSTO, jueza

D. GABINO, medikua

PETRIKILLO'ren etxean, gaxo ta elbarriak artzen dituan gela.
Mai bat, oatze koskor bat, eser leku, alki ta bearrezko diran tresna
apur. batzuek.

I AGERRALDIA

PETRIKILLO, ANDRE KASILDA eta SALOME

Petri.—(Gaztearen txonkatilla leunki igurtzitzen duala). Ez al dizu
batere miñik ematen?

Salo.—Orain ez...

Kasilda.—Oñetako estuak jartzean egiten dio min.

Petri.—Beti eraman bear dira oñetako lasaiak.

Salo.—Baita zera ere! Abarkakin ibilliko nazu.

Kasilda.—Ori ez, baiñan zapata erosoekin bai. Ta ez erosi oña lotu-lotu egiten dizuen oiñetakorik.

Saló.—Lasa-lasa dauzkat, ama. Zapatak ez, ezurrak egiten dit min.

Petri.—(Salomé'ri). Ea, ibilli zaite zere pausoan. (Ibilli-dabil). Orain geldirik zaudela oin muturra lurrari jo-ta gora ta bera erabilli zazu; eta eskui-ezkerrera. (Egin bitza joku oriek.) Ori da!

Saló.—Aurrekua dantzantzen asj bear al det?

Petri.—Baita futbol'ean ere nai ba dezu. Txonkatilla lirain darabilkizu.

Kasilda.—Ez esan geiegi Petrikillo, ez dezan ausi berriz.

Petri.—Sendoturik dauka. Beste ezurren bat austea ba-diteke baiñan txorkatil ori puskatzea zail izango zaito. Zaude lasai etxeakoandre.

Salomé.—Ni beintzat asperturik nago orrenbeste denboran igeltsutan nere txorkatilla... Atx!

Kasilda.—D. Gabino'k gaizki jarri zizun eta orrek luzatu du. Esker-rak azkenean zuregana etorri giñala...

Petri.—Ez degu beti asmatzen.

Kasilda.—Zenbat da zure lana?

Petri.—Egin zazu berrogei duro.

Kasilda.—Pozik emango dizkitzut gañera. Bai enetxoa! (Sakeletik dirupaper bat atera ta emanaz). Torizu.

Petri.—Eskerrikasko etxeakoandre! Eta (Apal) ez geiegi zabaldu nik zure alabari ezurra konpondu diodanik... Ba-dakizu, D. Gabino medikuak begitan artuko niñuke.

Kasilda.—Berak ere ikasi zala ondo jartzen!

Petri.—Ezurrak ezurrak dira, etxeakoandre.

Kasilda.—Eta mamiak mami!

Salomé.—Nere oiñaren kontura "ezur-ezur eta mami-mami'ka" jostatzen ari al zerate edo zer? Nik bakarrik artu det min eta sendagillan eskuetatik aterata takoi luzeko zapatak eta nylonezko galtzerdiak janzteko gogotan nago. Goazen beraz ama!

Kasilda.—Bai alaba! Aizazu Petrikilo. (Isilpean). Nik ez det zabalduko zurekin izan geranik; eta zuk ere ez dezazula iñon esan gure alabari txorkatilla konpondu diozunik. Aditzen? Ez nuke nai nere senarrak jakiterik.

Petri.—Zaude lasai etxeakoandre. "Petrikillonea etxe mutu".

Kasilda.—Ala bear du. Ta ortan gaudela, gure alaba onek ez dizu batere jateko gogorik. Pixuz galtzen ari zaigu... Atoz Xalome!

Salomé.—Ez al goaz bada? Atx! ¡Qué fastidio!

Kasilda.—Bereala! Mingaiña erakustea besterik ez! (Petrikillo'rengana urbilduaz mingaiña erakustera).

Petri.—Mingain polita. Ez du ezer! Gazteak ez dute gizendu nai izaten. Bestela ondo zaude. Ezurrak osorik daukazdu, gogoan

- arzazu ordea mamirik gabe ez dagola edertasunik. Gizendu egin bear dezu.
- Salome.*—Gizendu? ¡*Qué horror!* ¡Liraindu, liraindu!
- Kasilda.*—Beti gerri-eder! Kopla oiek ezkongaietan izaten dituzte. (*Galdezka*). Zer eman nezaioke jaten? Zer derizkiozu?
- Petri.*—Botikan saltzen ez dan zerbait.
- Salome.*—Taloa ta esnea orduan!
- Petri.*—Ez da txarrena.
- Kasilda.*—Ez bait du txoriak aña jaten.
- Petri.*—Ba nik, egia esan, ezur konpontzaile naiz, ortik aurrera gutxi dakit. Doi-doi andreak ba dituztela milla matrikula... eta... “Kukuak kantatzen du Mayatzean kuku”... Udaberriko gaitza (*kiñu egiñaz*).
- Kasilda.*—Bai bai, aditzen dizut. Gauza da, zerbait egin bearko degula, bestela aukeriaz berriz ere ezurrak ausiko zaizkio.
- Petri.*—Ez dago beldurrik, gazteak ez ditu austen, berak ez ba ditu puskatzen. Zartzaroan austen dira berez. (*Txintzarri otsa entzun bedi*).
- Kasilda.*—Ba goaz. Beste norbait ba datorkizu-ta.
- Petri.*—Gaxo ta elbarriak ez dira falta.
- Kasilda.*—Gure alaba jangartxu oni ez dakit zer eman.
- Petri.*—D. Gabino'k “inyekzio” pizkarri batzuek jarriko dizkio.
- Salome.*—Ni ez noa D. Gabino'rengana. Lenago ere eman zizkidan ziztada ederrak... eta eztarriko zulotik sonda ¡Atx!
- Kasilda.*—Ez da errez zurekin asmatzea.
- Salome.*—Nai badezu. Maraño'ngana edo bestela iñora ez!
- Kasilda.*—Baita zera ere! Ortarakoxe gaude! Madrid'era neskar! gogoan sartu zaiolako. Goazen, goazen! (*Dijoazela*).
- Petri.*—Zoazte ondotxo. (*Isilpean*). Obe diozu lenbaitlen senar on bat arkitu. (*Atea itxiaz mai ondora doa gero eseriaz*).

II AGERRALDIA

PETRIKILLO eta bere *ANDRE JOXEPA*

- Joxepa.*—(*Beste atletik sartuaz*). Jonixio! Jende aundia etortzen asi zaizu ta bildur ez ote degun izango okerren bat. D. Gabino'k jakiten ba'du...
- Petri.*—Nik zer kalte egiten diot bada...? Bost ajola zaio neregatik.
- Joxepa.*—Zeintzuek ziran? (*Jakinguraz*). Ez ditut ezagutu.
- Petri.*—Ez ta nik ere. Gañera badakizu gure etxeak bear dula izan: “etxe mutu”. *Beatza ezpain-gañean ipiñirik*).

- Joxepa.*—Noski, noski, Andre itxurazko bat eta beste neskatxa gazte dotoreakin sartzten ikusi bait ditut eta.
- Petri.*—Bakarrik esango dizut neskatxak “Xanko-mee” edo olako zerbait izentzat duela.
- Joxepa.*—¿“Xankome”? Salome izango da...
- Petri.*—Ez geiago galdegin. Aditzèn?
- Joxepa.*—Ez gizona, ez bañan beldur ematen dit jende apain ori dala medio naigaberen bat etorri bear zaiguna. Medikuak begitan artua zaitu onuzkero ta azkenerako ez degu pakerik izango.
- Petri.*—Bitartean bizi gera beintzat eta, aurrera! Oraindik ez det iñor il.
- Joxepa.*—Ori ez bañan.
- Petri.*—Ta bestela ez zaitezela neri txanponak eskatzera etorri. Tori. (*Ogei duroko diru-papera emanaz*).
- Joxepa.*—(*Poza ezin ezkutaturik*). Au guzia! (*Maittekiro*). Irabazi politak ateratzen dituzu, bañan kontuz ibilli bearra dago. Lana asko egiten ari zera ta atsedean pixka bat ere ar zazu. Nekatua zaude onuzkero.
- Petri.*—Gauean izango det etzanda egoteko beta. Orain gelenaz “mokau” bat artuko nuke goseturik nago-ta.
- Joxepa.*—Xerra bat prejitu ta kafea berotuko dizut. Sua pizturik daukat “emplastuentzako...”
- Petri.*—Ez nere jatekoarekin naasi, ba ezpada... Emplastuak bestentzako; xerra neretzako. Ta aragia samurra izan dedilla. Nere ortzagifnak pipiak jota daude ta...
- Joxepa.*—Alik eta samurrena ekarri dizut, zuretzako modukoa: isats ondokoa. Oraintxe maniatuko dizut. Banoa sukaldera... (*Ate joka ari dirala nabaitzen da*).
- Petri.*—Norbait da ate joka Joxepa!
- Joxepa.*—Auxen da lana! Gaur ez gaituzte utziko pakean. Nor ote da? Beldur ematen dit.
- Petri.*—Zoaz atea irikitzera, orrenbeste aitzeki-maitzeki bage... Ta neregatik galdegiten ba’du, sartu zazu onera. Zoaz zu lasai sukaldera.
- Joxepa.*—Au da jendearen emana! (*Bijoa*).

III AGERRALDIA

PETRIKILLO eta PRAISKU

Praisku.—(*Errenka sartuaz*). Arratsaldeon nagusi!

Petri.—Kaixio Praisku! I al intzan! Sendo beraz?

Praisku.—Txarrean pijo! (*Errenka pausoak emanaz*). Ibilli al ba’nintz

ortxe nunbait. Baiñan gero ta motelago natxiok. Nere zankook ezin eraman natxiotek. Ezur min bat ba diat...

Petri.—Beste berri batzuek ezin ipiñiko dizkiat bada. Orain erremedio on bat emango diat ire ezueria leguntzeko: muxar-koipez egunean iru aldiz toki minberatuak igurtzi itzaken.

Praisku.—A lagun zaarra! Ez al uke berdin iru aldiz egunean ollo salda artzea? Lenago ere “enplastuak” proaturik zeuzkat. (*Eskuarekin jan itxura egñez.*) Ontatik bear diat nik, ontatik.

Petri.—Ori dek bada komeni ez zaikana. Jatena gutxi ta tartean osiñ-belar ta zaingorrien ura... ta.

Praisku.—Ba, ba. I ere medikuak bezela asi aiz! Il egin nai al nauk, edo “qué”? I al aiz Petrikillo famatue...?

Petri.—Sendatu nai iñuket.

Praisku.—Erremedio oiek utzi itzak aberats okituentzat. Ni goseti amorratu bat besterik ez nauk. Nere kezka guzia dek sabela nola bete.

Petri.—Orduan i ez aiz konsulta'ra etorri jatera baizik.

Praisku.—Ori dek begie izatea: “pronostikue” zuzena...

Petri.—Ez ago i pronostiku txarra! Goazen sukaldera ta nere andreak eguardiko eltzekondotik zerbait emango dik. Zerbait bero...

Praisku.—Aitatu utsakin tripak jartzen zaizkidak “galgal...”. Bete-kada baten bearrean natxiok.

Petri.—Ori ez, geiegikeriak ere berekin zekarrek gaitza. Barauak kalte gutxiago egiten dik.

Praisku.—Ori dek gure Miserikordi'ko monjen eskola: bat ondo ezik dagonean esatea: “ez jan!” Buruko miña detala: “barau egin!” Gerrian oñazea asi zaidala: “ez edan!” Gorputz guzia gaizki, ezin zutik egonean dagola... “Zera, zoaz olera!” ta esne pixka bat “ondroso” bataiatuta ekarriko ditek. Eta jakiña egun gutxi barru kanposantura! Aste ontan ere bi il dituk. Orrengatik ba iregana etorri nauk.

Petri.—Utzi itzak gogoeta illun oiek. Neri ere “plakia” sartu zaidak. Goazen sukaldera!

Praisku.—Sukalde itza entzunda nere anakak ere bizkortzen zaizkidak!

Petri.—An sendatzen dituk ire gaitzak. (*Bijoaz.*)

Praisku.—Bai motel. Ez al gaituk bada txikitako lagunak?... Ire aita ta nerea adiskide aundi... zeraindarrak... (*Bijoaz.*)

IV AGERRALDIA

TOMAX eta PULJENTXI

Puljen.—(Atetik.) Ai Maria! (Iñork ez dula erantzuten nabaituz barrura sartzen da. Bereala beste bat da atejoka.)

Tomax.—Etxean al dago Petrikillo?

Puljen.—Ez dakit bada. Orain ikusi bear. Nolanai laister etorriko al da!

Tomax.—Baldin baite! Ala nai nuke. Ezin itxoingo det luzaroan.

Puljen.—Zer gertatzen zaizu bada?

Tomax.—Zera... (Kiñuz adierazi naiez.) ezin... urteen ajeak! Giltzurdin-gaitza.

Puljen.—Nik ere iñoiz ori bera izan oi det.

Tomax.—Gaitz-erdi oñazerik ez ba'nu.

Puljen.—Belar batzuek, intxusa-ura edo emango dizkizut ta on aundia egingo dizute.

Tomax.—Operaziorik ez ezik zer nai gauza artuko det.

Puljen.—Azanario gordiña oso dezu ona.

Tomax.—(Asarre.) Azanarioa? Zu ez zera gizona ta ez dakizu nere gaitzaren berri.

Puljen.—Emakumezkoa naizelako beste gauzak dakizkit.

Tomax.—Giltzurdinean arri koxkorrak mugitzen diranean ikaragarria da! Petrikillo aguro ez badator! (Oñaze kiñua egiñez.)

Puljen.—Eseri zaite gizona, lasago egongo zera.

Tomax.—Ezin det ordea! (Urduri.) Nora joana dan ez al dakizu?

Puljen.—Nundik jakin bear det! Auskalo! Ainbeste tokitara deitzen dute.

Tomax.—Ez al zera bada Petrikillo'ren andrea?

Puljen.—Ez jauna, ez! ez nazu iñoren andrea. Jainkoari eskerrak.

Ni zu bezela Petrikillo'ren billa etorria nazu. Emagiña naiz...

Tomax.—Sorgiña!... (Zakar.) Lenago esan besterik ez zundun.

Puljen.—Zergatik esan bear nizun?; zuk ez bait didazu galdetu.

Tomax.—Zergatik... ezin... (Itz totelez.) ezin det geiago sufritu! (Battetik bestera ibilliaz.) Ai ene! Oñazea asten zait. Ken zaite nere aurretik! Alde egin zazu emendik! edo zerbait eman zaidazu.

Puljen.—Nik ez dezalziket ezer eman. Ni emagiña naiz...

Tomax.—Ta nere min au aurregitea baño okerrago da... (Otu egiñaz.) Ai, ai! Petrikillo! (Pareta ondoan dagon kamaina txar batean etzanaz.)

Puljen.—(Berekiko.) Ikusia dago gizonetzkoak emakumezkoak baño askozaz ustelagoak dirala!

V AGERRALDIA

Lengoak eta JOXEPA

- Joxepa.*—(Larriturik sartzen dala.) Zer ziran karraixi oiek? Orain ere etxea jendez bete zaigu-ta! (Oatze gañean gizona etzanda dagola oartuaz Puljetzi'ri galdegiñez.) Zer du gizon orrek?
- Puljen.*—Giltxurdiñeko oñazea zuala-ta ta ortxe etzanda girazajoa! (Biolq eriarengana urbilduaz.) Larri zan bañan arnasa lasa artzen du ta pasa zaiola dirudi... (Pulsua artuaz.) Biotzak takateko sendoa ematen dio...
- Joxepa.*—(Asarre.) Nor zaitugu emen iñori pulsua artzeko. Nola sartu zerate? Deltu gabe...
- Puljen.*—Otsegin degu ta ez zuten erantzuten. Atea zabalik arkitu degu ta sartu gera.
- Joxepa.*—Gizon ori ez da zure senarra izango.
- Puljen.*—Ondo eman ere! Ja, ja, jai! Ez, ez! Berak Petrikillo'ren emaztetzat artu nau.
- Joxepa.*—Zuk bai nai, alajaña!
- Puljen.*—Obeto nagon bezela.
- Joxepa.*—Zertara etorri zera orduan?
- Puljen.*—Ori ezkutuko gauza da. Zure senarrari besterik esango ez diodana.
- Joxepa.*—Bai zuk sekreto asko ta diru gutxi. Ta onoko oiulari orrek! auzo guztiak jakingo du. Ezta larrutu izan ba'lute... (Begiratuaz.) Sukaldeko atea irikia balego nere Petri ere emen genun. Ez diote egun guzlian mokau bat tranquil artzen uzten...
- Puljen.*—Piztutzen ari ote dan susmoa ematen diot. Ikusten?
- Joxepa.*—Esnatzer a doa bai. Ez du atarramendu txarrik.
- Tomax.*—(Zurrunga antzeko zerbait egiñaz esnatzen da begiak zabalduaz. Emakumezko biak pizka bat urrutiratzen dira. Oatze gañean eseriaz ta burua jasoaz dio.) Nun nago?
- Joxepa.*—Zeorrek ez dakizu?
- Puljen.*—Ez al zera gogoratzen?
- Tomax.*—(Susperturik.) A bai! Petrikilloren etxean!
- Puljen.*—Miña joan al zaizu.
- Tomax.*—Izarrak ikusi ditut, baiñan obeto nago. Zerbait bero artu nai nuke eta zerbait... ustu... ez bait naiz aingeru...
- Joxepa.*—(Jabetuaz.) Atoz barren ortara ta bear dezuna izango dezu.
- Tomax.*—Eskerrikasko etxkoandre. Ea zure senarrak sendatzen naun.
- Joxepa.*—Ez da nik esateagatik, amaika sendatzen du Petrikillo'k.

(*Dijoazela, Puljentz'ri.*) Zuk itxoin zazu emen txanda etorri arte.
(*Bijoaz.*)

Puljen.—Bai, bai.

VI AGERRALDIA

PETRIKILLO ta PULJENTZI

Petri.—(*Sarturik.*) Zu al ziñan? Ez didazute uzten mokau bat pakean artzen.

Fuljen.—Gaizki dagonak ez bait du itxoin nai izaten...

Petri.—Orain ere sorginkeriren bat ba al degu?

Puljen.—Ni sorgin ba nazu zu azti: biok lanbide bat degu, jendea sendatzea.

Petri.—Ortan ere mailla askotxo dira. Gu sendagilleok sendatu ta osatzeko gaude. Zuek erditu arazi ta...

Puljen.—Ain zuzen laguntza billa natorkizu bada. Emakume gazte bat daukat aurregiteko ta asiberria dala-ta larri dabil... eta nabil. Zuk ikustea **nai nuke**.

Petri.—Begira Puljentzi, leen ere esan izan dizut ni ez nazula partero, emagin edo sabela ustu arazten duten oietakoa. Ori zuretzako. Nik beste gaitz geienak sendatzen ditut, eta batik bat ezurrak konpotzen ditut, ezur zarrak noski. Baiñan “ezur berriekin” ez det sartu nai. Arazo ori ez da beti salda garbia izaten, beraz jor konpon! ta zoaz emendik...

Puljen.—Au da estuasuna! Aurra oker dator eta amak gaizki ibillibear du. Au da estuasun **gorria!**

Petri.—Gaizki ba dator aski dezu medikuarengana joatea. Ori dezu onena. Zoaz bada lenbaitleen. Ni lanez buru gain nago ta jendea zai daukat; beraz...

Puljen.—A zer nolako istillua! Ez ote zaizkit ama edo aurra ilko beñepein? Noan bada.

Petri.— Bai eta ez berriz nigana etorri kontu oriekin.

Puljen.—Jende aundi-maunditakoa izan ba'litz joango ziñan.

Petri.—(*Asarre.*) Ezetz esan dizut emagin, sorgin!

Puljen.—Ta zu nor zaitugu? “Ezur-konpontzaille” Petrikillo alena ez bestena! (*Bijoa.*)

VII AGERRALDIA

PETRIKILLO eta TOMAX

Petri.—(*Atean beste norbait dala oarturik.*) Sartu aurrera, sartu!

Tomax.—Bakarrik al zaude?

Petri.—Oraintxe bidaltzea egin det atso mutxurdin ori!

Tomax.—Atso bat bidali ta “agure” bat sartu.

Petri.—Zu gaztea zaitugu gizona. Zer gertatzen zaizu? Ea eseri zaite.
(*Eseri arazi ta luze-laburrean aztertzen duala.*)

Tomax.—Lur jota nagola. Nik al dakik: estomaua. (Urdaila.) Gíbela, giltxurdiñak, maskuria... estiak ezinustu ta gernua ezin isuri...

Petri.—Gizenegia zaude bai ta janakin bear dezu kontu aundia. Aragia utzi, arrai pizka bat eta barazki asko: letxu, azanario.

Tomax.—Aza-olioak jateko esan ba zenidan gaitz erdi. Bañan beste-lako baratz-gauza? Txerri-gizentzeko onak! Onoko kristau onentzat malo!

Petri.—Txerrikoa jango dezu bada...

Tomax.—Ori bai! (*Esatean lerdea dariola.*) Gíbela erreta, Azpixonía, saeiskia, eta neronek egindako txistor eta odolkiak! Ez bestek estean sartzen duna, ez... Oriek dituzu jakiak, oriek!

Petri.—Zuri komeni ez zaizkitzunak. Osasunarentzat barazkiak dituzu onenak. Gordiñik edo egosiak.

Tomax.—Zaude isilik gizona! Ez zaidazula orrelakorik esan. Auleriz ilko nintzake. Ez al dezu ikusi txorabioak emanda ia erori naizela? Nik “alimentua” bear det. Eta sendatu nazazunean, sekulan jan ez dituzun bezelako odolkiak ekarriko dizkitut. Apartak! Berebizikoak!

Petri.—Nik bada ez dizut gezurrik esango. Bizi ta sendatu nai badezu aragi-jatea alde batera laga bearko dezu.

Tomax.—Ederki eman ere! Arakiñak aragia uztea. Zu D. Gabino baño zorrotzago jartzen ari zera. Ark ez dlt guzia debekatzen.

Petri.—Ez nik ere ta gutxiago betirako. Bañan oraingoz odol ori garbitu bear da. Gosea izaten dezu sendaigailu onena. Gizenegia zaude eta nun galdua ba-dezu. Gaitz geienak ortatik datoz.

Tomax.—Onera nerekin sartu dan atsoak ez zuen bada aragi aundi-rik.

Petri.—Norengatik ari zera?

Tomax.—Emen zure zai egon dan arengatik. Moko mehe, mehe, bat anima erratu ezik erlotza zirudín.

Petri.—A! (*Gogoratuz.*) Puljentxi! Beti bizi! zimel eta gogorra. Ez uste osasuna aragian dagoanik. Zuk pisuz jetxi bearra dezu ta noski ta ortako baraua, baraua eta bijilla.

Tomax.—Ezta praille ba'nintz ere! Goseak bizitzeko obe da iltzea!

Petri.—Bai zera! Gutxiago janda zere burua ariñago arkituko dezu. Nik esandakoa egiñaz zorrrek antz-emango diozu. Itzuli zaite emendik illabetera.

Tomax.—Bai bitartean barrengo trixturak ez ba nau garbitzen.

Petri.—Ez gizona! Sasoi onekoa zaude. Barauak ez dizu kalterik egingo.

Tomax.—Ezta xerra bat edo beste jateak ere. Zer da ori gizon baten-tzat? Orain bertan gose bat sartu zait naigabearen ondoren.

Petri.—Ondo-ez orrek gatzigatu zaitu urrengorako jatenakin kontu ar dezazun...

Tomax.—Kontu artu? (*Atean norbait dala oartuaz.*) Or ba dezu nor-bait ate ortan.

VIII AGERRALDIA

Lengoak eta *D. JUSTO* jueza

Justo.—(*Atetik.*) Arrasaldeon! Sartu al diteke?

Petri.—Aurrera! Bukatzen ari giñan. Laister izango da zure txanda, alki ortan eseri zaite. *Tokia erakutsiaz.*)

Justo.—(*Eseriaz eta urduri.*) Eskerrikasko! (*Adi-adi besteai begira.*)

Tomax.—(*Beste muturrean eta isilago.*) Beti ba dezu jendez etxean! Ori da mauka!

Petri.—Ez dakit azkenerako nola butatuko dan kontu au! (*D. Justo'ri errezeloz, espaz begiraturik.*)

Tomax.—Sendatzen ba nazu bazkari ederra egingo degu elkarrekin! Eta eskupeko ona ere izango dezu.

Petri.—Gero ikusiko degu. (*Beldurti.*)

Tomax.—Begira! nere ustez, ori bai, legeren bat bear luke: sendatzen ez duan medikuari ez ordaintzea.

Petri.—Amaika lan alperrik egin bearko genduke orduan sendagilleak eta mediku jaunak. Lege txarra guretzat.

Justo.—(*Alkitik jeikiaz. Kopetillun.*) Legea esan al dezu? Ba ni nazu legegizona! (*Aiengana urbilduaz.*)

Petri.—Zer gertatzen zaio jauna?

Justo.—Zer...?

Tomax.—Au dezu Petrikillo famatua. Asko dakina. Obe du onengana etorri medikutan ibilli baño. Ori egin det neronek.

Justo.—Ala etorri natzaizu ni ere bañan ez zu bezela baizikan legearen izenean Petrikillo dalako sasi-mediku ta sendagillea baitu ta preso eramatera.

Petri.—(*Dar-dar ikaraz.*) Jauna! Nik ez diot iñori kalterik egin.

Tomax.— Ori esan! Obe zenduke beste gaizkilleen billa joan.

Justo.—Ni legearen izenean nator. Ez bait da zillegi titulorik gabe jendea sendatzen jardutea.

Petri.—(*Zuri-zuri geldituaz.*) Ni... zera.

Tomax.—Titulodunak ez ba zaitue sendatzen norabait jo bear degu.
Petri.—Berak etortzen zaizkit.

Justo.—Orregatik bada atoz orain nerekin auzitegira. (*Besotik Petrikillo elduaz.*)

Tomax.—(*Bien artean zakar sarturik.*) Ez bada! Ez da joango!
Ni sendatu bear nau lenago! (*Petrikillo'ri.*) Ez beldurrik izan!
Berriz ikutzen ba zaitu begi ondoan jo ta ankaz gora botako
det bere lege ta guzi! *Zalapartan D. Justo bultzatuaz.*)

Petri.—Ez, ez! Pakea bear degu.

Justo.—Ori agintariaren kontra indar egitea da. Jakin zazute kaleko atean guarda zibillak daudela ta biok lotuta eramango zaituela.

Petri.—Au lotsa! Zer esan bear dute jendeak! Preso! Ez, ez! (*Balantzaka alde batetik bestera, txorabioak emanda ia eroriaz.*)

Tomax.—Ori ikusiko degu. Aurrena besteren etxetik zeorrek atera bear dezu. Ez naiz alper gaiztoan etorri Aizarnazabal'go murturretik Petrikillo'k senda nazan.

Petri.—(*Oiean etzanez.*) Ai! ai! ene Joxepa! Au miña! Ez... in asna... sa aa! Itotzen naiz.

Justo.—Zerbait gertatzen al zaio?

Tomax.—Ba. (*Petrikillo'rengana joan eta besoan artuaz. Jueza'ri.*)
Zuk dezu errua!! Gaizkille bat zera! Andreari deituko diot.

Petri.—(*Intzirika.*) Jo-xe-e... pa!

Tomax.—(*Atera joanez.*) Joxepa! atoz aguro. (*Oiuka.*) Zure senarra gaixotu da!

Justo.—Medikua etorri dedilla!

Tomax.—Ederra dek kontua! Medikua Petrikillo'ren etxera! Ta ni zer?

Juso.—Zu etorriko zera nerekin auzitegira...

Tomax.—Bakarrik joango zera nai ba dezu! Demonio!

IX AGERRALDIA

Lengoak eta JOXEPA

Joxepa.—(*Sartuaz.*) Zer da ardail au! Gaur gure etxeak ero-etxea dirudi!

Tomax.—Ero-etxea ez! "eri-etxea"! Or dago zure senarra...

Joxepa.—(*Senarra etzanda ikusirik.*) Zer egin diozute nere senarrari?

Petri! zer dezu! (*Oiera joan eta burua altxa araziaz.*)

Tomax.—Galde zaiozu onoko kopetillun oni!

Justo.—Berez etorri zaio naigabea. Ez du gauza aundirik.

Joxepa.—Nere Petri! Arantzazu'ko Ama'k gorde zaitzala! (*Oiean ondo jarriaz.*) Ezagutzen al nazu? (*Petri'k begiak zabaldu ta buruarekin bayetz adierazten duala.*) Ba du ezaguera ta arnasa poliki artzen du.

Justo.—Orrela daudenai ez zale giegi itzegin bear. Lenbaitlen medikua deitzea da onena, beste atakea eman ez dezaion...

Joxepa.—Auxen da lanbidea! Banoa-banoa! (*Gaxoari.*) Zaude geldi, bereala emen naiz. (*Damuturik.*) Nola utziko det ordea nere gizona bakarrik.

Justo.—Andreak arrazoi du. Neronek deituko det medikua aldame-neko etxetik telefonoz.

Tomax.—Ez baziaña etorri ez zitzaion gaitzik egingo.

Justo.—Agintari bezela legea bete araztera etorria nazu; ta orain kristau naizen aldetik errukizko egipena dagokidala badakit.

Joxepa.—Sermoirik ez degu bear. Eta zoaz! joan bear ba-dezu. Bestela...

Justo.—Bai! ez dago astirik galzerik. (*Abituaz.*) Eta. (*Tomax'engatik.*) Jaun ori geldi dedilla emen atera gabe. (*Bijoa.*)

Joxepa.—Nor zaitut emen nere etxean agintzeko?

Tomax.—Utzi zaiozu, dijoala!

X AGERRALDIA

PETRIKILLO, ANDREA ta TOMAX

Joxepa.—(*Leunki.*) Begiak irikitzen ari zera. Petri! Egin zazu keñu!

Tomax.—Keñu? Jueza joana dala igarri du ta laister suspertuko zaizu. (*Petri'k zinkurin luze bat egiñaz besoak luza bitza.*)

Joxepa.—(*Aurtxo bati bezela.*) Bota izatzu nagitxoak! Katuak mingaiña jan al dizu? (*Petri jeki naiean asirik.*) Itzegin zazu, baiñan zaude geldirik.

Tomax.—Bearko geldirik egon. Entzun dezu Jueza'k zer esan didan. Ez badakizu ere, guarda zibillak atean ditugu ta ez daukagu nola igesirik. Ez zure senarrak eta ez nik!

Joxepa.—(*Izuturik.*) Jesus milla bider! Esaten nuen nik! etxe ontan jende gelegi zebillela. Jueza zan beraz? Zeñek salatu ote du nere senarra. Gizarajoak ez dio iñori kalterik egin— ta... (*Senarra'ri galdegiñaz.*) Ez al da ala Petri. (*Buruarekin erantzunez.*)

Tomax.—Okerragoa dezu nerea. Zuek diru preskua irabazten dezute ta orrek beti dizu arriskua. Ni berriz sendatzera etorri ler eginda Aizarna'ko muturretik eta guarda zibillen artean lotuta atera bearra ta...

Joxepa.—Emen dira berriz. Zaude isilik! (*Petri'ri.*) Lo itxura egin zazu. (*Zurrungan asi bedi.*)

XI AGERRALDIA

Lengoak. D. *JUSTO* eta D. *GABINO* medikua. (*Onek bizar zuria duata eta makilla eskuan.*)

Justo.—(*Sartuaz eta zital.*) Or dezu sasi-sendalaria, zure etsaia...

D. *Gabino.*—Arratsalde on!

Joxepa, Tomax.—Baita zuri ere! Ongi etorri!

D. *Gabino.*—Gaxo bat dagon lekuan an dago nere eginbearra. (*Joxepa'ri.*) Zer du zure senarrak.

Joxepa.—Erdi lotan dago baiñan etorri bedi. Oñazerik ez du.

D. *Gabino.*—(*Gaxoarengana urbilduaz pulsua artu ta aztertun du.*)

Biotza du aultxoa, naigaberen bat izan du noski, pasa zaiao ordea.

Ez da ezer!

Joxepa.—Alare!

D. *Gabino.*—Inyekzio bat emango diot eta suspertuko da bereala.

Joxepa.—Eskerrik asko D. *Gabino* etorri dalako. Beorrek beintzat biotz on askoa du.

Tomax.—Zure senarrak berriz aultxoa ta kontuz ez dezaion “poto” egin (*Jueza ta D. Gabino'rengatik*) oiek ikusitakoan.

D. *Justo.*—(*Ben.*) Guk ez degu iñor gordiñik jaten.

D. *Gabino.*—Ori ba daki berak. Tira! (*Txertu-orratza sakeletik atera ta gertaturik.*) Besoa altxa, ziztadaxo bat eta bapo! (*Esan ala egiñaz.*) Erlojuari “kuerda” eman diogu. (*Joxepa'ri.*) Ba dezu senarra aldi baterako! (*Petri'k ai! otsa ateriaz.*)

Joxepa.—Miña besteri ematea, artzea baño errezago bait da. (*Senarra oean eserita jarri ta txukundurik.*)

Tomax.—Karraxi egiteko gauza danean ez dago gaizki.

Joxepa.—Petri! Emalzikiotzu eskerrak D. *Gabino* mediku jaunari.

Petri.—(*Totel.*) Ezin asmatu det ordea. Zera... eztarri zuloan korapillua jarria daukat.

Tomax.—Bai zera! Korapillua? (*Jueza siñalatuaz.*) Bildurra!

Joxepa.—Izan ere orrek izan dizu erru guzia. Petri zerbait esaiozu D. *Gabino'ri!*

Petri.—Bar-ka-... barka. ka... ka.

Tomax.—(*Berekiko.*) Usai txarreko itza atera zailo.

Joxepa.—Barkatzeko eskatzen dio.

D. *Gabino.*—Ezta ezer! Sendatu zera ta beste leku batera noa. Barkaturik zaude. (*Agur egin ta esku ematera doakio.*)

Justo.—Zuk barkatu diozu; baiñan legea “lege” da. Ta sendatu de-

zun ezkeron nik auzia garbitu ta erabaki bear det. Orregatik emen gelditzen dira baituta Petrikillo deitutakoa, sasi-medikutzan jardutzen dalako; ta beste gizon ori. (*Tomax'engatik.*) Ni agintari bezela ostikopetu naulako...

Tomax.—Nik? (*Asarra.*) Ez jauna!

Justo.—Zuk, bai!

Joxepa.—Gure etxera norik bidali zaitun jakin nai nuke. Salatariari lepoa bihurtuko njoke. ¡Petral alena! ez bestena.

D. Gabino.—(*Iskanbilla sortzera dijoala ikusirik, paketsu.*) Ea, Ea! Osasuna ta pakearengatik, D. Justo, eskatzen dizut ez dezazula auzi ori aurrera eraman. Zuk ez uste arren, Petrikillo sendalaria kuranderoa ta ni medikua ongi antolatzen gaituzu. Ez al gabil-tza biok gaxoak senda naiean? Eri diranetatik —eta ezin konta añakoak dituzute— norik ez du senda nai?... (*isilunea*) D. Justo, zure alaba ere, txonkatillako ezurra nik gaizki jarri niolako edo Petrikillo'rengana etorria da sendatzera. (*Aitorkizun orrek zarz-tada aundia sortzen du.*)

D. Justo.—Nere alaba? Ez diteke! Nik ezer jakin gabe!

D. Gabino.—Bai, zure alaba. Ez dezu naiko noski, presondegira sar dezaten?

Joxepa.—Beraz emen izan diran ama-alabak zure andre ta alaba ziran? (*algaraz.*) Xankome edo!

Petri.—Egi-egia da D. Gabino'k esandako guzia.

Tomax.—(*Parrez.*) Ja! ja, ja!

D. Gabino.—Ez dago ondo iñorengatik iseka egitea.

D. Justo.—Nere alaba (*Petri'rengatik*) orren eskutan jarri ba-da jakin zazute nere balmeñik gabe izan dala.

D. Gabino.—Jakiña!, esan bearrik ez dago.

Petri.—Oñaze ta min ta eritasunak baimenik eskatu gabe etortzen bait dira!

D. Justo.—Ala gertatu dan ezkeron ta zure naigabetik obeto zaudela ikusirik (*Petri'ri*) zurekin itzegin nai det eta zenbait galdera zuzendu bear dizkitzut.

Joxepa.—Bai, bai bakarrik utziko zaituegu or txokoan. Zoazte (*Sen-narrari lagunduaz.*)

D. Gabino.—Nere aldetik ez dezute eragozpenik...

D. Justo.—Galdera bat edo beste ez da gauza aundirik. (*Bazter batean D. Justo ta Petri biltzen dira elkarrekin mintzatuz.*)

Tomax.—(*D. Gabino'ri.*) Nik ere ba, mediku jauna, Aizarna'ko muturretik etorrita alper bidajea gerta ez dakidan, "konsulta" egin nai diot bada...

D. Gabino.—Zer gertatzen zaizu bada?

Tomax.—Txorabioak egiten zaizkit. Ez dakit bada, urdailla gibela edo giltxurdiñetik edo, ez nabil ondo.

D. Gabino.—Eseri zaite ta aztertuko zaitut. (*Gorputz guzia arakatu bezaio.*) Lenengo zure gaitz aundiena gizenegi izatean dago. Nola dezu sabel ori?

Tomax.—Kostata! Zer nai du egitea! Erremedioren bat emango ba'lida.

D. Gabino.—Gutxiago jan eta edan! "Jan-edan gartxuz, kaiku, izan adi eorren mediku".

Tomax.—Bai, auleriak il nadin! Ez nazu nere buruaren etsai.

D. Gabino.—Baletz esango nuke! Kristau guziok ditugun etsaiaz gahera zuk beste iru dituzu: sabela, okela ta alkola!

Tomax.—Alkola? ez, nik ardoa edaten det, suelto..

D. Gabino.—Ain suelto! Neurria txikitu bearra dezu ta urarekin nastuta edaten ba dezu, obe! Bestela, zureak egin du!

Tomax.—Oraintxe bota didazu "sententzi" gogorra! (*Berekiko*). Zergatik sartu ote naiz medikutan?... Ai! ai! ai! (*Antzirika*.) Berriz ere naigabea datorkidala... Txorabioa!

Joxepa.—Orain ere gaxotu al zaigu? Apaiz billa joan bearko det.

Petri.—Ori falta zitzaigun etxean.

D. Justo.—Testamentua egin nai ba du entzuteko gertu nago.

D. Gabino.—Ez da orrenbesterako! Pizka bat ikaratu dala. Utsa! (*Eseri arazten dute, patxadan jarriaz.*)

Joxepa.—Esne pizka bat ekarriko diot.

Tomax.—Esnea?

Joxepa.—Salda orduan?

Tomax.—(*Itunki.*) Ori gertatuko zait; "ilda gero salda bero". Naiago det baso bat ardo.

★ AZKEN AGERRALDIA

Lengoak eta Puljentzi emagiña.

Puljen.—(*Lasterka sarturik ta bat batean ikaratuta gelditurik.*) Ai Maria! Jendearen emana! Jainkoa'k dizuela atsalde on!

Petri.—Emen al zaitugu berriz?...

Joxepa.—Zer ote dabil au?

Tomax.—Lengo atsoa da. (*Berekiko.*) Andregai ona neretzat.

Puljentzi.—(*Petri'ri.*) Ez nator zure billa ez! (*D. Gabino'ri begiraturaz.*)

D. Gabino'ren billa baizik.

D. Gabino.—Zer degu bada?...

Puljen.—Arren eta arren betor lenbaitlen "Moko-goxoene-ra"...

D. Gabino.—Ezin al dute itxoin?

Puljen.—Ez, jauna, ez! alaba aur egiteko dago ta odol ustutzen ari zaigu.

D. Gabino.—(Asarre.) Odol ustutzen? Ta nun egon zerate orain arte deitu gabe?

Puljen.—(Beldurrez.) Ba-daki... Petrikillo'k ez du joan nai izan ta. *Petri.*—Ez bait da nere egitekoa. Emagiña zu zaitugu, ez ni!

Joxepa.—Ondo eman ere!

D. Gabino.—Petrikillo'k arrazoi du. Nola ez zerate nigana lenago etorri? Ez da jolasa! Ez al dakizute odola geldi arazten? Emakumea il diteke ta zuena izango da errua.

Puljentzi.—Ni laguntzaile bat besterik ez nazu...

D. Gabino.—Zoaz bada ta botikatik eraman zazu guata pakete aundi bat.

Puljentzi.—Bai jauna bai! (Abituaz.)

D. Gabino.—An naiz bereala. (Etxeokoi.) Zuen baimenarekin, medikua ez bait da bere buruaren jabe.

D. Justo.—Erruki geiegi izateak ekartzen dizkitzu orrelako ezbearrak. Baiñan nik ez det emakumezko auzitan sartu nai. Aski det etxean gerta zaidanakin. Zurekin noa. (Abituaz.)

D. Gabino.—Nik bada ez det denbora galtzerik, norbait il edo bizi une larrian dagonean. Urrenarte bada! (Bijoa.)

Petri.—Zoaz ondotoxo, nagusi! (Besteai.) Aitortu bear da, mediku ona ez dala merezi aña estimatzen ta ordaintzen. Gaxoa ez bada sendatzen medikuak edo Petrikillo'k dute errua... Sendatzen ba da berriz... zeruko santuren bat ba dezu beti bitarteko.

Joxepa.—Jakiña! Sendalariari ez saria ordaintzeagatik.

Tomax.—Seguroan ez al gaude bada sarturik guziok? Au jakin izan banu ez nintzan alper gaiztoan etorri izango Aizarnazabal'go muturretik...

Petri.—Guzia zor zaio osasunari.

(*Jendeari, esan edo abestuz.*)

Legea lege dala
askotxok du esaten;
bañan ezurra austean
Petrikillo eskatzen.
Dana dala, auzi ortan
ez gaituzu gu sartzen;
bañan ea txalo bat
diguzuten ematen.

PUBLICACIONES

DE LA

REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)

MONOGRAFÍA DE D. XAVIER MARIA DE MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLOIDA, por Gregorio de Altube.

LA EPOPEYA DEL MAR.
por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado).

PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.

HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churruca.

ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE DE LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.

BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.

LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA A FINES DEL SIGLO XIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.

Ejemplar suelto: 20 Ptas.

Suscripción anual: 60 »

EGAN: Ejemplar suelto: 10 Ptas.

Suscripción anual: 35 »

Suscripción anual conjunta a BOLETIN Y EGAN: 80 Ptas.

MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales.
Número suelto: 10 Ptas.

Redacción y Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN

ESCELICER, S. A.
SAN SEBASTIAN